

S O C I A L
N A P E D A
G O G I K A

APRIL 1999 • VOL. 3 • ŠTEVILKA 1

ZBORNIK
ZA SOCIOLOGIJO
PSIHOSOCIOLOGIJO
W SP
ANALITIČNE POUČNE IN
DOKUMENTARNE

Revija *Socialna pedagogika* izdaja Združenje za socialno pedagogiko - slovenska nacionalna sekcija FICE. Revija izhaja četrtletno. Vse izdajateljske pravice so pridržane.

Socialna pedagogika is a quarterly professional journal published by Association for social pedagogy - Slovenian national FICE section.

Naslov uredništva je:
Address of the editors:

Združenje za socialno pedagogiko
Uredništvo revije *Socialna pedagogika*
Kardeljeva pl. 16 (pri Pedagoški fakulteti)
1000 Ljubljana
tel: (061) 189 22 00; Fax: (061) 189 22 33
E-mail: hojan.dekleva@guest.arnes.si

Odgovorna in glavni urednik:
Co-Editors:

Bojan Dekleva (glavni urednik; Ljubljana)
Alenka Kobolt (odgovorna urednica;
Ljubljana)

Uredniški odbor sestavljajo:
Members of the editorial board:

Josipa Bašić (Hrvaška, Croatia)
David Lane (Velika Britanija, Great Britain)
Margot Lieberkind (Danska, Denmark)
Leo Ligthart (Nizozemska, The Netherlands)
Martha Mattingly (ZDA, USA)
Mojča Peček (Slovenija, Slovenia)
Friedhelm Peters (Nemčija, Germany)
Vinko Skalar (Slovenija, Slovenia)
Mirjana Ule (Slovenija, Slovenia)

Uredniški svet sestavljajo:
Members of advisory board:

Lučka Babuder
Mojca Bekš
Brane Franzl
Borut Kožuh
Bojana Silahič
Ivo Škoflek
Jožica Tolar
Darja Zorc-Maver

Oblikovanje in prelom:
Fotografija na naslovnici:

Srečko Gorenc
grafit anonimnega avtorja, fotografija in
grafična obdelava: Boštjan Bajželj
Marinka Milenkovič
Al Stone
Tiskarna Tone Tomšič, d.d.

Lektorirala:
Angleška lektura:
Tisk:

Letnik III, 1999, št. 1

Vol. III, 1999, No. 1

ISSN 1408-2942

Spletni naslov: <http://www.uni-lj.si/~pefzzsp>

Naročnina na revijo za leto 1998 je 4.000 SIT za fizične osebe ter 5.000 SIT za pravne osebe. Naročnina na revijo je za člane Združenja vključena v članarino.

Po mnenju Ministrstva za kulturo (št. 415-623/97) šteje revija *Socialna pedagogika* med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

Izdajanje revije v letu 1998 finančno podpirata Ministrstvo za znanost in tehnologijo RS ter Ministrstvo za šolstvo in šport RS.

Članke v reviji abstrahira in indeksira *Family Studies Database in Sociological Abstracts*.

Kazalo/Contents

Izvirni znanstveni članek	Research/Empirical article
<i>Matej Sande</i>	<i>Matej Sande</i>
Metafizika ekstazija	1 The metaphysics of ecstasy
Strokovni članki	Professional articles
<i>Christiane Kluge</i>	<i>Christiane Kluge</i>
Načrtovanje individualne pomoči kot participativni postopek na področju pomoči mladim	35 Planning individual assistance as a participatory process in the field of care work with young people
<i>Jana Rapuš Pavel</i>	<i>Jana Rapuš Pavel</i>
Hermenevtični pristop k socialnopedagoški diagnostiki	47 Hermeneutic approach to the social pedagogic diagnosis
<i>Tomaž Vec</i>	<i>Tomaž Vec</i>
Prvo srečanje in ocena stopnje disocialne motenosti pri otrocih in mladostnikih	67 The first contact and the diagnosis of the behavioural disturbances of children and young people
Internet	Internet
<i>Matej Sande</i>	<i>Matej Sande</i>
Delo z internetom: vklop in iskanje	81 Work with Internet: Logging in and searching for information
Prikaz knjige	Book review
<i>Gorazd Meško</i>	<i>Gorazd Meško</i>
Mladi, ulica, prihodnost (zbornik predavanj)	87 Youth, street, future (A reader of lectures)
Pismo bralcev	Letter to the editor
<i>Jana Martinšek</i>	<i>Jana Martinšek</i>
Če nesreča poseže v življenje šolarja	91 If an accident happens in a schoolboy's life
Navodila avtorjem	95 Instructions to authors

Metafizika ekstazija

The metaphysics of ecstasy

Matej Sande

Povzetek

Matej Sande, *Ekstazi je razmeroma nova droga, ki se je v zadnjem desetletju uspešno vključila v zabavno industrijo in novonastalo plesno kulturo. V članku je predstavljena kratka zgodovina ekstazija, njegove lastnosti in učinki na zavest uporabnikov. Empirični podatki so bili zbrani z intervjuji od uporabnikov v okviru raziskave o plesnih drogah in nudi jo pogled v stvarnost slovenskih rejverjev in ostalih uživalcev te droge.*

Ključne besede: plesna kultura, reyv, ekstazi, MDMA

Abstract

Ecstasy is a relatively new drug which has been in the last decade successfully assimilated by the leisure industry and the new born dance culture. This article presents a brief history of ecstasy, characteristics of different related substances and their effects on the user's mind. The empirical data was in larger part collected by interviews with users in the framework of a research project on dance drugs. The picture of subjective reality of Slovenian ravers and

other users of this drug is presented in the last part of the article.

Key words: *dance culture, rave, ecstasy, MDMA*

1. Intro

Avtocesta (široka, prazna). Večerna vožnja ob koncu tisočletja. Hitrost 190km/h, rahlo raste. Tum, tum. Zzzsk. Uiii. Tum tum. Na cedecu Plasticman, v ušesih glasba. Z vso hitrostjo drvimo iz sveta brez droge v svet frekvenc, zabave in močne svetlobe...

In zabava, pa ekstaza? Smo že tam? Sem že tu? So res vsi zadeti? Široke zenice in njen nasmeh. Ljubezen in poljub v srce. Gibi rok, ki oblikujejo glasbo, laserji ki bodejo z oči. Tehnofriki, diskoafne, deklice in droga. Ko konec zabave loči zadete od gledalcev, se na plesišču obrača še nekaj plastičnih vojščakov, ambientalno privzdignjenih, prav nič spuščениh. Dee jay prizanaša, ker ve kako je, ko v glavi brni in kako, ko noge ne morejo obstati. Kmalu nastopi trenutek za evakuacijo, ozke zenice in drsenje nazaj - v teorijo ekstaze.

2. Narkotična suita

Kaj je v ekstaziju, da nam omogoča zgoraj opisane predstave? Je mar slab ali celo perverzno dober? Nam povzroča halucinacije ali krha možgansko tkivo? Je vsak rejver slab ali obstajajo tudi taki dobri po srcu, ki rejvajo zastoj (brez ekstazija). Nam škoduje, nas slabi ali preprosto obstaja v kristalni omami naše podzavesti? Energetska popotovanja, terapevtski eliksir in raziskovalni izziv povezan s to drogo nas žene v razrešitev še ene psihouganke – ekstatične eksplozije uma.

Zakaj? Zato, ker je zelo popularen. Tako popularen, da je že kar globalno zasidran v teorijah sodobne komunikacije in oblikovalsko – tržnega izražanja. Svojo vseprisotnost, izhajajočo iz povprečnega *techno flyerja*¹, kaže v sodobnih medijih, na televiziji, računalniški *software* programih in seveda na Mreži. Substanca s toliko medijskega ozadja je kot malik z veliko verniki, raste in se razvija. Ekstazi je tako

¹Povprečen techno "flyer" je sinteza psihadeličnih ozadij, izstopajočih fontov in računalniške grafike.

skoraj gotovo tudi droga prihodnjega tisočletja. V nadaljevanju si bomo ogledali plesne molekule, učinke substanc, rejverje in ostale uživalce ekstazija in problematizirali znanost v odnosu do droge. Članek je pisan z namenom približati stvarnost uporabe plesnih drog in je zato oblikovan kot zmes retorike uporabnikov (izrazi, sleng) in teoretičnih vidikov plesne uporabe.

3. *Emphaty in ecstasy*

“Ecstasy” (*XTC, X, ADAM, EVA, E, ekser, i*) je predvsem popularno ime, njegovo prvo, bolj ustrezno poimenovanje je bilo “emphaty”. Zaradi bojazni, da bo besedo empatija razumelo premalo ljudi, je prevladalo poimenovanje ekstazi (*ecstasy*) kot oznaka za substanc. Danes govorimo o ekstaziju kot o drogi, ki v svoji definiciji vsebuje različne molekularne transformacije MDA², ki jo je na trgu mogoče dobiti v obliki različnih tablet in vsebnosti in tako povzroča različne zadetosti, ter ki ga – ne nazadnje – lahko pojmujejo kot osrednji steber sodobne *tehno* s plesom povezane subkulture.

Če pobrskamo po kratki zgodovini ekstazija, najdemo amine, katerih derivat je MDA, že v pradavnini kot sestavine rastlinskih olj muškatanega oreščka, vanilijinih zrn, kolmeža (*acorus calamus*), sa-safrasa (vrste lovorja) in drugih rastlin oziroma pra-zeli. Kolmež je staro zelišče, ki ga v starih knjigah o zeliščih (okoli 3700 pr.n.št.) poimenujejo *podaljševalec življenja*. MDA kot starševsko oziroma izvorno substanc za vse nadaljnje plesne molekule sintetizirajo leta 1910 v Nemčiji.

ADAM³ je pomenil korak naprej v razvoju do danes najbolj razširjene empatogene⁴ droge konca tisočletja. MDMA je danes najbolj zaželena vsebina tabletk ekstazija, je nekakšna izvirna, klasična E-izkušnja. Substanco so razvili leta 1914 v Nemčiji v podjetju Merck, nato pa nanjo pozabili vse do ameriških vojaških poskusov leta 1953. (Dekleva, 1998). Vojska je z MDMA podobno kot z MDA izvajala poskuse na živalih, ne pa tudi na ljudeh.

Tako osnovna MDA in izpeljana MDMA molekula sta v času pre-

²Metilen diokso amfetamina (3,4-metilendioksiamfetamin).

³ADAM=MDMA= metildioksimetilamfetamin (3,4-metildioksimetilamfetamin).

⁴Empatogeno – kar vzpodbuja empatijo, introjekcijo in metakognicijo.

hajali skozi različne stopnje in načine uporabe, tako tiste klinično terapevtske kot tudi povsem hedonistično plesne.

Najprej se bomo pomudili pri terapevtski uporabi ekstazija. Ključna oseba v terapevtski zgodbi je Aleksander Shulgin, ki je kot psiha-delični teoretik in praktik ponovno odkril MDMA v šestdesetih letih. Njegovo delo je obsegalo iskanje terapevtske droge in ekstazi je iz-med 179 drog, ki jih je podrobno preučeval, prišel najbližje njego-vim pričakovanjem.

Shulginovo "ponovno odkritje" MDMA in s to substanco spre-menjene zavesti, odprte za komunikacijo, soljudi in energijo, ga je na-vdušilo in drogo je priporočil psihoterapevtom. Sam jo je preizkušal tako kvalitativno kot kvantitativno. Začel je s 100 mg MDMA (kar je danes že razmeroma kar visoka doza⁵, ki jo zaužije povprečno izku-šen *rejver*) in opisoval učinke. Preizkus je končal z dobrimi 200 mg *r*-izomera, kar je vsebina *dveh zelo dobrih in čistih* tabletk v današnji kulturi zadetosti. Kvalitativno je izkušnjo s 120 mg opisal takole (Shul-gin, 1992):

"Počutim se popolnoma očiščen, ne obstaja nič drugega kot popolna evforija. Nikoli se nisem počutil bolje ali sploh verjel, da je kaj takega mogoče. Čistost, jasnost, čudovit občutek čiste notranje moči, ki se je nadaljeval ves preostanek dneva ... Ves naslednji dan sem se počutil kot "Državljan Vesolja", veliko bolj kot "Državljan Planeta", čas sem popolnoma izklopil in valoval od ene aktivnosti proti drugi ... (in druga izkušnja prav tako z 120 mg) ... Počutim se popolnoma mirno. Vse svoje živ-ljenje sem čakal, da pridem sem, kjer sem zdaj in počutim se, kot da sem prišel domov. Izpolnjen sem."

Shulgin je svoje "terapevtsko" odkritje leta 1977 posredoval psi-hoterapevtu Leu Zofu, ki je, prepričan v terapevtsko vrednost droge, ekstazi naprej priporočil in priskrbel okoli 4000 terapevtom. Vsi, ki so uporabljali ekstazi na svojih klientih, so drogo tudi sami poizku-sili, saj je v tistem času veljalo prepričanje, da terapevt ne more iz-vajati take terapije, če sam ni seznanjen z učinki snovi, ki služi kot medij v terapevtskem procesu. Vsi ti pionirji uporabe ekstazija so bili prepričani, da so odkrili novo orodje za delo z ljudmi. Eden iz-

⁵Vsebnost MDMA v tabletkah *ecstasyja* se je v letih 1997/1998 gibala med 30 in 130 mg.

med njih je celo zapisal, da je "MDMA penicilin za dušo in predpisovanju penicilina se ne moreš odpovedati, ko enkrat vidiš, kako pomaga" (Saunders, 1995).

Zakaj se torej ekstazi ni prijel kot terapevtski eliksir in empato-genno zdravilo prihodnosti? Predvsem zaradi tega, ker trg, ki bi poskrbel za dobro prodajo zdravila, ni bil dovolj močan. Prednosti z ekstazijem podkrepljene psihoterapije so bile predvsem v bolj odprti komunikaciji, dovzetnosti na pohvale in kritike, pozitivni spremembe v občutenju drugih, vpogledu v osebne probleme in vzorce vedenja in mišljenja, zmanjšanju obramb in povečanju samozaupanja. Ekstazi je bil prvotno namenjen tistim, ki so imeli težave na zgoraj omenjenih področjih delovanja in čustvovanja. Ekstazi oziroma MDMA so priporočali tudi v psihoterapiji, ki je gradila na uvidu v položaj in notranjost klienta. MDMA je v takšni terapiji omogočal tudi okrepljeno samopercepcijo in duhovno ter osebno rast. Klinična uporaba je primerna tudi za ljudi, ki imajo težave s čustvovanjem in imajo močnejši karakterni oklep. Psihoterapija lahko nastopi šele potem, ko popusti *flash* čudovitih občutkov in sreče, torej, ko se za-detost prevesi v bolj umirjeno fazo, kjer lahko posameznik ob pomoči terapevta raziskuje svojo žalost, bolečino ali depresijo. Avtorja Grinspoon in Bakalar (cit. po Saunders, 1997) opisujeta učinke MDMA - od povečane introspekcije do začasne osvoboditve stanj depresije in anksioznosti. Ekstazi pomaga tudi v smislu terapevtske delovne alianse, saj omogoča večje zaupanje v terapevta in posledično večjo varnost pri razkrivanju klientovih težav. Grinspoon in Bakalar opredelita možnosti uporabe v eksistencialni humanistični terapiji in v tistih vejah, ki sledijo konceptom Rogersa in Freuda.

Ekstazi ima tudi svoje omejitve. Terapevtska uporaba je bila omejena na psihično stabilne posameznike, ki so lahko sprejeli in prestali takšno terapijo. Takih klientov pa ni bilo dovolj za potencialni farmacevtski trg. Drug problem je bil povezan s tem, da je bila substanca MDMA patentirana in čeprav je patent že potekel, droge v drugo ni mogoče patentirati in zaščititi, s tem pa so nastopili formalnopравни problemi glede proizvodnje in distribucije zdravila (droge). Končna proizvodnja bi terjala tudi dolgotrajne in drage poizkuse, ki bi omogočali varno terapevtsko uporabo.

Ob pregledu zgodovine substance se lahko vprašamo, kaj vpliva na odnos do drog v zahodni družbi. Uživanje droge za *užitek* in zaba-

vo je družbena prepoved, prekršek in tabu, uživanje iste droge za lajšanje bolečin pa je sprejemljivo in zaželeno početje. Če vzamemo pod drobnogled primer ekstazija, lahko zaslutimo tanko mejo med sprejemljivo in nesprejemljivo uporabo substance. Depresivni posameznik bo vzel drogo zato, da se bo počutil bolje (normalno, zdravo), nedepresivni (normalni) posameznik pa bo vzel drogo zato, da bo srečen (vesel, sproščen). Gre bodisi za dviganje na domnevno normalno nezadeto stanje zavesti ali za preseganje tega (treznega) stanja v stanje *high*, torej zadetost. Oseba je v obeh primerih zadeta, le zorni kot je drugačen in meja dopustnosti, zmernosti in modrosti premaknjena. (Prav tam) Kako se počutimo ob napisanem, je stvar osebnega pogleda na droge in zadetost, vendar v danem primeru lahko zaznamo negotovo razlikovanje med drogo in zdravilom.

Prav razvejana mreža terapevtske uporabe je bila poglaviti vzrok za pronicanje ekstazija v širšo uporabniško javnost. Psihoterapevti so se zavedali napak preteklosti, ko so s psiholitično in psihadelično⁶ terapijo LSD prenesli v subkulturno javnost. Pri ekstaziju so bili bolj previdni, raziskave so bile pod nadzorom in MDMA je le postopno prehajal v tako imenovano cestno (poulično) uporabo. Na začetku je bila uporaba omejena na raziskovalce, terapevte, japije in družbeno elito, ki je imela denar in prava poznanstva za nakup ekstazija. Nastajajoči *E underground* (ki je vključeval tudi pripadnike terapevtov in različnih raziskovalcev droge), se je širil in je bil tako odločilen za raztopitev droge v organizmu družbe. Uporaba je bila poleg samoterapije in raziskovanja zavesti razširjena tudi na komunikacijo med ljubimci in prijatelji. MDMA je počasi postajal prava droga ljubezni.

Zlata doba ekstazija je bila v letih med 1977 in 1985. Uporaba je bila v tem času omejena na terapevte, zanesenjake in študente. Leta 1985 je ameriška agencija DEA (Drug Enforcement Agency) uvrstila ekstazi v najstrožjo kategorijo prepovedanih drog – *nevarne in zasvajajoče snovi brez medicinske vrednosti*. Usoda ekstazija in konec terapevtske uporabe sta bila tako zapečateni. Na to se je odzvala majhna skupina ljudi, ki je sprožila tožbo proti DEA zaradi izključit-

⁶ Psihadelična terapija v Ameriki in psiholitična terapija v Evropi sta v 60. letih predstavljali terapevtsko uporabo LSD-ja za zdravljenje alkoholizma, anksioznih in obsesivnih nevroz, psihosomatike in spolnih motenj. Psiholitična terapija gradi bolj na preteklosti in objektivnih odnosih, psihadelična pa na metapogledu s stališča razsvetljenja, ki ga povzroči droga.

ve substance MDMA iz polja legalne uporabe. Ta tožba je v Ameriki zanetila pravi medijski požar in brezplačno reklamo za novo drogo, ki jo je uporabljalo čedalje več ljudi.

Uporaba v terapevtskih krogih tudi po prepovedi MDMA ni prenehala, omejila se je na entuzijaste in nedeljske terapevte, ki so v E-izkušnjo vpeljevali svoje partnerje, prijatelje in ljubimce. Ekstazi je imel na prehodu v nelegalno uporabo tudi zanimiv ritualni oziroma entheogeni pomen. Poleg omenjene empatogenosti spodbuja ekstazi tudi entheogenost, ki pomeni iskanje in odkrivanje boga v samem sebi. Ker ekstazi omogoča drugačno introspekcijo in v nekaterih komponentah zadetosti bolj jasno dojetje samega sebe, je postal v letih prodora te droge orodje v rokah različnih religij. Svoje izkušnje opisujejo benediktinski menihi, zen budisti in rabini. V izkušnjah opisujejo, da je molitev najpogosteje le *poskus molitve* in komunikacije z bogom, ki se le redko uresniči. Ekstazi omogoča neposredno povezavo z božanstvom zunaj in znotraj sebe. Čeprav religije večinoma izključujejo uporabo droge in jo označujejo kot destruktivno zavesti in napačno interpretacijo božjega, jo v posameznih primerih uporabljajo, ko posameznik zares išče boga ali v inicialnih fazah meditacij. Religiozne izkušnje poudarjajo nove pomene, kakovosti in dimenzije z ekstazijem spodbujene komunikacije. MDMA omogoča nove nivoje in pokrajine komunikacije, v katerih človek jasneje vidi svoji trenutni položaj in možnosti za prihodnost. Pogovori s soljudmi so bogati in polni čustev, vendar kakovostno drugačni od komunikacije, v katere ozadju je THC (aktivna snov v marihuani oz. hašišu). Vpliv ekstazija se čuti kot občutek teže trenutka in situacije, na katero *zadeti subjekt* gleda kot na nekaj izjemnega in čudovitega. Občutek za pomen in resnost življenja se poveča. Prostor komunikacije je notranji (čeprav komuniciramo z sočlovekom), brez zapletenih obrambnega, sprenevedanja in skrivanja za mentalnimi fasadami. Uporabniki ekstazija (in ne samo menihi) občutijo poglobljeno komunikacijo kot sestavino izkušnje. (Prav tam.)

Zadnje poglavje zgodovine ekstazija se piše v tem trenutku. Pri nas in po svetu pleše na tisoče majhnih plesnih plemen (tribes), ki MDMA izkoriščajo za plesne rituale. Prehod iz enega (duhovnega oz. terapevtskega) v drug (plesno hedonističen) način ritualne uporabe se je dogajal na prehodu iz osemdesetih v devetdeseta leta. Čeprav je na zunaj divja plesna (rejev) zabava vse kaj drugega kot reli-

giozna izkušnja, jo nekateri rejverji pogosto doživijo kot ritual in duhovno doživetje. Izkušeni rejverji uporabljajo MDMA kot ključ za dostop do entheogenih stanj zavesti, ki jih spodbujajo ritem in frekvenca v ozadju glasbe. Preskok na plesno uporabo droge lahko torej iščemo v ritualnem pomenu zadetosti, ki se je uspela uspešno vključiti v tehnologijo in mišljenje sedanosti.

Ob koncu 80. let prinesejo tabletki ekstazija v Evropo pristaši indijskega guruja Bhagwan Rajneesa, ko so se selili iz svojega ashrama v Oregonu. Skorajda istočasno so prinesli ekstazi na otok Ibiza ameriški "di džejji" in skoraj v trenutku je bila rojena nova plesna droga. Na zabavah so se mešale droge in zvrsti glasbe, ki so iz prvotne Native American in World glasbe črpale energijo in vzorce (*sample*) za nastajajočo plesno glasbo. Iz osnove *tehn*a in *acid* glasbe so nato izšle vse moderne oblike elektronskega poustvarjanja, ki segajo od racionalnega *minimala* do *hard core* ekstremov *gabba* in *goa* podzvrsti. Britanski turisti so prinesli plošče in tabletki na svoje domače zabave, kjer je ekstazi začel izpodrinjati tedanjo plesno drogo številka ena – LSD (*acid*). V nekaj letih se je ekstazi bliskovito širil po plesiščih Anglije in celinske Evrope, v letu 1993 je po ulicah Berlina na Love parade plesalo 50.000 pretežno zadetih plesalcev. Love parade 1998 jih je zbral že skoraj milijon.

Seveda takšnega prodora plesne uporabe niso spregledali državni organi. Policija je na začetku 90. let v Veliki Britaniji preganjala in zapirala vse večje rejve, saj se je tam obrnilo veliko denarja za ozvočenje, naprave, laserje in drogo. Poleg neobdavčenega denarja je bil problem predvsem nastajanje neke nove plesne subkulture, ki je tako kot vsaka nova oblika zabave ogrožala vrednote in trdnost prevladujočega kulturnega sistema. Za pravni pregon zabav so se organizirale posebne enote policije, ki so po celi Angliji na avtocestah preganjale predvajalce glasbe v diskotekah (*di džejje*) in preprečevale zbiranje mladih, po drugi strani pa so delovale bolj globalno – zapirali so piratske radijske postaje in organizatorje zabav. Rejv je preživel napad avtoritete in tudi oblikovanje nove plesne subkulture. Na sceno je prinesel novo drogo, ki je izpodrinila stare, nekoliko bolj agresivne plesne droge. Plesne droge preteklosti (*speed* in *LSD*), ki so jih uporabljali pred dvema desetletjema v vročici sobotne noči, je nadomestil E. Ta prehod je bil precej neboleč, v stvarnost mladinskih subkultur pa je uvedel temeljno spremembo. Nova droge je spre-

menila način interakcije med pripadniki subkultur. Običajno napadalnost in defenzivnost je zamenjal občutek ljubezni, pripadnosti in empatije. Znotraj novonastale rejev scene ni bilo frakcij, ki bi med seboj fizično obračunavale, kot je bilo to v preteklosti v navadi med Skini in Modi. Zaradi ekstazija se je v letih formiranja nove mladinske kulture zmanjšala agresivnost med pripadniki navijaških⁷ skupin. Alkohol je med rejverji postal obrobna (stara, agresivna) droga.

Kultura ekstazija se je do danes tudi precej spremenila. Na začetku je bila ena sama velika srečna družina. Danes se tehno in rejev scena delita na več skupin in ljubiteljev (častilcev) prav določene zvrsti glasbe. Zabave imajo več vzporednih plesišč, kjer plešejo na različne vzorce glasbe. Napredovala je tehnologija vzorčenja, hitrost glasbe in image plesalcev, ki se deli od tistih plastičnih do povsem običajno oblečenih plesalcev.

3. Kakšna je lahko plesna molekula?

You and me on ecstasy

Apolo 4 forty, Electroglide in Blue

Za psihotropne substance pogosto rečemo, da posegajo v delovanje telesa in duha. To lahko počnejo na takšne in drugačne načine. In nato napišemo knjigo (brošuro) ki pravi, če boš jedel *to in to*, se bo zgodilo *to in ono*. In na koncu boš umrl. Toda droge ne prenesejo preproste retorike. Mogoče zato, ker so same po sebi zelo zapletene. In ker so zapletene, vplivajo na naš intelekt, željo, čustva in spomin na zapletene načine. Nikakor ne povsem preprosto, enoznačno in na način nujne zveze vzrok (droga) -posledica (točno določena zadetost). V ozadju uporabe je potrošništvo in mehanizmi "*vidiš, zaželiš in kupiš*". Potrošniška kultura je še vedno razmeroma enoznačna in prav nič zapletena. Najprej je tu sprejemanje informacij (reklame, sporočila) in nato predelovanje zunanjih idej brez dodajanja lastnega prispevka. Razum je pasiven in se podreja eksternim idejam (zra-

⁷ Sociolog Mark Gilman je opazil zanimivo spremembo na navijaški sceni (pretepi, pivo in nogomet) v Manchestru, ko so nogometni hulgani prišli v stik z ekstazijem. Odvrgli so mačo videz in zadeti plesali v istem klubu kot njihovi nasprotniki. Od tega trenutka se je nasilje na nogometnih tekmah zmanjšalo in ni nikoli več doseglo nekdanje ravni, tudi ko so navijači E zamenjali z speedom. Seveda so bili vmes verjetno tudi drugi dejavniki, tako da vsega tega ne moremo pripisati samo ekstaziju.

ven pa si zaželi npr. avto, računalo ali drogo). Takšna filozofija je lahko ozadje "Just say No" programov za preprečevanje zasvojenosti. Odpovejte se prepovedanim stanjem zavesti. (Lenson, 1995).

Marihuana, psilocibin in ekstazi so spremenili potrošniško logiko in ji dodali nove razsežnosti. Uporabniki se za droge ne odločajo samo po načelih ponudbe in povpraševanja, ampak bolj komplicirano, na podlagi preteklih izkušenj in pričakovani neke določene prihodnosti. Predvsem psihadelične droge so odvisne od tega, kdo smo (kako razvita, zdrava in trdna je naša duševnost) in kakšne so naše izkušnje iz preteklosti. *To kar pišem, monitor na kate-rega gledam, techno CD, ki pritajena grmi iz ozadja in življenje, ki si ga gradim, so stvari nekih osebnih odločitev in preferenc, ki jih ne ustvarja samo sedanost ampak hkrati tudi obe skrajnosti dimenziji časa. To, kar sem počel pred dvema letoma in to, kar bom počel čez dve leti.*

Podobne stvari so v ozadju uporabe psihadeličnih in empatogenih drog. Zavest, ne katero se veže droga, ni ena in univerzalna. Substanca, ki se veže na molekule zavesti, naleti tam na preteklost uporabe ali neuporabe. To preteklost, ki vsebuje tako slabe kot dobre izkušnje z drogo, imenujemo set. Set je tudi stanje zavesti in naravnost misli v trenutku, ko smo zaužili drogo. Druga stvar, ki je pomembna za razumevanje zadetosti, je setting. Setting je okolje (fizično in socialno), ki je lahko vzpodbudno ali pa deluje utesnjujoče, negotovo in nesproščeno. Največ težav pri uživanju drog je zaradi neskladja med pričakovanji (prešibka ali premočna) in trenutnim položajem (sovražno okolje, zunanja ogroženost).

Set je pričakovanje večera in pričakovanje zadetosti. Pričakovanja so pomembna, saj jih lahko droga doseže, preseže ali sploh ne doseže. Set je stanje zavesti pred vsako uporabo. Lahko je reči, da nekdo raje kadi marihuano s kolegi kot s kriminalisti, ampak to je že setting, ki ga je pogojila anticipacija uporabnika. Na naravnost se navežejo izkušnje z enako ali drugo drogo. Ko nastopi trenutek zadetosti, lahko pride od spredaj, *frontalno* (učinek je poznan in pričakovan) ali *od zadaj*, z zadnje strani glave (učinek je tuj in se ga prestrašimo). Pojavnost zadetosti je v funkciji pričakovanja. Odvisna je od tega, ali se drogo podcenjuje ali precenjuje. Ekstazi lahko uporabnika pusti v lažnem pričakovanju nečesa, kar se sploh ni zgodilo, in udari šele tri ure po zaužitju. Podobno je z

LSD-jem in v manjši meri tudi z marihuano. In temu se reče *bad trip*. V taki situaciji je težko pomagati. Med izkušenimi uporabniki se uporablja metoda prepričevanja (pomirjevanja), ki ji še najbolj ustreza izraz *talk down*. Uporabniku, ki je preveč zadet, se poizkuša dopovedati, da se okrog njega godijo stvari, ki so povsem običajne in ki ne ogrožajo njegove integritete. Tako se lahko odstrani nekaj simptomov, elementi nelagodja in nejasnega strahu pa ostajajo skoraj nespremenjeni. To je posledica *seta* in le malo okolja, v katerem se je uporabnik znašel. Če bi bil vzrok samo v okolju in drogi, potem bi ga s pregovarjanjem lepo spustili na varen nivo uporabe. Korenine slabega tripa ležijo v času pred zaužitjem, ko je uporabnik zavestno ali zunajzavestno predvidel, kakšne bodo posledice in kakšen bo vrhunec uporabe. Pričakovanja so v nekem smislu stalna in podobna zgodnjim spominom, ki nekatere ljudi preganjajo vse življenje, in uporabnika na slabem tripu *zadanejo* v nanosekundi. Vsak trip ima svojo predzgodovino, ki je ravno tako pomembna in deterministična kot otroštvo v psihoanalitični interpretaciji (Ibid.)

Ekstazi deluje na zavest povsem drugače kot druge droge. Čeprav je glavna in zaželena vsebina tabletko ekstazija MDMA sestavljena iz *dveh drog*⁸, kot kemijska vez med molekulo amfetamina in meskalina, je učinek drugačna zadetost, kot bi jo pričakovali glede na naravo obeh sestavin. Pričakovali bi lahko, da bo del meskalina povzročal srednje močne ali močne halucinacije, spremenjen amfetamin v drogi pa bo dal energijo podobno tisti ob uporabi speeda, kokaina ali sorodnih poživil. Zadetost z ekstazijem (zankrat bomo ekstazi mislili kot original MDMA) je morda res bližje amfetaminu kot meskalinu, saj ustvarja ogromne količine energije, volje in potencialov, vendar se od nje tudi razlikuje prav po svoji empatogenosti, ki je morda tista majhna sled meskalina. Halucinacij pa ob uporabi MDMA ne bo, razen če gre za predoziranje, oziroma močno preseženo mejo dobrega okusa - 120 mg. V klasični literaturi uporabljajo pojem psihadeličen predvsem za označevanje vidnih halucinacij, ki jih sproži neka snov (navadno meskalin, psilocibin, LSD ...), uporabniki sami pa prividov ne pojmujejo kot esenco izkušnje. (Eisner, 1989) Psihadeličnost je stanje duha, ki je značilno in prepoznavno. Ekstazi ne povzroča klasične psihadelične izkušnje in se od nje celo zelo oddalji. Zadetost, oziroma njen naj-

višji del, fleš, bi lahko pogojno primerjali z *heroinskim flešem*⁹, saj gresta vrhunca v isto smer – proti vsemogočnosti in polnosti ter enosti. Vseeno je kvalitativna in kvantitativna izkušnja fleša pri teh dveh vrhuncih zavesti različna, saj opiat valujejo na drugih mentalnih frekvencah. Podobnost so zagotovo prvi opazili uporabniki, ki uporabljajo *fleš* in *fleširanje* predvsem v navezavi na H (heroin) in E.

MDMA okrepi ego, vendar ne na klasičen amfetaminsko *močno hladno* način, ampak zmanjša obrambe in nežno odstrani ovire v razumevanju in komunikaciji. (Ibid.) Funkcije ega ekstazi ojača tudi v smislu spremenjenega pojmovanja *odkritosti*, saj lahko vsakdo pove, kar res misli, brez omejevanja ega in strahu pred zavrnitvijo ali notranjo poškodbo. Amfetamin, ki se obnaša povsem neamfetaminsko, drugače in vendar zelo odprto in prijetno.

Naslednja stvar, ki jo povzroča zadetost z MDMA-jem in njegovimi tesnejšimi kemijskimi sorodniki, je *empatogenost*. Empatogenost združuje stanja skoraj kozmične zavesti in verbalne in neverbalne komunikacije na nekih novih nivojih ter samodojemanje in oblikovanje razmeroma novega sebstva. Posledica amfetaminsko ali koka-insko spodbujene komunikacije je hitrost in količina pogovora, ki je nagnjena bolj k samoabsorbiciji, pomeni pa se izgublja v klepetu. Pogovor je bolj sredstvo samo-gratifikacije kot komunikacije. (Ibid.) Komunikacija, ki jo spodbudijo variacije MDxx¹⁰, je bolj polna, zazrta v sedanost in konstruktivno reševanje problemov, misli sledijo do nekega cilja in se ne razblinijo tako kot pri amfetaminski zadetosti. Poseben poudarek je na empatiji, na tem, da vidimo z očmi drugega in čutimo s srcem drugega. Ekstazi ima veliko povezav s simbolom srca, ki se pojavlja na tabletkah, rejv plakatih... To srce pomeni ljubezen in na nek način empatijo, saj ekstazi dejansko približa uporabnika resnici znotraj sebe in razumevanju resnice v pomembnih drugih. Zaradi vsega tega so za fenetilamine, kot so MDA in kasnejše analogone, predlagali uporabo termina *empatogenost* namesto *psihadeličnost*, ker ta izraz bolje opisuje samo bistvo zadeto-

⁹Molekula MDMA ni mešanica dveh drog, ampak samostojen semisintetični proizvod. MDMA ne vsebuje amfetamina, čeprav ga mogoče imenujejo psihadelični amfetamin, temveč je le podobna molekula, ki v možganih na podoben način deluje na neurotransmiterje ... (Saunders, 1997).

¹⁰Heroinski fleš je tukaj kot metafora sveže prvinske izkušnje s heroinom in ne fleša, ki odpravi bolečine junkija.

¹⁰V nadaljevanju bomo za celotno skupino MDMA, MDEA in MBDB uporabljali oznako MDxx.

sti, ki ga povzročajo takšne droge. Seveda empatije ne proizvaja substanca, ampak ta le ustvari podlago za njen razvoj, ki je nato odvisen od vsakega posameznika. MDxx začasno spremeni kemijsko strukturo možganov, kjer sproži *nevrološko stikalo* in omogoča dostop do novih stanj zavesti. (Ibid.) Mešanica metafizike in fiziologije domnevno omogoča nastanek empatije. Vez med možgani, mislimi in substanco sproži empatogene vsebine in jih (zgolj figurativno) razlije po telesu in duši. Bolj temeljno filozofsko vprašanje od razlike med telesom in zadetostjo je obstojnost izkušnje zadetosti in njenega vpliva na relativno realnost. Vprašanje se dotika samih izkušenj empatije, ljubezni in spolnosti znotraj zadetosti in tega, ali so stanja spodbujena s substanco, ali obstajajo sama po sebi latentna in čakajo na impulz droge. MDxx tvori matriko alternativnega stanja zavesti, ki omogoča padec nepotrebnih obramb *default* sveta in stanja. Bivši rejverji včasih kritično presojujejo pretekle izkušnje z magijo zadetosti, ki sicer nikoli ne umre, ampak počasi, a vztrajno zbledi. Zato izkušnja z ekstazijem ni neka popolnoma druga realnost, je zgolj realnost brez obramb, polna ljubezni, dotikanja in komunikacije. Je realna v časovno prostorskih globinah zadetosti. Vprašanje realnosti lahko skrčimo na vprašanje, *ali je takšno stanje tudi funkcionalno?* (Prav tam.) Kam bi pripeljala vsakodnevna uporaba ekstazija kot morebitne droge prihodnosti? Realnost ekstazija je tako bolj (terapevtsko, raversko, partnersko) uporabna za odkrivanje lastnih obramb in zadržkov in poglobljanje medsebojnih odnosov kot za redno uporabo, ker magija substance tako počasi zbledi.

Tabletka ekstazija lahko zaradi različnih vsebin povzroči tudi različna stanja zadetosti. Poleg klasičnih substanc MDA in MDEA lahko vsebuje še nekatere druge amfetaminske analogone ali pa kaj povsem drugega. Dodatki so lahko povsem nenevarni (kofein, amfetamin) ali pa zelo nevarni (ketamin, altropin) povzročitelji neempatogene in precej nevarne zadetosti. (Glej tabelo 1)

Razlika med učinki MDMA in MDEA je zelo majhna, tako da veliko uporabnikov in prodajalcev droge pravzaprav ne zazna kakovostne razlike zadetosti. V tabletki količinsko prevladuje ena substanca, in če je te veliko (okoli 100-120 mg), navadno ne vsebuje veliko dodatkov, ki bi kaj dodajali k zadetosti. Tabletke, kjer je vsebnost osnovne substance majhna (okoli 40 mg), vsebujejo še nekaj kofeina ali pa kombinacijo dveh osnovnih substanc MDMA in MDEA. Zelo redka je

kombinacija z amfetaminom, saj mešanje MDxx in amfetamin sulfatov (whizz, speed) ni priporočljivo. Amfetamin nastopa v tabletkah samostojno ali pa v povezavi z kofeinom (20 mg amfetamina in sled kofeina).

SUBSTANCA	ČAS ZADETOSTI	UČINKI
MDMA	4-6 ur	<i>empatija; toplina; povezanost; večji poudarek na komunikaciji</i>
MDEA	3-5 ur	podobno; vendar z nekaj manj izrazito komunikacijo; manj emocij + energija
MDA lahko	8-12 ur	učinki so bolj podobni amfetaminom; se pojavijo šibke halucinacije
MBDB	/	podoben MDMA, vendar manj intenziven; večji kognitivni učinek z manj empatije in emocij
2CB	/	bolj psihadelični učinki; manj empatije; večja sposobnost mišljenja
SPEED	/	učinki amfetaminov; budnost; veliko energije, ki je bolj kratkoročna

Tabela 1: Učinki substanc, ki jih lahko zasledimo kot prevladujoče v tabletkah ekstazija poleg ostalih dodatkov. Različna imena in substance MDxx so nastala med drugim tudi zaradi oblikovanja (dizajniranja) droge, ki ima namen poleg odkrivanja nove droge tudi iskanje luknje v zakonu. Dodajanje novih kemijskih struktur na obstoječo snov za nekaj časa izloči iz polja nelegalnega novo nastalo drogo. Največkrat nova oblika droge povzroči tudi drugačno zadetost...

Tudi ob kombinaciji ekstazija z drugimi drogami gradi osnovno komponento zadetosti (energija, komunikacija...) MDMA, druge substance, ki jih uporabljajo za podaljševanje ali zmanjševanje učinkov (marihuana, amfetamini), pa dodajajo ali odvezemajo energijo. Takšna prevlada ekstazija govori v prid dejstvu, da je to zelo močna droga. Močna zato, ker povzroča fleš, in ker so njeni učinki dolgotrajni, podobno kot pri LSD-ju. Ekstazi je močna droga tudi v smislu same uporabe, saj nepripravljenega uporabnika kaj hitro preveč zadane in tako povzroči neprijetno izkušnjo. Tudi ekstazi je, tako kot LSD in drugi psihadeliki, podvržen vplivom seta in setinga, vendar obe variabli nista tako zelo pomembni. Set in setting sta bolj pomembna

pri uvajanju uporabnika v svet ekstazija, kasneje pa spremenljivki ne igrata več takšne vloge. Ekstazi se včasih uporablja celo kot kreator *seta* za uporabo *visokih* psihadelikov, npr. LSD-ja.

MDMA in MDA v ekstaziju sprožita paradoksalne učinke zadetosti v primerjavi s klasičnimi amfetamini. Amfetaminska izkušnja naredi duha in telo nemirna, sprošča energijo, medtem ko ekstazi povzroča *notranji mir, sprostitev in enost*, podobno stanju meditacije, ob vsem tem pa lahko vključuje tudi močno energiziranje. Razlike med učinki so razlike med analogoni. Učinki se od *pravega* MDMA bolj ali manj oddaljujejo ter dodajajo nove sestavine in nianse zadetosti. Omenjali smo že MDEA (Evo), ki je izrazito podoben MDMA in MDA, ki povzroča nekoliko drugačno izkušnjo. Razlike v niansah stanj zavesti in učinkih so nazorneje predstavljene v tabeli 1.

Slika 1: Tabletki ekstazija imajo v premeru od 6 do 10 mm, so različnih barv in oblik, razpoznavne so tudi po logotipih, ki so vtisnjeni na tabletko. Podobno kot pri LSD-ju imajo nekateri simboli svoj pomen, vendar jih je ekonomija droge v današnjem času skoraj izničila. Playboy, ki je bil nekoč prodajna uspešnica z 120 mg MDMA, danes reproducirajo povsem brez bazične substance, npr. samo z 27 mg amfetamina in nekaj kofeina. Tri do šest mesecev po izvirmiku nastopijo posnemovalci, ki kopirajo logo, ne pa vsebine. Ker ekstazija ni težko proizvajati (recepti so prosto dostopni na internetu), tabletki vsebujejo nečistoče, ki pa so zgolj posledica nezadostne in nepravilne sinteze. Zato včasih govorimo o nečistem MDMA. Izgled tabletki je zelo pomemben, saj že na prvi pogled slaba izdelava, vezava in odtis pričata o dvomljivem poreklu droge. Boljše tabletki imajo bolj pravilne robove, se ne drobitjo itd. Čisti MDMA je v obliki belih kristalov. Če so kristali zelo majhni, je v obliki belega prahu, ki se ga stiska v tabletki. Substanca je zelo obstojna, topi se v vodi in alkoholu in je grenkega okusa. Nepopoln proizvod sinteze je rjave barve. Tabletki navadno tehtajo med 200 in 600 mg, tako da je aktivne substance okoli 100 mg, ostalo je vezivo.

Učinki MDMA in MDEA so zelo podobni. MDA izstopa z možnim pojavom šibkih halucinacij, MBDB pa je analogon, ki ga je v sredini 80. let oblikoval Dave Nichols, da bi se izognil klasifikaciji MDMA-ja med psihadelične droge. Struktura MBDB je skoraj identična formuli za MDMA, razlika je le v tem, da ima slednji na alfa poziciji metil, MBDB pa etil. Vendar je ta majhen kemijski popravek v dizajnu molekule po besedah Nicholisa dovolj, da pogojno odvzame psihadelični učinek MDMA. (Ecstasy.org, 1999) MBDB je podoben MDxx,

vendar ne povzroča takšnega stanja euforije in dobrega počutja. Kot droga je ta analogon tudi šibkejši, saj npr. za učinek, podoben 125 mg MDMA, potrebujemo 175 mg substance. Tabletke MBDB so v ekonomiji ekstazija dokaj redke, pojavljajo se v nekaterih tabletkah vendar, v zelo majhni kvantiteti (55 mg v tabletki TNT).

Delovanje ter stanje zavesti in organizma lahko razdelimo na štiri ločene stopnje, ki pa se med seboj povezujejo oziroma se nadaljujejo in tako tvorijo zaključeno izkušnjo. Eisner jih je opisal v terapevtskem smislu, mi pa ga bomo prenesli na stopnjo današnje plesno popularne uporabe. Stopnje bomo poimenovali: Energiziranje (*Coming on*), Plato, Spuščanje (*Coming down*) in Ugodje (*Afterglow*). (Eisner, 1989)

4. Dviganje in spuščanje

Energiziranje

Prva stopnja se začne z zaužitjem tabletki (redkeje s snifanjem ali z injiciranjem) in traja prve pol ure. Povedali smo že, da je čas v zadetosti relativen. Tabletki LSD-ja ali ekstazija naj bi zadela v 30 do 45 minutah, vendar se čas od zaužitja do *fleširanja* lahko raztegne tudi na 2 uri, odvisno od količine zaužite substance na samem začetku izkušnje. Razlika med ekstazijem in drugimi psihadeliki je *včasih*¹¹ v tem, da prehod do vrhunca izkušnje ni tako postopen in blag, ampak dokaj hiter in proti koncu energiziranja zelo zgoščen. V angloameriškem slengu je vrhunec izkušnje tudi *hit*, *rush*, *flash* ali *come-on*, in če ponovno izhajamo iz semantike uporabnikov, nam vrhunec pomeni *totalno razdejanje*, *butanje*, vrh moči substance. *Flash* traja od 15-30 minut, njegova moč pa je odvisna od miligramov zaužite substance, prava stvar se začne le nad 120 mg. Izkušeni uporabniki izračunajo, kdaj jih bo zajel *rush* in nekateri ga radi pričakajo ob subjektivno pomembnih *settingih* (na plesišču, zunaj, znotraj, s partnerjem, opolnoči...). *Rush* je tudi prva nevarnost, s katero se sreča nekdo, ki vstopa v svet E-izkušnje. Vrhunec izkušnje občutijo nekateri uporabniki kot neprijeten, z učinki, ki precej spominjajo na LSD (pritisk na možgane, stene lobanje, mravljinici, motnje

¹¹Spet včasih, vse izkušnje so močno subjektivne in zato relativne v odnosu do zadetosti drugih, lahko uporabimo izraz povprečnega uporabnika, ki naj bi ga zadelo v pol ure.

motorike...). *Rush* se kaže včasih kot panika, potenje, zenice so, podobno kot pri tripu, razširjene povsem do roba, pojav nistagmusa, stiskanja čeljusti in oblizovanja, srčni utrip je pospešen, uporabnik občuti suha usta in grlo. Razlika med terapijo in plesiščem oziroma rekreativno zasebno uporabo je v vlogi terapevta, ki pa ga lahko nadomesti prijatelj, partner ali nekdo, ki je že imel izkušnje z ekstazijem in pozna njegovo delovanje. *Rush* je veliko bolj varen pod varstvom *guida*, ki vodi in nadzoruje E-izkušnjo. V tej točki zadetosti pride do pripovedovanja o svojih občutkih drugim ljudem ali partnerju, skupaj s tem pa se manjšajo tudi obrambe. Novo stanje ega se ustvari tudi z govorjenjem, izražanjem čustev in skritih idej. Uporabnik včasih kaže popolno navdušenje nad tem novim stanjem zavesti in o tem tudi pripoveduje drugim. V tem uvodnem delu zadetosti je čutiti napetost, energijo in moč droge, ki je pripeljala do vrhunca. Energije je lahko včasih tudi preveč, zato so pomembni sprehodi, gibanje in ples. Uporabnik se na tem mestu srečuje z nemirrom, prestopa se, pogovarja, besni ... zadetost pa se počasi preveša v nežnejši, bolj sproščen del.

Plato

Plato pomeni navidezno umiritev zadetosti od pol do tri ure po uvodnem *rushu*. Stanje se stabilizira, uporabnik se prepusti mirnemu in hladnemu zavedanju. Zavedanju ljudi, prostora, časa in glasbe okoli sebe. Plato je naslednja stopnja zadetosti, drugačna od energiziranja, vseeno pa vsebuje komponente uvodne izkušnje, kot so empatija in kontakt in jih še stopnjuje. Eksplozija zavesti se v tej fazi umiri v čisto meditacijo, razmišljanje brez nepotrebnih misli. Uživalca prevzame občutek ekstaze, ki že rahlo popušča in se umirja, vse je popolno tako, kot je, in vsi ljudje so prijetni taki, kot so. (Ibid.) Plato je popolno stanje zavesti brez posebnih učinkov na telo. Noge in roke ubogajo, povezovanje gibov je mehkejše, premišljeno in skladno, kar se dobro vidi na plesišču. Glasba ima v rejev kulturi na tej stopnji zavesti veliko vlogo. To je čas čutnega plesanja in gibanja, nevidne povezave z soplesalci in di džejem. Predvajalec glasbe ima velik vpliv na potek zadetosti v tej fazi. Pazljivo izbiranje glasbe, več frekvenc, mehkih prehodov z nekoliko manj poudarjeno bas linijo. Di džej ima ključ do srca plesalcev. Z uravnavanjem frekvencerjev in hitrosti enega izmed gramofonov

dosežejo BPM¹² srca plesočega rejverja. Pojavnost tega novega, precej stalnega stanja zavesti je tranzicija *rusha*, ki je osvobodjena notranjega hrupa. Prehod iz enega v drugo stanje zadetosti je eden izmed najzanimivejših trenutkov izkušnje.

Terapevtska vrednost konkretnega stanja zavesti je usmerjanje v prihodnost, ki se zdi bolj jasna in dostopna. Empatija se prenese na konkretne socialne odnose, ki jih uporabnik drugače doživi. Tudi neterapevtska uporaba ima lahko podobne učinke, zadržte v prihodnost, soljudi in samega sebe v svetu brez droge.

Spuščanje

Ta stopnja je prehajanje iz empatogene zadetosti v bolj amfetaminsko zadetost tri do šest ur po *rushu*. Spet gre za kakovostno spreminjanje duševnega stanja. Tukaj ne gre za prehajanje iz *high* v *high*, ampak bolj za *high* v *low*. V tem času lahko pri nekaterih uporabnikih nastopi razočaranje ali kakšne druga negativna čustva. Verjetno gre za povsem psihični proces, ki je rezultat nasprotja med ugodjem ekstazija, in spuščanja v drugačno, pojemajoče energiziranje, bolj podobno stimulansom. Spet drugim, tistim, ki droge jemljejo rekreativno in kot čisti užitek, bo ta prehod zanimiv in koristen. Bolj kot v terapiji, je počasno spuščanje pomembno in cenjeno na celo noč ali več dni trajajočih rejev zabavah. Rahel, amfetaminskem podoben učinek, ki pa lahko traja nekaj ur, je ob glasbi idealen stimulans in dela ekstazi za najboljšo in najvišjo plesno drogo. Razum je še vedno povsem jasen, povezan z glasbo in soplesalci, glasba je lahko divja in se proti koncu zabave prevesi v *after hour*¹³, kjer dobi prednost bolj umirjena trance in ambient glasba. *After hour* je lahko tudi potovanje v neznano, začetek novega dne itd. Posebna lastnost spuščanja je v tem, da je povsem neboleče in popolnoma kontinuirano proti *default* stanju. Spuščanje pa še ni konec učinkov ekstazija, ampak le logični zaključek platoja in prehajanje v *afterglow*. Po preplesani noči ostanejo bolečine v spodnjem predelu hrbta in ledvicah, kar pa

¹²BPM je okrajšava za *beats per minute*. En beat je ena zaključena enota basa ali frekvence, ki tvori ozadje glasbene forme. Računalniška glasba kot tudi bitje srca rejverja pogosto presežeta številko 120.

¹³*After hour* je ime za čas in lokacijo, kjer se po rejuv v kakšnem lokalu ali kar na sami zabavi proti jutru nabirajo plesalci, kjer v umirjenem ritmu trance in ambient glasbe popušča učinek ekstazija. *After hour* je logični zaključek plesnega večera, ki se je razvil zgolj in zaradi droge.

je povsem normalen pojav in je posledica substance v povezavi z gibanjem (plesom), pretiranim pitjem vode in posledično izgubo soli in mineralov, ali pa z dehidracijo ledvic zaradi premalo tekočine. Bolečine v križu in ledvicah pa niso neposredna posledica ekstazija in jih je mogoče preprečiti z zmernim pitjem vode oziroma izotoničnih pijač. Krivulja zadetosi ob spuščanju prehaja v naslednji dan in se nadaljuje kot *afterglow* po dobrem spancu.

Ugodje

Učinki ekstazija se nadaljujejo tudi po spanju, ko od drugih drog ostaja le še slabo počutje in izčrpanost. Tudi po ekstaziju se pojavi izčrpanost, vendar je v tej izčrpanosti tudi ugodje in sproščenost. To pozitivno čustveno stanje je posledica izkušnje pretekle noči, empatije, ljubezni in občutka popolnosti. Od vseh teh komponent lahko v *afterglowu* ostane kar precej in občutki ostanejo taki še več dni ali celo tednov. Tudi energija je še vedno v ozadju, polni pa se iz rezervoarja izkušnje. V načrtovanju izkušnje je tako najbolje, če ostane dan po zaužitju prost vseh obveznosti in omejitev. Nekateri ostanejo raje doma, drugi pa se potopijo v svet interakcije in odkrivajo, kako jim je izkušnja spremenila poglede na ljudi in jih morda oplemenitila.

Stranski učinki in nezaželene reakcije, ki lahko sledijo *afterglowu*, so napetost v mišicah, nespečnost in zmanjšan apetit. Ekstazi zelo redko povzroča stanje zastrupitve, podobno psihozi (paranoji), ki traja nekaj dni po zaužitju. Čeprav ekstazi ni halucinogen, so možne halucinacije in stanja toksičnega delirija pri osebah, ki so zaužile več kot 200 mg čiste substance. Ali lahko ekstazi podobno kot LSD povzroči psihozo? Podobno kot pri LSD-ju je odgovor v patoplastičnemu učinku droge, ki naj bi pri osebah, ki imajo predispozicije za razvoj shizofrenije in manično depresivne psihoze, pospešil ali spodbudil razvoj bolezni. (Saunders, 1997)

Nezaželeni in dalj časa trajajoči učinki ekstazija so lahko tudi anksioznost in napadi panike ter depersonalizacija in derealizacija. Depersonalizacija se nanaša na neprijetne občutke, da nekdo *ni resničen* in je nesposoben za občutenja in emocije. Derealizacija pa je nasproten občutek, da je okolje *neresnično* ali da ne obstaja. Anksioznost, panika, depersonalizacija in derealizacija so nezaželeni učinki, za katere pa ni nujno, da jih povzroča ekstazi in so lahko simpto-

mi, ki se kažejo ob celi vrsti bolezenskih pojavov in motenj (depresija, shizofrenija, epilepsija, anksioznost...) (Ibid.).

Depresija je povezana z uporabo substance, zlasti pri prehodu iz platoja v spuščanje in naprej proti *default* stanju. Tovrstna depresija je minljiva, nekaj dalj časa trajajoča je lahko le v primeru kronične uporabe ekstazija. Depresija je povezana z menjavo stanj iz evforije v normalo, ali bolj teoretično, z znižano stopnjo serotonina v možganih, ki traja približno teden dni oziroma toliko, kot traja stanje začasne depresije.

Naslednji iz vrste nezaželenih učinkov so *flash backi*, ki jih poznajo predvsem uporabniki LSD-ja. *Flash backi* lahko sledijo predvsem travmatičnim izkušnjam z ekstazijem, ki so posledice neustreznega *seta* ali *settinga*. Tovrstne kasnejše izkušnje z drogo povezujejo tudi s posttravmatskim stresnim sindromom (PTSS), saj gre za strahove in motnje, ki so se razvile v stanju zadetosti. Flashback je tako podoživetje travme, ki se je zgodila nekje med izkušnjo, bodisi kot ponovitev v realnosti ali bolj prefinjeno - v sanjah.

Opisana stanja so zelo redka in nikakor ne predstavljajo povprečne realnosti uživalca ekstazija. Stranski učinki takšnih razsežnosti imajo korenine bolj v predzgodovini človeka kot pa v posamezni drogi. Tisti običajni in preverjeni stranski učinki so *povečan mišični tonus*, *nespečnost* in *pomanjkanje apetita*, vsi ostali pa so bolj epizode posameznikov, ki so v svet droge vstopili premalo fizično ali psihično pripravljeni. "Ideologija" ekstazija (oz. MDxx)¹⁴ je ideologija droge z *najmanj negativnimi in z najbolj predvidljivimi učinki*. (Dekleva, 1998) Ekstazi ne povzročata fizične odvisnosti, lahko pa privede, tako kot vsaka droga, do psihične odvisnosti, ki pa je navadno kratkotrajna. Ekstazi ima lastnost, ki smo jo že opisali (*magic never dies, it merely fades away*), sčasoma so učinki mamila slabši in podobno kot pri marihuani - ne dosežejo več prvotnega učinka. Toleranca se razvije dokaj hitro in že nekaj naslednjih izkušenj bo utrpelo na empatogenosti in entaktogenosti, ki pravzaprav ustvarita tisto pravo izkušnjo ekstazija.

¹⁴Pri izboru substanc, kjer lahko govorimo o nenevarnih in predvidljivih učinkih, moramo biti pazljivi, saj omenjeno velja samo za čiste MDxx oziroma Mxx substance. V letih 1997/98 so v tabletkah, ki so jih na trgu prodajali kot ekstazi, našli tudi drogo atropin. Tableteke z logotipi "žaba", "Mario" ali "alien" so vsebovale več kot dvojno terapevtsko dozo atropina, katere predoziranje je lahko nevarno. Znaki zastrupitve so ometičnost, davljenje, suho grlo in hreščav glas... (Ecstasy.org, 1998)

Raziskovanje nevrotoksičnosti in okvar ledvic ter srca pri kronični uporabi ekstazija je danes še precej odprto in ne omenja trdnih dokazov za ali proti. Ne kaže pa pričakovati, da bi neugodni hipotetični rezultati prekinili širjenje E-ja v moderni plesni kulturi droge.

5. Nevrotoksičnost MDMA

Odgovor na vprašanje, ali ekstazi povzročata možganske okvare, je zapleten, saj obsega milijone porabljenih dolarjev za raziskave, leta laboratorijskih testov in nobenega oprijemljivega rezultata. Del problema je pojasnjen s tem, da raziskav na živalih ne moremo enostavno in povsem posplošiti na človeško vrsto, drugi del pa v tem, kaj opredeljujejo z izrazom nevrotoksičnost in možganska okvara. Ali gre za dolgotrajno okvaro spomina, uničevanje možganskih celic ali morda za bolj prefinjene procese, ki jih ne moremo izmeriti – zmanjševanje sposobnosti in storilnosti možganov.

Prvi indic nevrotoksičnosti je zmanjševanje nevrottransmitterja serotonin, kar pa ni nujno povezano s kvarnimi učinki na možganske strukture. Drugi, bolj prepričljiv indic je uničevanje aksonov, ki so zadolženi za povezave in prenos informacij med možganskimi celicami. Stanje po poškodbi naj ne bi bilo enako stanju pred zaužitjem ekstazija.

Druga stran strokovnjakov dokazuje nasprotno. Ekstazi naj bi res zmanjševal nivo serotonin v aksonih, vendar naj bi to potekalo brez škode za možganske celice. E bi analogno *potegnil* serotonin iz aksona, podobno kot bi *potegnili* vodo iz pipe – pri tem ostane pipa nepoškodovana. (Aerts, 1999)

Ugotovljena akutna toksičnost MDMA se je pokazala šele z rejev in tehno kulturo 90. let, saj ima substanca to lastnost, da vpliva na temperaturo človeškega organizma. Telesna temperatura se ob večurnem plesanju pod vplivom substance lahko zviša na čez 40 stopinj, kar povzroči hipertermijo in v skrajnem primeru vročinsko kap. Povišanje telesne temperature je povezano z razmeroma visokimi dozami substance na kilogram telesne teže plesalca in z okoliščinami, ki privedejo do tega. Vročina, vlažnost in zatohlost manjših plesišč, ponavljajoči se glasbeni vzorci, ki rejverje držijo na plesišču po nekaj ur, in pretesna obleka, ki ne omogoča dobrega zračenja, so pogosti krivci za povišanje telesne temperature. Hipertermija, ki je po-

sledica nepravilne uporabe substance, ima lahko za posledico motnje v koagulaciji krvi (nastopi antikoagulacija – kri se ne more več normalno strjevati), ki lahko v najslabšem primeru povzroči krvavitev, ki je ne moremo zaustaviti (krvavitev iz dlesni in odrgnin). Vse to lahko povzroči precej hitro smrt plesalca (*Death of the Prodigy dancer*). Trdnih dokazov za to teorijo še ni, saj večino smrtnih primerov¹⁵ še vedno pripisujejo kombiniranju ekstazija s speedom in drugimi drogami.

So dokazi *za* in dokazi *proti*. Obstajajo tudi dokazi v službi politike in v službi države. Denar, ki je bil namenjen raziskavam, naj bi prispeval k odkrivanju nevrotoksičnosti in škodljivosti substance. "Znanost je postala orožje v propagandni vojni" (Zimmer, 1997). To je bilo jasno že v obdobju kriminalizacije in stigmatizacije marihuane v 70. letih, ko so dokazali nevrotoksičnost na živalih, vendar prav nobenih posledic na ljudeh (marihuana naj bi povzročala biološko in psihološko škodo). Rezultati raziskav so se tedaj sklicevali zgolj na nevrotoksičnost na živalskem tkivu, kar pa je bila zgolj ena stran resnice. Šele kasnejše komisije (NIDA, Shafer) so pokazale drugo stran in razblinile dotedanje verovanje v okvaro kromosomov, možganske okvare, povzročanje norosti in spodbujanje nasilnosti kot možne posledice uporabe te droge. Znanost ima na področju drog (in tudi drugje) več resnic in ena je tudi ta, da včasih teste, narejene na živalih, ne moremo uporabiti za človeško vrsto, pa če še tako hočemo prikazati statistično pomembnost nečesa.

6. Uporaba

Povprečen uživalec ekstazija je lahko prav vsak izmed nas bralcev, plesalcev teoretikov in nasprotnikov ter prohibicionistov droge. Zakaj? Ekstazi je enostavna droga. Enostavna predvsem v smislu doziranja in uporabe, saj je najpogostejši način praktično enak uživanju zdravil in družinskih pomirjeval, kar je v našem kulturnem prostoru dobro poznana praksa. Za samo zadetost ni potrebno osvajanje novih tehnik uporabe (kajenje, zvijanje, injiciranje), za katere bi

¹⁵ Tveganje pri uporabi ekstazija sodi v najnižjo kategorijo, saj je smrtnost ugotovljena pri 7 primerih na milijon uporabnikov. Realna stopnja smrtnosti od ene tabletko je še manjša, saj lahko milijon uporabnikov pomnožimo še z približno 20-100 uporabami letno in tako dobimo smrtnost na 20-100 milijonov porabljenih ilegalnih odmerkov MDMA 7/100.000.000.

se bilo treba potruditi, jih posnemati in se naučiti. Ekstazi je torej preprost, največkrat tudi pravilno doziran (60 – 120 mg) in privlačen na pogled. To seveda še ne pomeni, da je lahko vsak izmed nas potencialni uporabnik ekstazija, saj ga je brez ustreznih zvez v sivi ekonomiji droge razmeroma težko dobiti. Dejansko pa izhajajo uporabniki iz vseh družbenih slojev in iz vseh starostnih obdobj. MDMA se je v organizmu družbe raztopil na najboljši možen način. Nobene druge prepovedane droge ne uživa tako širok krog ljudi, ki razen uživanja ekstazija nimajo nobene druge skupne točke. (Saunders, 1995)

Uporabnike in uporabo lahko razdelimo na več skupin, glede na namen in pogostost zadetosti. Razdelitev na skupine oziroma interesna področja uživalcev je nastala deloma kot rezultat raziskave o plesnih drogah v letih 1996-1998, deloma pa kot posledica baze podatkov Nicolasa Saundersa, ki se je osredotočal predvsem na ostale ("neplesne") načine uporabe ekstazija. Trenutna slika uporabe v slovenskem prostoru kaže v prvi vrsti na plesno uporabo substance.

Plesna uporaba

Pri takšnem načinu uporabe gre za zadetost na plesišču ali ob njem. Poglavitne sestavine zadetosti so glasba, energija in harmonija z ostalimi plesalci in predvajalcem glasbe. Glasba se izbira glede na počutje, plesne dispozicije in zaužito drogo. Gre za uporabo ob koncu tedna (weekend habit), ki navadno vključuje obisk ene izmed slovenskih diskotek. Vikend paket sledi prej opisanemu poteku zadetosti, ki se lahko raztegne čez več dni. Konec tedna je tako zelo pomemben, saj se lahko ves naslednji dan počiva pred nastopom obveznosti v ponedeljek.

Intervju¹⁶ z uporabnikom: Prva izkušnja

Tehno glasba mi je zelo všeč. Vedno uživam na reju partijih. Odkar pa sem na eni od zabav poskusila E, se je užitek povečal. Ko sem pojedla E in je začel delovati, je bila glasba kakšno uro zame preveč agresivna. Nisem mogla ostati v polnem prostoru z glasno glasbo, navito do neba. Ko se je po kaki uri polegel flesh in sem se počutila lepo in odprto, ko sem se začela zavedati moči v sebi, sem

¹⁶ Intervjuji so bili izvedeni v okviru raziskovalne naloge o Ekstaziju in plesnih drogah, katere naročnik je bila Mestna občina Ljubljana, izvajalec pa Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela.

odšla na plesišče in ostala tam nadaljnjih pet ur. Bilo je noro. V sebi nisem čutila običajnih zadržkov. Bila sem odprta, čutila sem ritem glasbe, ki je bil uglašen z mojim telesom in dušo. Ostalim sem se samo nasmihala. Vedela sem, da jim je lepo in da nam je vsem lepo na nam svoj način. Nisem se veliko pogovarjala, pač pa sem uživala. S pogledom sem iskala mojega fanta in najine oči so razumele, kaj govoriva, bila sva tako povezana in čutila sva tako močno ljubezen, pa ni bilo treba govoriti o tem, čisto nič. Kratki dotiki rok so pomenili vse. S prijatelji smo se pred odhodom na plesišče ogromno pogovarjali in izražali najgloblje misli, um je deloval tako usklajeno in prepričana sem, da sem bila takrat sposobna odgovoriti na zelo težka logična in filozofska vprašanja. Spomnila sem se vsega, kar sem kdaj vedela ali prebrala, tudi ljudi okoli sem sebe sem razumela že intuitivno, kot da bi bili povezani še kako drugače. Trajna sprememba pa je ostala v dožemanju glasbe. Ritme tehna od takrat dalje čutim veliko močneje, kar sili me, da plešem, spravlja me v dobro voljo, v prijaznost. Tehno glasba je tako zelo pozitivna in čutna. Zame je najboljša metoda za dvig razpoloženja. Kljub vsej pozitivnosti izkušnje pa čutim do E-ja veliko strahospoštovanje, saj je bil njegov učinek ob flešu tako močan, da so me noge komaj držale, pa tudi učinek substance, ki pojača občutljivost, čutenje in čutnost je tako neverjeten, da se ga nehote bojim. Kar želim povedati je to, da se E-ja ne sme podcenjevati.

Prva plesna izkušnja je povezana z ekstazo in energijo, ki vsakega posameznega plesalca potegne v svet zadetosti in glasbe. Za plesno izkušnjo pa ni dovolj le glasba in ekstazi, ampak tudi setting – lokacija in prostor plesnega dogodka. Scena je bila na začetku formirana okoli klubov in diskotek, ki so si hotele z občasnimi ravi in gostujočimi di džeji pridobiti status v porajajoči se plesni kulturi. Danes je med preživelimi samo še glavna rejverska diskoteka na obali in občasni zasebni in *open air* rejvi. To še ne pomeni, da plesna scena umira, ampak, da se je skoncentrirala na točno določenih lokacijah, na katerih se srečujejo rejverji. Za vstop v globalno plemenško kulturo je potrebna prva plesna izkušnja, ki pa mora temeljiti na MDxx. Vstop je pomemben in je največkrat povezan v partnersko ali prijateljsko izkušnjo. Če se uporabnik drogi prepusti in znotraj za-

detosti najde smisel za nadaljnjo uporabo, potem se izkušnje lahko ponavljajo vsak teden ali mesec, dokler učinek ekstazija ne začne popuščati...

Intervju z uporabnikom: *Intro* plesne izkušnje

Prvič sem X poskusil s prijateljem, ne na reju, bil je podarjen. To je bilo pred 2 leti. Nato pa sem ga vzel pred 1 letom na reju. Pol leta sem bil na reju 1-2 x na teden, zdaj pa 1x na mesec. Bolje je E vzeti na reju, kajti E in reju sta neločljiva. Na reju soliraš sam z E-jem, hkrati pa si del plemena, občutiš pozitivno energijo, kljub temu, da je malo komuniciranja. E lahko zamenjaš s kokainom, speedom, vendar je E v razmerju s tem, kar ti daje, cenejši. Doživljaš ekstazo, s kokainom in spidom pa ne, ker te le poživita. E drži 4-6 ur, pojavlja pa se čedalje slabši (2 uri). Toleranca se ti viša, vsakič lahko poješ več (na prvih rejvih).

Na plesno kulturo ne smemo gledati samo z vidika ekstazija, saj je plesna scena vpeta na eni strani med rejverje in na drugi strani plesno industrijo. E-kultura, ki je tudi plesna kultura, vsebuje *mikro labels*, majhne založbe, ki z razmeroma ceneno tehnologijo proizvajajo tehno *CD-je* bolj ali manj znanih di džejev. Takšna mikro industrija je ovira za globalno glasbeno industrijo, ki je zaradi svoje velikosti zelo toga v pridobivanju novih di džež zvezdnikov. Prav ta razpršenost majhnih založb omogoča reprodukcijo vedno novih in novih stilov glasbe, ki se prodajajo v manjših nakladah, ki pa vseeno prinašajo velik dobiček. Če za di džeje in lastnike založb ne moremo reči, da so poslovneži, lahko to rečemo za naveze, ki obvladujejo klube in plesni marketing. Na noč se lahko tako pri nas zasluži tudi več kot 60.000 nemških mark, kar predstavlja drugi, precej drag konec plesne kulture in nočne ekonomije. Kultura ekstazija ima velik vpliv na matično kulturo, saj je postala transgeneracijska kultura starejših in tistih malo mlajših. Plesna kultura vstopa na globalno tržišče z knjigami Irvina Welsha (*Trainspotting, Ecstasy*) in Julian Madigan (*The agony of ecstasy*), ki so postale sage kemične generacije. Na površje prihajajo *drum and bass* in surove *tehno* skupine (*The Prodigy in Chemical Brothers*), ki svojo energijo še vedno črpajo iz E-undergrounda.

"All Prodigy music is raw, and that will never change, the production is raw, the sounds are dirty, you can't get away from that. Take it or leave it."

Svojo glasbo opisujejo kot glasbo konca tisočletja, surovo in nepopustljivo, nabito s socialno problematiko in problematiko droge. Plesna kultura se je tako organizirala na stiku *mainstreama* in *undergrounda*, iz katerih je izšla. Plesna glasba tudi zvito sledi opisnemu poteku izkušnje, z mirnim začetkom, nabito energijo (rush), stalnim ritmom (plato) in ambientalno in *trance* glasbo v izteku zadetosti.

Če odmislimo zaslужke zabavne industrije in organizatorjev rejevov, nam ostane E-thos med posamezniki, uporabniki kulturnih proizvodov in dejanskimi plesalci prihodnosti. E-thos so ideje, ki so skupne plesalcem, di džejem in uporabnikom ekstazija. Ekstazi je torej del paketa glasba-vzdušje-plesišče, v plesalcih pa pusti bližino, povezanost, skupinsko izkušnjo in sproščenost. Sproščenost v oblačenju in izražanju – komuniciranju.

Intervju z uporabnikom:: Primer plesne izkušnje in doživetja komunikacije

Človek je neagresiven, sprejemljiv za vse ostale, značilno je plesanje do jutra, po drugi strani pa ni nobenega globljega odnosa med ljudmi. Občutek svobode na reju je zelo velik, ker dobro veš, da so vsi taki kot ti – zadrogirani, in to je večinska tolažba. Ni tistega slabega občutka. Zato, ker so drugi zadeti, tudi jaz nisem posebež, nisem slabši od njih. Reju sam po sebi je zelo globoko doživetje samega žura. Kako se sproščeno zabavati ne samo na svoj račun, ampak tudi na račun glasbe. Glasba, droga, skupna zadetost ... to je vse, z ljudmi, ki jih ne poznaš, se nimaš kaj pogovarjati. Zanimiv je odnos med ljudmi. Dokler človeka ne poznaš, skupaj zaplešeš ene par gest, komunikacija z fizičnimi gestami je ekstaza, ampak z vsako besedo, ki jo izrečeš, ta ekstaza izgine. Bolj se pogovarjaš, manj je tega feelinga.

Ko tako dobimo vpogled v plesno izkušnjo, lahko začitimo ekstazi kot drogo, ki krepi določene prikrite občutke, poveča percepcijo, energijo in dvigne do občutka blaženosti. To je tudi bistvo te plesne droge, ki ji je zagotovilo tako veliko priljubljenost v sodobnih plesnih plemenih. Opisali smo različne prve izkušnje, ki so pomembne

za nadaljnji razvoj in kontinuiteto zadetosti po določenih intervalih. Praktične nevarnosti so ob pravilni plesni uporabi zelo majhne. Dovolj velika količina vode, soli in ustrezno urejen klub ali diskoteka s *chill out*¹⁷ sobo, so prvi pogoj varne uporabe ekstazija. Po vseh trenutno dostopnih javnih raziskavah o kakovosti substance je ekstazi lahko dober ali slab samo v retoriki zadetosti, medtem ko so nevarnosti, ki bi nastale zaradi vsebovanih nečistoč, razmeroma redke in majhne. Dober in slab *party* v tem smislu pomeni samo razliko, ali je v tabletki MDxx ali pa amfetamin in kofein, in seveda med dobro ali slabo glasbo. Omenjali smo že terapevtsko vrednost ekstazija, ki danes v plesni modifikaciji omogoča ne glede na starost sproščeno zabavo in harmonijo z lastno zavestjo in skupinsko zavestjo nore zabave.

Pri nas in na tujem se pojavlja tudi nova oblika rejvanja brez uporabe substanc. Namesto MDMA se uporabljajo glasba in ambient, ki pripelje do *natural high* oziroma naravne zadetosti. Ta naravna zadetost ni povzročena z zeliščnim ekstazijem, ki vsebuje naravne sestavine in učinkovine ephedre, ki ima včasih blag evforično energetski učinek. Za naravno rejvanje se odločajo tudi ljudje, ki so ekstazi preizkusili in se jim je trajno spremenil odnos do elektronske glasbe in frekvenc, saj jih še vedno lahko čutijo nekoliko bolj globoko in doživeto. Ekstazi ima torej svojo nezadeto alternativo – rejvanje brez droge.

Potenciranje plesne uporabe bi bilo pristransko početje, čeprav je trenutna uporabniška stvarnost večinoma usmerjena v tak način uporabe. Saunders je s pomočjo svoje baze podatkov prepoznal in poimenoval še druge načine uporabe substance.

Risanje in slikanje

Uporaba ekstazija v umetniške namene je nadaljevanje stare psihadelične interpretacije (*interpretatio psychedelia*), ki jo poznamo tako v popularni kot tudi v klasični kulturi evolucije psihoaktivnosti. Gre za zadeto kodiranje informacij (ustvarjanje s pomočjo droge) in za zadeto dekodiranje informacij (gledanje, poslušanje, sprejema-

¹⁷*Chill out* je soba ki je praviloma v vsaki dobri diskoteki in ima s klimatskimi napravami ohlajeno ozračje, ki omogoča rejverjem varnejše spuščanje in počitek. V takšnih sobah se vrti bolj mirna – ambientalna in trance glasbe.

nje pod vplivom droge). To so v preteklosti uporabljali pri glasbi in likovni umetnosti in v daljni preteklosti kot razlago božjega in boga s pomočjo droge. Ekstazi omogoča bolj globoko doživljanje predmeta in posledično subjektivno interpretacijo na platno. Na sliki 2. sta primera laične risbe pred in po zaužitju MDMA.

Slika 2: Razlika med interpretacijo in psihadelično (empatično) interpretacijo (Saunders, 1997).

Reševanje problemov

Tovrstna uporaba zveni nekoliko terapevtsko, vendar jo uporabljajo pri nekliničnih samostojnih seansah ali v pogovoru s partnerjem. Najbolj pogost način reševanja problemov je z običajno dozo MDMA kakšno uro po zaužitju substance. Problem se že pred zadrževanjem zapiše na listek, tako da se pozornost kasneje usmeri na točno določen konflikt oz. problem. Ker smo lastnosti ekstazija, ki omogočajo takšno početje, že opisali pri možnostih za terapevtsko uporabo, bomo na tem mestu namenili pozornost dvema možnima načinoma dela, ki sta vzeta iz NLP (nevrolingvističnega programiranja) in hipnoterapije. (Saunders, 1995) Znotraj izkušnje se posameznik usmerja na prihodnost in preučevanje komponent problema ter možnih učinkov na svojo prihodnost z različnimi strategijami in tehnikami (vizualizacija položaja, preverjanje možnih rešitev...) Ob tem lahko poudarimo, da je takšen način reševanja konfliktov možen samo pri ljudeh, ki imajo podlago za takšno delovanje in lahko svojo E-dejavnost privedejo do smiselne rešitve.

Mini počitnice

Tovrstna uporaba je v vlogi sproščanja in regeneracije osebe, ki jo omogoča ekstazi v nekajdnevni izkušnji. V že opisanih fazah izkušnje lahko iščemo nastavke za tovrstno uporabo, saj ekstazi omo-

goča velike spremembe razpoloženja in mišljenja, ki nekaterim pridejo prav kot občasna in nadzirana osvežitev po napornem delu ali drugih dejavnostih.

Šport

Predvsem v zaključni fazi izkušnje (*afterglow*) uporabniki zaradi velike količine energije in še vedno povečane koncentracije in samozavesti opisujejo zadovoljstvo ob raznih športnih dejavnostih. Gre za športe, kjer sta pomembna koncentracija in sodelovanje (košarka, nogomet) in velika količina energije.

Obnavljanje fizične odvisnosti od trdih drog

Podobno kot kažejo klinične izkušnje z ibogainom, ki po pričevanjih nekaterih strokovnjakov prekine željo po heroinu ali kokainu, ima lahko tudi ekstazi določeno vrednost pri obravnavanju odvisnosti od trdih drog. V zgodnji LSD-terapiji (psihadelična in psiholitična terapija) so po sistemu uvida poskušali ozdraviti alkoholike tako, da jih je LSD vzdignil in jim omogočil metapogled na lastno življenje in delovanje. Ponovni poskusi E-zdravljenja z alkoholiki bodo potekali v Rusiji, ki ni v tolikšni meri obremenjena z zakoni DEA in terapevtsko preteklostjo z drogo. Zaenkrat so vsi poskusi obravnavanja fizične odvisnosti v poskusni fazi, o ugodnih rezultatih poročajo posamezni odvisniki z dolgoletnim (20-30) heroinskim stažem. Predpisovanje ekstazija odvisnikom ni pametna rešitev problema, saj ene droge ni smiselno nadomestiti z uporabo druge, pa čeprav je ta navidez manj škodljiva. Odvisniki, ki se bodo še naprej zapirali vase in si gradili vedno trši emocionalni oklep, nimajo prihodnosti v tej novi veji uporabe. Posamezniki, ki so pripravljeni na globoke čustvene pretrse in vpoglede v svoj sedanjí položaj, si lahko od ekstazija obetajo morebitno pomoč. Ob vsem tem je potrebna tudi pomoč izkušenega vodje ali terapevta, ki jih bo peljal skozi nove pokrajine zavesti in usmerjal pozornost na pomembne oporne točke ter gradil samozavest in samospoštovanje. Vse do tedaj je E-terapija iluzija.

Telesna pripravljenost

Raziskave plesne populacije v Manchaestru so pokazale, da nekateri plesalci uporabljajo ekstazi za vzdrževanje telesne zdržljivosti in postave. Deset in večurno plesanje omogoča porabo kalorij in

pot k željeni postavi. Napisano ne velja zgolj za dekleta, saj smo med raziskavo o plesnih drogah v Sloveniji naleteli na podoben pojav pri fantih, ki jim je pomembna postava, plosk trebuh...

Ostali načini uporabe ekstazija in raziskave so usmerjeni še na **zmanjševanje bolečine** in na **medsebojne odnose**. MDMA zmanjšuje bolečine oziroma zmanjšuje pomen bolečine. Prav tako zmanjšuje strah, in še bolj specifično, strah pred smrtjo, v povezavi z morfijem pa MDMA krepi njegov učinek. Vse to ima lahko uporabno vrednost v medicini in pri obravnavi nevroz. Raziskave, ki so se usmerjale na opazovanje sprememb v komunikaciji in medosebnih odnosih, so zaznale povečanje empatije in strpnosti v odnosu do drugih. Bolj določno lahko govorimo o odnosih med prijatelji, partnerji in o odnosih med nivoji znotraj družine (otroci-starši, bratje-sestre...). Če povzamemo vse kakovosti, ki jih ekstazi lahko vpelje v terapevtski odnos, so možnosti za odpravo interpersonalnih in intrapersonalnih konfliktov očitni. Vseeno pa ekstazi ne pomeni samo srečnih koncev zgodb, saj se določeni pari in prijatelji potem, ko si *odprejo srce*, lahko tudi razidejo.

7. Pravni vidiki

V Sloveniji se posest in prodaja ekstazija trenutno obravnava v skladu z 196. in 197. členom zakona, kjer so vse substance s prepovedane liste obravnavane na enak način in tudi E ni nobena izjema. Člen 196 opredeljuje neupravičeno proizvodnjo in promet z mamili (predelava, proizvodnja, prodaja...), za kar je zagrožena kazen z zaporom od *enega do desetih let*. 197. člen zakona opredeljuje omogočanje uživanja mamil (napeljevanje k uživanju, razpolaganje s prostori, v katerih se omogoča uporaba), zagrožena kazen pa znaša *od tri mesece do pet let*. Medtem ko sama uporaba ekstazija ni kazniva, pa je mogoče posest ekstazija jemati kot stanje, ki kaže znake kaznivega dejanja. Razmejevanje sivega polja med uporabo ter proizvodnjo, prometom in omogočanjem uživanja določa sodna praksa v vsakem posamičnem primeru posebej. V praksi se posest manjših količin obravnava kot prekršek¹⁸. Kriminalistična služba MNZ RS je v

¹⁸Kot prekršek se obravnava samo posest npr. ene tabletko ekstazija, če pa je pri preiskavi ugotovljena tudi velika količina denarja ali več enakih ali različnih tablet, policija dejanje obravnava kot kaznivo dejanje iz 196. člena zakona.

letu 1996 zasegla 18.086¹⁹ tablet ekstazija (MDMA, MDEA, 2CB), podatki iz leta 1992, ko se je ekstazi prvič pojavil v datotekah MNZ, pa kažejo na 54 zaseženih tablet.

8. Zaključek

Kaj lahko prinese poznavanje sodobnih plesnih drog vedi, kot je socialna pedagogika? Odgovor ni enostaven, vsaj zaenkrat ne. Prva stvar je pristop k problemu. Drogo, ki je na planetu toliko časa kot človek, je treba obravnavati povezano: antropološko, socialno in individualno (glede na način posameznikove uporabe). Šele sinteza teh znanj lahko nudi rešitve, ki pa niso nujno usmerjene na izločitev droge iz sveta mladih niti na deklarativno visokoletečo prevencijo. Zadetost je bila in bo spremljevalka človeka, kar je dovolj prepričljivo in plastično dokazala v povezavi med tehnologijo in človekom v sodobni popularni tehno/rejv kulturi. Prav zato je treba mladim omogočiti, da z drogo (*če že morajo z njo živeti*) predvsem - preživijo. Danes je v družbi cenjena točna informacija in prav to je treba ponuditi odraščajočemu potrošniku droge. Informacija je svojevrstna preventiva, zato ker je lahko včasih preveč neposredna in to boli. Boli zlasti tiste, ki o drogah razmišljajo kot o nečem, kar kvari mladino (in informacije o drogah naj bi kvarile mladino) in čisto nič ne daje. In kaj daje? Predvsem izkušnjo drugačnosti in relativnosti zavesti. Informacije o drogah in njihovi uporabi seznanjajo mlade s stvarnimi problemi droge, ki niso del zstraševalne politike, ampak podajajo resnico o nevarnostih in ugodnostih njene uporabe.

Druga stvar in odgovor na zgoraj zastavljeno vprašanje je relativnost, vezana na drogo in zadetost, o čemer smo že govorili, in ki je tista stvar ki povzroči, da so droge težavna tema. Vedno lahko vsako stvar uporabimo na različne načine in tako tudi drogo - tako za prijetno izkušnjo zadetosti kot za dolgoletno odvisnost. Prav ta meja je relativna, dokaj trdno pa jo lahko naredi le premišljena uporaba drog. Premišljena uporaba nikakor ni brez nevarnosti, vendar nevarnosti zmanjšuje. Ne moremo je doseči zlahka, vsebuje pa modrost in pre-

¹⁹Pri statistiki moramo dopustiti razlago, da morda ne gre za drastično zvišanje uporabe, ampak samo za različno popolno zajetje virov oziroma odkritje večjih preprodajalcev, saj je količina zaseženih tablet v letu 1998 zmanjšala na 4.496 tablet.

mišljenost uporabnikov za varno in harmonično uporabo in preprečuje prehod zadetosti v odvisnost.

Varnost pri uporabi drog je relativna. Nobena uporaba ni povsem varna, vendar so nekatere dejavnosti bolj varne od drugih. Za vsako dejavnost pa še povsem posebej veljajo stopnje varnosti, odvisno od tega, kako in s kakšnim namenom se določeno substanco uporablja (Saunders, 1996). Ustanove, avtoritete in projektne skupine, ki si prizadevajo zmanjševati škodljive posledice drog, delujejo s politiko zmanjševanja škode (harm reduction policy). Zmanjševanje škode in preiščena uporaba na konkretnem primeru ekstazija bi pomenila izboljšanje organizacije rejv zabav (minimalna pravila za diskoteke in plesišča) na globalni ravni in povečanje osveščenosti (kakšno drogo in koliko, varnostni ukrepi, poznavanje učinkov substance) na individualni ravni. Gre za fiziološko in psihološko varnost, ki jo lahko dosežemo z informiranjem uporabnika.

Za preiščeno uporabo potrebujemo informacije. Informacije tistih, ki imajo dobre in slabe izkušnje z drogo in tistih, ki droge raziskujejo znanstveno in imajo o njih splošno medicinsko, psihološko, socialno ali nevrološko vednost. Takšno znanje lahko rešuje uporabnike zadetosti. Ne gre za promocijo droge in širjenje njene uporabe, ampak za realistično omogočanje bolj kakovostnega življenja v svetu, v katerem obstajajo tudi scene drog, v vrstniški skupini in še kje drugje.

9. Literatura

Aerts, L. (1999). Toxicity of Ecstasy. Elektronska izdaja.

Coffield, F. in Gofton, L. (1945). Mladi in droge. Mreža drog 3, s. 48-86.

Dekleva, B. (1998). Metodologija kvalitativnega raziskovanja škodljivih posledic uporabe drog med mladimi (zaključno poročilo raziskovalne naloge). DRPPD, Ljubljana.

Eisner, B. (1997). Ecstasy – the MDMA story. Ronin publishing, Berkeley.

Lenson, D. (1995). On Drugs. University of Minnesota Press, Minneapolis.

Macfarlane A. in drugi (1996). The User. Oxford University Press, New York.

- Madigan, J. (1996). The agony of ecstasy. Poolbeg, Dublin.
- Prachett, T. (1997). Small Gods. Corgi Books, Reading.
- Prachett, T. (1997). The colour of magic. Corgi Books, Reading.
- Saunders, N. (1993). E for ecstasy. Neals yard, London.
- Saunders, N. (1997). Ecstasy reconsidered. Samozaložba.
- Zimmer, L. in Morgan, P. (1997). Marihuana myths, marihuana facts. Lindesmith center, NY and SF.
- Welsh, I. (1996). Ecstasy – Three tales of chemical romance. Vintage, London.

Izvorni znanstveni članek, prejet januarja 1999.

Planning individual
assistance as a
participatory process in
the field of care work
with young people

Christiane Kluge

Povzetek

Članek opisuje proces pomoči mladim ljudem, ki jim je na področju služb za mlade v Nemški provinci na voljo od leta 1991 (Kinder und Jugendhilfegesetz). Zato je bistvena menjava izhodilne paradigme: od strukture za mlade kot državnoreguliranega posredstva do prostovoljnega vključevanja v različne oblike pomoči. Med njih zlastno so oblikovanje partnerske pomoči od prostovoljnih družin do skupnosti, vzpostavitve pomoči in različnih oblik pomoči, izoblikovanje pomoči otrok in mladostnikov, ter izboljšanje

Načrtovanje individualne pomoči kot participativni postopek na področju pomoči mladim

Planning individual assistance as a participatory process in the field of care work with young people

Christiane Kluge

Povzetek

Christiane Kluge, dipl. ped., Landesbetrieb Erziehung und Berufsbildung, Conventstrasse 14, 22089 Hamburg, Nemčija

Prispevek pojasnjuje temeljne vsebinske premike, ki jih je na področje skrbi za mlade v Nemčiji prinesel nov zakon iz leta 1991 (Kinder und Jugendhilfegesetz). Zanj je bistvena menjava izhodiščne paradigme: od skrbstva za mlade kot državnoregultivnega poseganja do prostovoljnega vključevanja v različne oblike pomoči. Med cilji zakona so oblikovanje partnerske pomoči ob upoštevanju družinske avtonomije, razvoj bolj pestrih in različnih oblik pomoči, spoštovanje pravic otrok in mladostnikov, ter zagotavljanje

prostovoljnosti vključevanja. Članek postavlja procesnost socialnopedagoškega odločanja kot izhodiščno metodološko značilnost ter opisuje štiri delovne/metodične korake pri oblikovanju načrta pomoči.

Ključne besede: otroci, mladostniki, družina, socialnopedagoška pomoč, procesnost odločanja, načrt pomoči.

Abstract

This contribution explains the basic constituent changes which the 1991 new law in Germany (Kinder und Jugendhilfegesetz) has brought to the field of youth support and care work. Fundamental to this is the change in the basic model: from one where assistance to young people is a form of intervention with the aim of social regulation, to a system which offers voluntary inclusion in various forms of support. Among the goals of this law are the formation of supportive partnerships which respect the autonomy of the family, the development of more varied and diverse forms of assistance, respect of children and adolescents' rights, and the assurance of voluntary participation. The article proposes a process of social-pedagogic decision making as the starting methodical characteristic and describes four operational/methodical steps in the formation of a plan for support.

Key words: children, adolescents, family, sociopedagogic care work, a process of sociopedagogic decision making, plan of support

1. Menjava paradigme - od skrbstva za mlade kot državnoregulativnega poseganja do prostovoljnega vključevanja v različne oblike pomoči

Leto 1991 pomeni prelomnico v nemški zakonodaji na področju skrbi za mlade. Stari zakon (JWG - Jugendwohlfahrtgesetz) še iz leta 1922, ki je medtem sicer doživel nekaj popravkov in sprememb, je nadomestil nov zakon, imenovan KJHG - Kinder- und Jugendhilfege-

setz. S tem je začel veljati sodoben in preventivno usmerjen zakon o oblikovanju pomoči mladim, ki vsebuje predvsem dve bistveno novi rešitvi: prvič, zakon zavezuje službe, da podpirajo starše in jim pomagajo v njihovi vzgojni nalogi; drugič socialne in socialnopedagoške službe so dolžne oblikovati takšne načine pomoči, ki bodo mladim pomagali pri socialnem vključevanju v družbo. Tem ciljem ustreza sistem svetovalnih in podpornih oblik pomoči, usmerjenih v različne življenjske položaje mladih in njihovih družin.

Namen državno oblikovanih in tudi materialno podpiranih pomoči, ki jih zajema ta zakon, ni v tem, da bi država s svojimi službami prevzemala družinske naloge v smislu podružbljanja. Njihov namen je v oblikovati partnersko pomoč ob upoštevanju in spoštovanju družinske avtonomije. To pomeni, da država spoštuje in podpira starševsko odgovornost ter jo postavlja pred državne posege. Na ta način je dobilo področje pomoči mladim jasno pravno podlago za svoj strokovni razvoj in usmeritev, ki jo lahko strnemo v naslednje temeljne premise: zagotoviti je treba čim bolj pestre in različne oblike pomoči mladim in zagamčiti prostovoljnost vključevanja. Službe, ki izvajajo ali podpirajo izvajanje različnih vrst in oblik pomoči, ne smejo izdajati odredb. Tako prihaja do jasnega razločevanja med vzgojno pomočjo in ostalimi posegi, ki omejujejo ali sankcionirajo starševsko vzgojno odgovornost. Stari JWG je poznal samostojne posege, kot je na primer določitev vzgojnega zastopnika tudi proti volji tistega, ki mu je bila pomoč namenjena, česar v novem zakonu ni več. Z izjemo nekaterih jasno določenih kriznih intervencij, kjer gre za varovanje in zaščito otroka/mladostnika, novi zakon ne pozna ukrepov, ki bi jih bilo mogoče uresničevati proti volji prizadetega otroka/mladostnika oziroma njegovih zakonitih skrbnikov.

Zaradi usmerjenosti v krepitev in v spoštovanje pravic otrok/mladostnikov in njihovih staršev, zakon predvideva vključitev staršev v vse faze postopka oblikovanja in izbire za otroka/mladostnika primerne oblike pomoči. Brez sodelovanja, soodločanja in strinjanja tako otroka/mladostnika kot njegovih staršev ne pride v poštev vključitev v noben vzgojni program.

2. Procesnost socialnopedagoškega odločanja

Za razliko od medicine, socialna pedagogika ne more nasloniti presojo in ocen posameznega primera na splošno priznane in enoznačno

veljavne sisteme. Če socialni pedagog ugotovi, da so se razmere v družini tako spremenile, da pozitiven razvoj otrok/a ni več zagotovljen in se mora odločiti o vrsti pomoči in ukrepanja, si ne more pomagati s točno zastavljenimi shemami in poteki dela. Prepuščen je samostojnemu in postopnemu odločanju, ki je individualno usmerjeno in ga ne moremo popolnoma objektivizirati. Saj na socialnopedagoškem področju ni enoznačnih odnosov med vzroki in posledicami. Soočeni smo z večznačnimi odnosi tako pri nastajanju težav kot pri njih reševanju. Sprijazniti se moramo tudi z dejstvom, da so socialnopedagoški posegi predvsem poskusi, kjer uspeh ni vnaprej zagotovljen. Odločitve o vrsti pomoči in sami procesi pomoči so integrativno povezani, se med seboj pogojujejo in dopolnjujejo, kar pomeni, da jih ne moremo ločevati. Hkrati to pomeni, da diagnostične ocene, ki so same sebi namen, na tem področju niso niti umestne niti smiselne.

Z nakazanim preobratom v razmišljanju se je spremenil tudi odnos do oblik in vrst socialnopedagoških pomoči in načina njihovega izvajanja. V ospredju zanimanja niso več simptomi in izstopajoče vedenjske oblike posameznika. Danes smo pri oblikovanju socialnopedagoških oblik pomoči za mlade usmerjeni na razvojne naloge in na način, kako jih mladi uspejo izpolnjevati. Pri tem oblikujemo svojo pomoč in program tako, da podpiramo otrokovo/mladostnikovo socialno okolje, v katerega sodijo poleg družine, šole in soseske tudi vrstniki. Nastajajo programi, ki to socialno mrežo upoštevajo in vključujejo individualno, spolno, regionalno in tradicionalno specifične premise. Gre za programe, ki so vključeni v neposredno okolje, v katerem otrok/mladostnik živi in odrasča.

Tovrstno razmišljanje zahteva preusmeritev in miselni preobrat pri večini strokovnjakov, ki delajo na tem področju. Če naj se pomoč usmeri na življenjske težave posameznikov in skupin, potem se mora tudi analiza in razumevanje problema temu prilagoditi. Usmeriti se mora tako, da bo prišlo do izraza tisto, kar posameznik in skupine opredeljujejo in občutijo kot svoj problem. Za socialne delavce in socialne pedagoge to pomeni, da morajo opustiti ovrednotenja problemov zgolj na podlagi strokovnega razmisleka, delno pa tudi vzorce analiziranja, ki so jih pridobili in izoblikovali tako v času študija kot praktičnega dela. Sedaj je postopek oblikovanja individualnih vzgojnih pomoči tudi po zakonu drugačen. Strokovnjak mora v sodelovanju, tudi v pogajanjih z uporabniki (klienti, starši, mladostniki.....), opredeliti problem, ki ga obe žstrani razumeta kot problem in nato

skupaj iščeta izvirne, prilagojene načine, kako problem preseči, odstraniti.

Postopek je, v že imenovanem zakonu o vzgojni pomoči za mlade - KJHG, razčlenjen in utemeljen z dejavnim sodelovanjem uporabnika pri načrtovanju in udeležanju različnih oblik pomoči. Velja poudariti še, da v programe vzgojnih pomoči vstopa posameznik na lastno željo.

3. Načrt pomoči kot orodje sodelovanja med socialnim pedagogom in uporabnikom

3.1. Zakonski temelji načrtovanja pomoči

Postopek tako diagnostike kot individualnega načrtovanja pomoči je utemeljen z oblikovanjem faz v načrtovanju socialnopedagoške pomoči in je zakonsko opredeljen. Pri dolgotrajnih vrstah pomoči, posebej pri tistih, ki potekajo zunaj družine, zahteva zakonodajalec zelo razviden in skrben postopek odločanja in izbire oblik in vrst pomoči. V oblikovanje in izvajanje načrta pomoči je vgrajen tudi reflektivni, evalvacijski, žrevizijski mehanizem oziroma postopek, s katerim so načrtovalci dolžni preverjati kakovost oziroma primernost izvajanege načrta.

Potek postopka načrtovanja pomoči je oblikovan tako, da ščiti želje in pravice ž prizadetega posameznika - o tem govori 5. člen imenovanega zakona. Ta člen zagotavlja staršem pravico do izbire različnih vrst in oblik pomoči z različnimi nosilci oziroma izvajalci. Obenem to staršem zagotavlja tudi pravico, da že oblikovane programe individualno prilagodijo potrebam svojega otroka/mladostnika. Omejitev, ki se veže na ta člen pa je, da zaradi izbire programa ne pride do dodatnih stroškov, ki jih pristojna služba ni dolžna prevzeti.

Zakon zagotavlja posameznikovo dejavno sodelovanje v postopku, o čemer govori 8. člen, ki zahteva, glede na zrelost in kronološko starost, aktivno sodelovanje otroka/mladostnika pri vseh bistvenih in pomembnih odločitvah, ki se nanašajo nanj in na njegov položaj. Način, obseg in vrsto sodelovanja ter pravic, tako otroka/mladostnika kot staršev, natančneje določa 36. člen tega zakona. Govori o tem, da je pred vsako realizacijo ali spremembo pomoči treba pridobiti soglasje in strinjanje zakonitih zastopnikov in mladostnika.

Hkrati zakon zahteva interdisciplinarnost in sodelovanje različnih

strokovnjakov, kar omogoča preseganje subjektivnosti posameznega strokovnega delavca in oblikovanje širše zasnovanega, akcijsko usmerjenega individualnega načrta. Omogoča medsebojno podpiranje in nadzor pri izvajanju pomoči. Interdisciplinarno odločanje je pomembno predvsem takrat, ko gre za dolgotrajne oblike pomoči, kot je na primer oddaja v stanovanjsko skupino ali vzgojni zavod. Zakon predpisuje tudi redno preverjanje izvajanja vseh vrst pomoči.

Predstavitev zakona lahko strnemo:

- pisni predlog tistega, ki potrebuje pomoč,
- oblikovanje načrta pomoči in timska konferenca o izbiri oziroma o vrsti pomoči, so podlaga
- za odločanje in izbiro ter financiranje pomoči in hkrati sestavni deli, ki tvorijo zakonsko osnovo za izvajanje pomoči na področju dela z otroki in mladino.

3.2. Štirje delovni koraki pri oblikovanju načrta pomoči

Prvi korak: Vzpostavitev stika in prvi pogovori, katerih rezultat je oblikovanje (timsko predstavljenega) poročila

Partner, ki ima pomembno vlogo v sodelovanju in pri pogajanju med starši ter otroki/mladostniki, je predvsem krajevni mladinski urad in socialni pedagog, ki v njem delujejo. Naloga urada je, da starše in otroke/mladostnike seznanijo z njihovimi pravicami in tudi o tem, kakšne možnosti imajo za rešitev stisk in problemov. O tem govori temeljiteje 36. člen imenovanega KJHG v prvem odstavku. (Še pojasnilo, kaj je krajevni mladinski urad. Gre za enoto, ki je za razliko od naših centrov za socialno delo od drugih socialnih služb ločena enota. Delo te enote je namenjeno reševanju stisk in problemov mladih in izvajanju ter financiranju različnih oblik pomoči in dejavnosti za mlade. Te krajevne enote se v nemškem jeziku imenujejo Jugendamt - razlaga in opomba prevajalke).

Rezultate prvih pogovorov zbere in povzame odgovoren strokovni delavec (praviloma gre za socialnega pedagoga ali socialnega delavca). V poročilu jih predstavi strokovnemu timu, katerega član je.

Poročilo mora vsebovati opis izhodiščnega položaja ter utemeljitev potrebnosti podpore oziroma pomoči. Praviloma se poročilo osrediča na naslednja področja: potrebnost podpore in pomoči, mnenja star-

šev oziroma otroka/mladostnika; pričakovanja in hkrati bojzani oziroma pomisleki staršev, otroka/mladostnika, sorodnikov ter ostalih članov družine; pričakovanja šole in drugih ustanov, s katerimi je otrok/mladostnik v stiku in ki poznajo njegovo problematiko. Po možnosti naj bi že po prvih pogovorih odgovorili tudi na vprašanja, kot so: Kaj želi in pričakuje otrok/mladostnik/ica? Kakšni so njeni/njegovi načrti in konkretni cilji?

Drugi korak: Prva strokovna ocena

V drugem koraku se oblikuje prva strokovna ocena, v kateri se skuša odgovoriti na prej zastavljena vprašanja. Pri iskanju in opredeljevanju odgovorov je treba izhajati iz trenutne situacije, uotoviti, kateri vzorci odnosov in razvojnih potekov so delovali in še delujejo v otrokovem/mladostnikovem življenjskem okolju, odgovoriti na vprašanje, kateri dejavniki se kažejo kot bistveni v trenutni življenjski umeščenosti. Vprašamo se o tem, ali v otrokovem/mladostnikovem okolju obstajajo zaščitni dejavniki in podporni mehanizmi, ki bi jih veljajo vključiti in pritegniti v pomoč. Iščemo osebe oziroma evaluiramo odnose, ki jih otrok/mladostnik ima ali jih je imel, ki so bili in so zanj pomembni še zdaj. Iščemo in motiviramo osebe, s katerimi je te odnose vzpostavljaj, za sodelovanje.

Tretji korak: Svetovanje in odločanje o individualno prilagojeni vrsti in obliki pomoči ob sodelovanju različnih sodelavcev in strokovnjakov

V tem obdobju se organizira drugo timsko srečanje, ki je namenjeno izključno iskanju primerne oblike pomoči. V tem koraku se 'pretresejo' vse oblike pomoči, ki so v kraju ali ožji okolici dostopne, se osvetlijo vsi za otroka/mladostnika pomembni odnosi, podporni dejavniki in podporne socialne 'mreže', ki bi jih veljajo aktivirati in vključiti v pomoč. Analizira se obseg, vrsta, kakovost in značilnosti v kraju in v okolici obstoječih projektov, modelov in vrst pomoči. Ponudba se analizira v nči otrokovih/mladostnikovih potreb. Hkrati se odloča o časovnem trajanju izvajanja pomoči in o tem, ali je mogoče, da otrok/mladostnik ostane v družini in se redno vključuje v različne programe. Ali pa je potrebna in zaželeno, tudi s strani družine in otroka, premestitev v stanovanjsko skupino, nadomestno družino ali v kak drug program. Skratka, premestitev v novo okolje, ki pa ne sme pretrgati njegovih vezi z matičnim okoljem. Do premestitve otroka iz družine v novo okolje pride izključno na podlagi posvetovanj in mnenj

več strokovnjakov ter ob izrecnem strinjanju tako otroka/mladostnika kot njegovih staršev.

Četrti korak: Oblikovanje načrta pomoči ob udeležbi in strinjanju otroka/mladostnika in njegovih skrbnikov (staršev) oziroma namestnikov

Sedaj se lahko začne, seveda ob primernem in starosti prilagojenem sodelovanju otroka/mladostnika in njegovih staršev/namestnikov, oblikovanje individualiziranega načrta pomoči. Zakon zahteva, da mora načrt pomoči vsebovati ugotovitve o potrebnosti vzgojne pomoči, opredeliti mora vrsto, obliko in trajanje predlagane pomoči z navedbo konkretnih ciljev, ki naj bi jih individualni načrt pomoči dosegel. Načrt mora vsebovati tudi odločitev o tem, kje, kako in na kak način bo pomoč potekala. Natančno mora opredeliti tudi razloge, če želja otroka ali staršev pri odločanju ni bilo mogoče upoštevati.

Individualni načrt pomoči mora vključiti odgovore na naslednja vprašanja:

- V katerih primerih in ob kakšnem sodelovanju otroka/mladostnika in njegovih staršev se lahko premestitev v drugo družino (rejništvo) ali stanovanjsko skupino in zavod (oddaja v institucionalno vzgojo) preneha in kdaj so doseženi pomembni cilji individualnega načrta pomoči?
- Na kakšen način mora potekati prenos informacij med vpletenimi in odgovornimi za izvajanje individualnega načrta pomoči in kako naj teče evalvacija izvajanja načrta? Kdo je za kaj odgovoren? Kdo koga in kdaj pokliče? Kdo bo kaj storil?.....Kdo se bo s kom srečal in kdaj? /Že v tej fazi se individualni načrt pomoči operacionalizira. S tem je vgrajena úrovalka, da načrt ne ostane zgolj žbeseda na papirju, temveč je obvezujoč, razdeli naloge in jih časovno in vsebinsko zakoliči (pripomba prevajalke)./

Pomembno je, da se sodelujoči strinjajo o vseh bistvenih prvinah individualnega načrta. Če so med njimi nestrinjanja na manj bistvenih področjih, ki ne spremenijo temeljne odločitve o naravi in poteku pomoči, morajo biti neskladja in različna mnenja dokumentirana. Če pa se člani tima ali tim in starši ne morejo poenotiti glede bistvenih točk pomoči, so potrebna nadaljnja usklajevanja in uvedba takih postopkov, ki bodo pridobili nove poglobljene informacije. Pričakuje se namreč, da bodo le-te omogočile približevanje oziroma odločanje o novih strategijah pomoči. Zlasti pri mlajših otrocih, če do strinjanja

med strokovnjaki in starši ne pride, je treba vključiti neodvisno strokovno, včasih pa tudi sodno mnenje.

3.3. O kakovosti socialnopedagoških odločitev v postopku oblikovanja načrta pomoči

Naštete korake razumemo kot usmeritve in hkrati zamejitve pri oblikovanju individualnega načrtovanja socialnopedagoških pomoči. Koraki sami po sebi še ne morejo zagotoviti, da bo načrtovanje dobro in uspešno. Brez visoke strokovne usposobljenosti in opremljenosti vseh, ki v tem procesu sodelujejo, postopek ne more biti niti uspešen niti kakovosten. Strokovnost in znanje se morata nanašati tako na razumevanje problemov kakor na obvladovanje in izpeljavo mnogokrat zapletenih komunikacijskih položajev in odnosov med starši in njihovimi otroki/mladostniki.

Kadar se starši ali mladostniki obrnejo na pristojen mladinski urad in iščejo za svoj problem primerno pomoč, gre v večini primerov za različne obremenilne in stresne življenjske okoliščine, ki jim preprečujejo, da bi se sami znašli pri razreševanju nastalih problemov. Pri mladostnikih in njihovih starših gre večinoma za zapletene medsebojne odnose, ki jih sami brez nevtralne in strokovne pomoči ne znajo žravezovati. Zato tudi ne morejo jasno opredeliti problema. Pogosto je že pri opredeljevanju problema potrebna primerna strokovna kompetenca tistega, s katerimi pridejo uporabniki (mladostniki ali njihovi starši) v prvi stik. Ta oseba mora biti sposobna vživeti se v položaje vseh, ki so v problem vpleteni. To ji omogoča nepristranost in primerno vodenje medsebojnega sporazumevanja ter približevanja med udeleženci v konfliktni in obremenilni situaciji. Gildemeisterjeva (1992, str. 214) pravi, da mora strokovnjak prepoznati in razumeti stisko in pričakovanja tako otroka/mladostnika kot njegovih staršev oziroma okolja, prepoznati pomembnost problema in intersubjektivnost razlag ter njegovega doživljanja. Na tako zastavljeni interpretaciji naj bi, upoštevaje optimalno pot, vsi udeleženci iskali in se tudi odločali za praktične rešitve in spoprijemalne strategije, ki bi razrešile nastali problem oziroma problemsko situacijo.

Nadalje je treba razumevanje položaja žprevesti' oziroma preoblikovati v odločitev o tem, ali je pomoč sploh potrebna in če je, kakšna naj bo. Na podlagi samopredstavitve, izraženih in opaženih potreb posameznika ter strokovnih meril, morajo udeleženci izbrati takšne

oblike pomoči, ki po eni strani zadovoljujejo potrebe posameznika in se po drugi strani umeščajo v to, kar je kot pomoč v kraju ali v okolici dosegljivo. Schwabe (1996, str. 165) opozarja, da prihaja v tem procesu do Hženja in omejitev, sprva široko in demokratično zastavljenih pogojev, iz katerih zakon izhaja. Omejitve so v tem, da morajo biti potrebe in problemi uporabnikov opredeljeni tako, kot ustreza delokrogu urada za mlade. Urad ni primeren naslov za pridobitev večjega stanovanja, čeravno je očitno, da k naraščanju družinskih konfliktov prispeva tudi prostorska utesnjenost, v kateri družina živi. Zakon kljub sodobnosti ne daje jasne opredelitve, kako daleč in kako široko se lahko v individualno načrtovanje pomoči poseže tudi zunaj področja, za katero je odgovoren urad za mlade. V tem primeru imajo strokovni delavci vlogo usklajevalcev med različnimi službami in ostalimi uradi, katerih sodelovanje je potrebno pri razreševanju individualno specifičnih problemskih situacij.

Ne nazadnje je uspešnost načrtovanja individualne pomoči odvisna tudi od primerne komunikacije tako med otroki/mladostniki in njihovimi starši kot med njimi in strokovnimi delavci. Ta komunikacija mora upoštevati participativno naravo vseh udeležencev v procesu ter upoštevati dejstvo, da otrok/mladostnik v to sodelovanje prinese svoje pretekle izkušnje. Pretekle izkušnje teh mladih pa so mnogokrat take, da njihove potrebe niso bile upoštevane, da se njihovega mnenja ni jemalo resno, da so bili njihovi interesi spregledani. V odnosih med njimi in starši so pogosti ponavljajoči se procesi nerazumevanja, žnesli'anja' in nestrinjanja privedli do umika, resignacije, zamer in prizadetosti, obrambnih pozicij. Vse to otežuje vzpostavitev komunikacije med njimi in socialni pedagog mora biti opremljen z znanjem in spretnostjo poravnavanja sporov ter vzpostavljanja ravnotežja v odnosih med udeleženci. V praksi se večkrat zgodi, da staršem v teh in podobnih problemskih položajih občutek krivde preprečuje, da bi se avtonomno in sodelovalno vključili v proces. To potrjuje potrebo tako po občutljivosti kot strokovnosti tistega, ki proces dogovarjanja in razreševanja problemov usmerja in vodi.

Izvedba konkretne timske konference v praksi nam lahko služi kot nekakšen Zkmusov papir za presojo sodelovanja posameznih članov v zgoraj opisanem procesu. Začne se z izbiro prostorov, ki so lahko prijetno opremljeni, izžarevajo spodbudno vzdušje, ali pa so polni aktov in kažejo na birokratsko nastrojenost in hierarhično de-

lovanje ustanove. Pomembno je, kdo je vključen v proces odločanja in na kakšen način. Pomembne so tudi podrobnosti. Kot na primer, ali so bili starši vprašani za privoljenje, da na srečanju sodelujejo tudi predstavniki šole, ki jo njihov otrok/mladostnik obiskuje in podobno..... In značilnosti, ki jih ne moremo označiti kot podrobnosti. Na primer to, ali se strokovnjaki zatekajo k uporabi strokovnih izrazov, ki v uporabnikih vzbujajo občutja odtujenosti in izgube avtonomnosti, ali pa je njihov jezik razumljiv? Prislusneje pripovedi uporabnikov o njihovem videnju lastnega položaja, imajo otroci/mladostniki prostor in besedo za udeležbo in dejavno poseganje v oblikovanje lastne prihodnosti?

4. Zaključek

Nedvomno ima opisani, zakonsko utemeljeni postopek odločanja in oblikovanja programa individualne vzgojne pomoči prednosti pred doslej uveljavljeno prakso. Hkrati pa je res tudi, da postopek, kakor je v samem zakonu posebej opozorjeno, postavlja pred udeležence velike zahteve. Lahko bi rekli, da na nek način izhaja iz pozicije 'židealnosti', ki je v praksi redka in predvsem zahteva spremembe v razmišljanju in vedenju strokovnjakov.

Ob tem Schwabe (1996, 167) opozarja, da vodenje individualnega načrtovanja zahteva uporabo jezika, ki je usmerjen v rezultat in ustreza žgovoru' nemškega srednjega razreda. Večina družin in mladostnikov, ki jim je vzgojna pomoč namenjena in potrebna, izhaja iz nižjih slojev z drugačno govorno naravnostjo. Simboli in rituali imajo praviloma za te družine mnogo večji pomen kakor besede. Za mnoge mladostnike velja, da je ravnanje, vedenje v ospredju, saj so v ubesedovanju šibkejši. Schwabe iz tega izpelje tezo, da je treba v pogovoru, v katerem se načrtujejo potek in oblika ter vsebine pomoči, ostajati predvsem na ravni oblikovanja hipotez. Te pa naj bi upoštevale pravkar navedene značilnosti. Zgolj besedno oblikovanje in podpiranje zaželene usmerjenosti in vedenja pri otrocih/mladostnikih kot tudi njihovih starših praviloma ne zadošča. V procesu oblikovanja in izvajanja pomoči moramo razviti vrsto drugih oblik, ki bodo omogočile spreminjanje vedenja. Zato Schwabe v nadaljevanju pravi, da naj razumemo oblikovanje načrta pomoči kot žpogajanje o odločitvah in strategijah ravnanja, kar lahko vpliva na cilje in rezultate izbrane vzgojne pomoči.

5. Viri

Gildemeister, R. (1992). Neuere Aspekte der Professionalisierungsdebatte. Neue Praxis 3, 207-219.

Schrapper, C. (1995). Gruendsaetze und Arbeitsformen der Hilfeplanung nach Artikel 36/37 KJHG. AFET Rundbrief 1, 4-9.

Schwabe, M (1996). Das Hilfeplanverfahren nach 3.36. KJGH als zbescheidene Uebung zwischen ideologischer Ueberfrachtung und strukturellen Widerspruechen. Internationale Gesellschaft fuer Erzieherische Hilfen 2, 194-175.

Prevedla Alenka Kobolt.

Strokovni članek, prejet novembra 1998.

Hermenevtični pristop k socialnopedagoški diagnostiki

Hermeneutic approach to the social pedagogic diagnosis

Jana Rapuš Pavel

Povzetek

Jana Rapuš Pavel, dipl. defekt. vzgoj. MVO, Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kardeljeva pl. 16, 1000 Ljubljana Prispevek obravnava možnosti hermenevtične socialnopedagoške prakse. Ta razvija metodične smernice za sodelovanje otroka/mladostnika v procesu socialnopedagoške diagnoze. Temeljni namen diagnoze je poiskati podpirne in spoprijemalne elemente v otrokovem/mladostnikovem položaju in na teh dejavnikih osnovati učinkovit načrt pomoči. V prvem delu prispevek izpostavlja problem heterogenosti socialnopedagoške diagnostike, ki ga označujejo tako pristopi različnih disciplin kot tudi različni pogledi v razumevanju in obravnavi mladostnika (znanstveno razumevanje, pretežno administrativna obravnava, obravnava v praksi). V nadaljevanju se prispevek usmerja v značilnosti hermenevtičnega diagnostičnega pristopa. Osvetljuje metode in postopek hermenevtične diagnostične dejavnosti, v kateri se lahko strokovnjak opira na spontane ali

delno strukturirane pedagoške pogovore in tako prek samoprezentacij dobi vpogled v subjektivne pomene, ki tvorijo otrokov/mladostnikov življenski svet. Metodični koraki take diagnostike (izbor izjav v pogovoru, ključni elementi v pogovoru, ovrednotenje pogovora) so v prispevku popestrjeni z izseki iz intervjuja z mladostnico.

Ključne besede: socialnopedagoška diagnoza, samoprezentacija mladostnika, hermenevski pristop, metode in postopki oblikovanja hermenevtske diagnoze

Abstract

This article examines the possibilities of applying hermeneutic social pedagogical practice, which provides the methodical guidelines for evaluating the child/young person active contribution to the process of establishing a social-pedagogical diagnosis, whose main aim is to identify the supportive and confrontational elements in the child/young person situation and, based on these elements, to devise an effective individual plan of assistance. The first part emphasises the heterogeneity of social-pedagogical diagnostics which is characterised by a number of various disciplinary approaches and divergent views on understanding and treating young people (scientific interpretation, administrative treatment, treatment in practice). The article goes on to describe the various characteristics of the hermeneutic diagnostic approach. It looks at the methods and procedures of hermeneutic diagnostic work, which allows the professional to use spontaneous and partially structured pedagogical conversations, and through a self-presentation given by the child/young person obtain an insight into the subjective meanings that form the world in which the child/young person lives. Methodological steps: selection of statements from conversation, key elements of conversation, evaluation and interpretation, I present with illustrations of excerpts from an interview with a young girl.

Key words: socio-pedagogical diagnosis, self-presentation by young person, hermeneutic approach, methods and procedures of formulating hermeneutic diagnosis

1. Uvod in izhodišča prispevka

Pričujoči prispevek je nastal v okviru raziskovalne naloge "Socialnopedagoške diagnoze - pomen samoprezentacije kot osnove za načrtovanje individualnih vzgojnih načrtov", ki je potekala v letih 1996-1998 pod vodstvom Alenke Kobolt²⁰. Namen naloge je bil ugotoviti, kako je mogoče samopredstavitev mladostnic in mladostnikov uporabiti za namene diagnostike in načrtovanja vzgojnega delovanja. V nalogi so bili izvedeni in obdelani intervjuji z večjim številom mladih s težavami v socialni integraciji (ti so bili obravnavani na osnovnih šolah, Centrih za socialno delo, v vzgojnih zavodih in Prevzgojnem domu ter v stanovanjskih skupinah).

Moj namen je razpravljati o tem, ali lahko pri oblikovanju diagnoze in ocene položaja vedenjsko težavnih mladostnikov poleg tradicionalnih, iz psihologije in medicine poznanih modelov diagnostike, priznavamo še druge diagnostične poti, pri katerih si pomagamo z običajnimi pedagoškimi pogovori, in postavljamo v ospredje izjave mladostnikov, v katerih v pogovoru predstavijo lasten položaj, izkušnje in doživetja.

Na začetku izpostavljam nekatera izhodišča, ki so spodbudila moja razmišljanja v tej smeri:

Kdor danes kot pedagog govori o "diagnozi", se podaja na težavno področje, saj so problemi diagnosticiranja ozko vezani na predpostavke strokovnjakov različnih disciplin.

- Kritike se nanašajo na postopke in načine diagnosticiranja, na pomanjkanje znanstvenih dognanj na tem področju ipd. (Bečaj, 1984; Kobolt, 1997; Koller-Trbović, 1996).
- Sodobna pojmovanja socialnopedagoške diagnostike poudarjajo procesnost, upoštevanje nenehnega spreminjanja položaja otroka/mladostnika ter vpetost strokovnjaka v sam proces, kjer deluje z lastno strokovno usposobljenostjo in izkušnjami (Kobolt, 1997; primerjaj Skalar M., 1985).
- V sodobnem pristopu k socialnopedagoški diagnozi je vse bolj poudarjena dejavna vloga otroka/mladostnika. Razgovori z njimi so pomemben način pridobivanja informacij, ki strokovnjaku pomagajo sestaviti sliko otrokovega notranjega sveta. Ob uporabi tega vira podatkov mora strokovnjak ves čas prilagajati stil delovanja

²⁰Raziskovalno nalogo je financiralo Ministrstvo za znanost in tehnologijo RS.

otrokovim sposobnostim in njegovi razvojni stopnji (Müller, 1994; Kobolt, 1997).

- Napori za izboljšanje kakovosti socialnopedagoškega diagnosticiranja potekajo tako na praktični kot teoretični in znanstveni ravni. Pri nas in v sosednjih Evropskih državah sledimo raziskavam in oblikovanju modelov diagnostičnih pristopov, ki so izhodišča za obravnavo mladostnikov s težavami v socialni integraciji (glej Müller, Nemčija - Model "ela s primerom", 1994; Van der Doef, Nizozemska, Interdisciplinarni model klasifikacije in tretmana, 1992; Mollenhauer in Uhlendorff, Nemčija - Socialnopedagoška diagnoza, 1995; Kobolt, Slovenija - Socialnopedagoške diagnoze - pomen samoprezentacije pri oblikovanju individualnega vzgojnega načrta, 1996).

Tabela 1: Prikaz dveh različnih izhodiščnih pogledov k oceni položaja posameznika (Schmidt in Gintzel / Schone 1990; po Mollenhauer in Uhlendorff, 1992: 24)

Pristop k oceni položaja z apriornim individualnim razumevanjem (pogled praktika)	Pristop k oceni položaja na teoretski in znanstveni način (pogled znanstvenika)
Značilnosti pristopa	
Hevristični modeli	Empirični modeli
Afektologična organizacija	Spoznavnologična organizacija
Vživetost	Distanciranost
Sočasna intervencija	Intervencija s časovnim zamikom
Zgoščenost	Razčlenjenost
Specifično za posameznika	Posplošljivost na širšo skupino
Subjektivna realnost	Skupna realnost
Prediktivnost ni nujna	Nujna prediktivnost
Tveganja in razlogi za previdnost	
Samo afektivno doživetje	Samo spoznavno doživetje
Vključenost/vpletenost	Distanciranje
Napačno posploševanje	Napačno individualiziranje
Kompleksnost	Atomizem
Visoka skladnost informacij	Pomanjkanje skladnosti

Raznolikost pojmovanj glede prikladnih oblik socialnopedagoške diagnostike, njenega smisla in pomena, se izraža v socialnopedagoški praksi, znanstvenih pristopih in preučevanjih ter modelih profesionalne diagnostike nekaterih drugih disciplin (psihologije, psihiatrije).

V tem smislu nakazuje otroški in mladostniški psihiater, Martin Schmidt (citirano v Mollenhauer in Uhlendorff, 1992: 23), skozi tabelno razdelitev problematiko diagnosticiranja z vidika znanstvenika in praktika. Ta dva delujeta iz različnih izhodišč, na eni strani iz teoretske in znanstvene naravnosti in na drugi strani iz potreb praktične obravnave.

2. Razlike v pogledih - spoznavno znanstveno razumevanje in hermenevtični pogled na socialnopedagoško obravnavo posameznika

Znanstveni pristop je v prvi vrsti poizkus, da bi s proizvajanjem posplošljivega znanja prišli do zanesljivih klasifikacij in simptomatologij, do kar se da jasnih in posplošenih opredelitev opazovanega vedenja in s tem do takih zanesljivih socialnopedagoških diagnoz, ki bi bile primerne tudi za napovedovanje. V tem pristopu si pomagamo z možnostjo vnaprej predvidenega logičnega postopka. Posameznemu primeru individualno dodelimo neko posplošeno vednost, shranjeno v (znanstvenih) pojmi, ki so splošno sprejeti in veljajo za zanesljive.

Znanstvenemu pristopu ob bok želim v tem prispevku postaviti še drugega, ki prihaja do spoznanj s hermenevtično strokovno dejavnostjo²¹. Pri slednjem v začetku ne pustimo, da bi nas pri ocenjevanju otrokovega/mladostnikovega položaja zmedli vladajoči "znanstveni/teoretski pojmi" (klasifikacije, kategorije). V prvem koraku se vprašamo, *kako se nam nek dogodek prikazuje kot pojav, kako nam pride v zavest in kakšen način ravnanja terja*. Tu je strokovnjaku/praktiku potrebna svojevrstna disciplina; če mora "znanstveni" opazovalec v sebi potlačiti vse impulze (ali se od njih ograditi), ki bi lahko izvirali iz njegovega poznavanja številnih drugih kompleksnih posameznih primerov, mora "hermenevtik" nadzorovati in zadrževati vsa tista vednost-

²¹ Pomensko območje izraza hermenevtika je zelo široko in neustaljeno. Srečujemo ga lahko na različnih področjih in z različnimi pomeni (v filozofiji, obči teoriji in metodologiji znanosti, posameznih umetnostih, zgodovinskih in družbenih vedah, idr.) Beseda lahko pomeni na eni strani filozofijo razumevanja, na drugi teorijo ali metodologijo razlage. Izraza torej ni mogoče omejiti samo na teoretično območje, saj se pogosto rabi tudi v zvezah hermenevtična dejavnost, hermenevtična praksa idr. (Dolinar, 1995: 5).

na stanja, ki bi lahko dala pobudo, da bi obravnavo posameznega primera (besedilo neke jezikovne izjave) podredil običajnim pojmom in veljavnim teoretizacijam. To je še toliko težje, ker je igra med pojavi in pojmi vsakdanjik naših interakcij, zato smo pred spontanimi, vnaprej predpostavljenimi logičnimi operacijami le malo obvarovani. Hitro opazimo, kako močno naše predpostavljene razlage vplivajo na naša, domnevno objektivna "znanstvena" spoznanja. Iz tega razloga se v hermenevtičnem pristopu zahteva spoznavna disciplina do domnevno veljavnih teoretskih pojmov, ne glede na to, ali ti izvirajo iz znanstvenih dognanj ali kulturno opredeljenih posplošitev vsakodnevnne komunikacije.

Obe spoznavni poti, znanstvena in hermenevtska, se vsekakor razlikujeta v stališčih, vendar pa bi sodili napačno, če bi hermenevtično prizadevanje pripisali le intuiciji, čutenju in čustvovanju, znanstveno razumevanje pa spoznavnemu in empirično objektivnemu spoznanju.

Besednjak diagnostičnih razvrstitev in klasifikacij je, če to želimo ali ne, postal samoumevni sestavni del našega vsakdanjega strokovnega pedagoškega dela in sporazumevanja.

V strokovnem socialnopedagoškem delu lahko izberemo način, da poskušamo "zunaj" znanstvenega jezika predstaviti mladostnike le kot to, "kar so", čeprav seveda drugače sploh ne gre, kot tako, da jih opišemo, "kot jih vidimo", in nato to popravimo na to, kot "se oni sami vidijo". Da bi uporabili hermenevtični način pri oblikovanju socialnopedagoške diagnoze, potrebujemo pravila in metode postopka²² po katerem bi dobili vpogled v razumevanje posameznika z njegove glediščne točke.

²² Interpretova naloga v hermenevtičnem pristopu je, da rekonstruira logiko, s pomočjo katere je intervjuvanec proizvedel svoje izjave. Heidegger (po Rutar, 1996 : 47 - 52) metodološko v tem postopku loči tri vidike:

1. Doktrina misleca je tisto, kar v izjavah ni bilo neposredno izraženo. Intervjuvanec lahko pove misli, ki jih ni hotel povedati, ali pa pove tisto, česar ni mislil. Interpretirati gre vse tisto, kar je nekdo povedal, pa tudi, kako je povedal.
2. Odprtost do alternativnih interpretacij povedanega. S tradicijo ved nastajajo nekakšni interpretacijski modeli in sheme. Interpretacijske sheme so sicer potrebne in nam na eni strani omogočajo razumevanje izjav, toda na drugi lahko prav zaradi njih izjav ne razumemo prav dobro. Bistvo interpretacijskega procesa je v odprtosti do novih interpretacij. Dobro razumevanje zato pomeni dvoje: analizo pogojev, ki omogočajo nastanek interpretacijskih shem, in odprtost do alternativnih interpretacij
3. V vsaki izjavi iščemo gledišča, iz katerih jo lahko razumemo. Iz različnih gledišč lahko neko izjavo različno razumemo. Določanje gledišč razumevanja je lahko neodvisno od intervjuvanca in njegove pripovedi. Izbor gledišča nam omogoča postaviti povsem nova merila za razumevanje izjave, novo originalno razumevanje.

V nadaljevanju se ne bomo ukvarjali z znanstvenoteoretičnimi nasprotji, pač pa z metodologijo "hermenevtične" argumentacije kot načinom, ki strokovnjaku v socialnopedagoški praksi omogoča dosleden pristop v socialnopedagoški diagnostiki, s tem da se opre na samopredstavitev mladostnika.

3. Uporaba hermenevtičnega pristopa v procesu oblikovanja socialnopedagoške diagnoze

O socialnopedagoški diagnozi bi lahko govorili tudi kot o "psihosocialni diagnozi". Izraz "psihosocialna diagnoza" navaja tudi na vključevanje socialnega pedagoga, ki se, bolj kot je to v navadi pri drugih strokovnjakih, podaja v socialno-življenjsko področje klientov/uporabnikov. Vendar pa tako kot v diagnosticiranju sicer, se tudi v postavljanju psihosocialne diagnoze ne moremo popolnoma izogniti temu, da ne bi uporabljali standardiziranih, posplošeno etiketirajočih pripisovanj, razen če se pri postavljanju le-teh ne odločimo za neke vrste spremembo pogleda.

Ideja o hermenevtičnem pristopu še zdaleč ni nova in za njo stoji široka paleta znanstvenih virov²³. Interpretativna paradigma, etnometodologija in refleksija življenjskega sveta vodijo do metodičnega koncepta "narativnega izpraševanja", ki ima danes relativno ustaljeno mesto v okviru kvalitativnih socialnih raziskovanj (Schutz, 1974; Soeffner, 1979; po Adam, 1982).

Uporaba hermenevtičnega pristopa v praksi predstavlja ukvarjanje z besedili, kjer igra pomembno vlogo empatija in vživljanje v vlogo intervjuvanca. Interpretacija kot sestavni del hermenevtičnega pristopa ni natančno objektivno spoznanje vsega, kar je imel intervjuvanec pri izjavljanju v mislih, temveč pomeni ponovno formiranje in konstruiranje življenjske izkušnje posameznika. Predstavlja rekonstrukcijo pomena kot modusa življenja in pomeni vključitev vseh vidikov življenja (Shleiermacher; po Rutar, 1996 : 47).

Smernice hermenevtičnega metodološkega postopanja z besedilom (glej opombo 3) bomo v nadaljevanju tega prispevka povezali z že omenjeno hermenevtično prakso in konkretnimi smernicami za socialnopedagoško delo.

²³Hermenevtična paradigma je ne glede na nekatere variacije stara približno dvesto let. Schleiermacher jo je zasnoval, psihoanaliza (Freud, Lorenzer), socialna filozofija (Simmel, -27). Schutz in sociologija (Oevermann, Soeffner) pa so jo diferencirale in modificirale (po Uhlendorff in Mollenhauer, 1996: 21

V prvem koraku se pomudimo pri samem pridobivanju besedil oz. informacij od mladostnika²⁴. To lahko poteka v različnih oblikah pedagoških pogovorov, kjer z načinom vodenja pogovora intervjuvanca vzpodbudimo do - če se le da - obsežnih pripovedi o sebi in svojih življenjskih okoliščinah (kar je le eden od namenov takega pogovora), da tako poda vpogled v to, kar sestavlja njegov "življenjski svet".

V naslednjem koraku imamo že opraviti z omenjeno spremembo pogleda na življenjski položaj mladostnika. Ta zadeva tiste, ki se v vsakdanji praksi srečujejo s posameznimi primeri, bodisi strokovnjake, ki mladostnike praktično "obravnavajo", bodisi tiste, katerih interesi so usmerjeni predvsem k posplošenim strategijam, večinoma v znanstvenih, strokovno teoretskih in drugih bolj administrativnih obravnavah mladostnikov s težavami v socialni integraciji.

4. Metode in cilji hermenevtično-diagnostične razlage

Ko izdelamo zapis pogovora (npr. intervjuja, pripovedi) ali drugačen dokument (npr. avtobiografijo ali risbe), je cilj hermenevtičnega prizadevanja ugotoviti dva pomena samoprezentiranih vsebin, ki ju med seboj primerjamo. To sta od posameznika (od katerega izvirajo izjave ali drugi izrazi) *subjektivno* pripisan/*mišljeni* pomen (individualni pomen) in v dokumentu (npr. intervjuju) vsebovan, obravnavanemu posamezniku pa mogoče zakrit, *objektivni* pomen (splošen ali posplošen pomen) (Mollenhauer in Uhlendorff, 1992 : 28). Avtorja izpostavljata naslednja metodična pravila pri oblikovanju socialno-pedagoške hermenevtične diagnoze:

Prvo pravilo: V dokumentu (npr. zapisanem intervjuju) je treba izbrati izjave/sporočila, ki vsebujejo individualna mnenja posameznika in izjave/sporočila, ki vsebujejo reference na objektivna stanja²⁵.

Primer izjave (izseka iz pogovora), ki vključuje referenco za individualno mnenje:

Men je to dobr zarad tega, ker mam pač eno izkušnjo več kot drugi,

²⁴ V nadaljevanju bom uporabljala izraz mladostni -k/ca (ali intervjuvan -ec/ka), ker se tudi ilustracije hermenevtičnega postopka v prispevku nanašajo na primer mladostnice.

²⁵ Za ilustracijo posameznih korakov smo uporabili izseke iz pogovora z mladostnico iz vzorčnega materiala raziskave "Socialnopedagoške diagnoze - pomen samoprezentacije kot osnove za načrtovanje individualnih vzgojnih načrtov".

in vem, da to v življenju nikol ne smem narest, da bi svoje otroke dala nekam stran. Jaz vem, kako je, če si stran od svojih staršev ... ne vem, naučiš se hitr sam žvet, začneš razmišljat trezno, res da prehitr, ampak še vseeno. To ti pol koristi, ko si sam enkrat, ko maš sam otroke, ko maš šolo narjeno in že vse. Jest mogoče drgač sploh ne bi nardila šole, ne vem, to noben ne ve. Čeprav sem zdej tukej, zdej vem, da jo moram za sebe narest. Recimo, tist, ki ma starše, nardi šolo, pa je še vseen doma, jest bom pa mogla najt neko stanovanje, pa delo, jest si bom mogla to sama zase poskrbet, enim pa starši pomagajo.

Primer izjave (izseka iz pogovra), ki vključuje referenco na objektivno stanje:

Moja mama in oče sta se ločila, bla sem v rejniški družini 4 leta, potem sem šla domov in sem živela doma do 15 leta. Potem sem šla na Bled, sem bla gor tri mesce v šoli sem se mela v redu. Potem zavod, do dones, se je dost stvari zgodil.

Komentar: Obe izbrani izjavi dajeta nastavke za interpretacijo pogovornega materiala. Prva vsebuje sestavine: spoznavni vpogled, doživljanje in razmišljanje mladostnice. Mladostnica sama analizira svojo družinsko izkušnjo, prepoznava neugodne in pozitivne posledice zanjo. Izjava je subjektivno pomensko kompleksnejša od druge. V drugi izjavi nam mladostnica posreduje splošne, a pomembne informacije; podatke, dogodke, ki nam dajejo širši okvir in splošni vpogled v prelovnice njenega življenjskega poteka.

Drugo pravilo: Pri pridobivanju jezikovnega materiala pazimo, da ga ne usmerjamo v smer, za katero bi utegnili predpostavljati, da je logično smisljena.

V ta namen izberemo kar se da slabo strukturiran pogovor/intervju. Drugače kot v primeru profesionalno diagnostične anamneze, ki je vodena zaradi pridobivanja podatkov, ki veljajo že kot teoretično utemeljeni pomembni indikatorji. V vsakdanji socialnopedagoški praksi avtorja predlagata tako rekoč neprofesionalno obliko vodenja pogovora. "Pogovor vodimo čim bolj sproščeno, vključujemo značilnosti narativnega intervjuja, globinskega intervjuja in pogovorne psihoterapije, pri čemer nam ni treba v celoti realizirati nobene od teh teoretično stiliziranih oblik vodenja pogovora" (Mollenhauerin Uhlendorff, 1992 : 29).

Za vodenje pogovora torej ni potrebna nobena oblika specializirane urjenja, temveč lahko izpelje pogovore vsak, ki ima pedagoško izobrazbo in ki je pripravljen na razumevajoče sklepanje iz sporočanja in pripovedi mladostnikov. Mladostnike je treba spodbuditi, da če je le mogoče, povejo čim več o sebi. Izbrani deli ali sporočila pripovedi morajo biti taki, da nazorno prikažejo očitno pomembne dogodke in konflikte.

Pogovor vodimo tako, da so v sporočilih zajeti spomini, sedanje doživetje in načrti mladostnika. Te prvine v pogovoru izrazijo mladostnikov odnos do časa (časovno orientacijo), ki je lahko kompleksen pokazatelj vedenjskih problemov mladostnikov. Pri primerjavi elementov, kot so: spomini, sedanje doživetje, načrti, vizija prihodnosti, ni prepoznana le časovna shema, s katero mladostnik operira, temveč so izražene tudi težave v odnosu do samega sebe, do drugih in stvarnega sveta.

Za hermenevtični pristop k socialnopedagoški diagnozi je torej značilno to, da vodeni razgovor izvedemo tako, da pridejo do izraza vsi omenjeni segmenti. Te bomo spet osvetlili z izseki pogovora, ki ga ilustrativno uporabljamo v tem prispevku:

Tabela 2: Izbor izjav mladostnice o sami sebi.

Spomini

...sem nardila eno zelo veliko neumnost..., mi je blo vsega dost, pa sem poskušala samomor narest; sem se ga napila, potem, ko sem pustila fanta, padla sem v komo...vse se mi je nabralo, vsega mi je blo res dost...

Sedanja doživetja

...sej po mojem bom še kdaj probala kej, ker enostavno se mi ne da več, sploh ne vem zakaj. Mam določene cilje, ampak vseen, če ne smem domov, pa če ne smem k svoji lastni materi, se mi skor cel svet podre; drugi se lahko vse s starši zmenjo, jest se moram vse sama odločit; težko je bit samostojen pri 15. Jaz pa nimam nobenga, ki bi mu lahko zaupala, povedala svoje želje; malo je ljudi, ki bi mene razumel; mogoče me sploh noben ne razume, jest mam pač eno svojo teorijo o vsaki stvari; malokrat se zgodi, da bi kdo isto mislu kakor jest; jest vem, da mam prov; mislim si, kar si pač

mislim; sovražim jo, ne sprejemam je (mamo); ko prideva skup jest v bistvu skrivam v sebi, ne pokažem tega, ker če bi pokazala, bi izgubila še tisto, kar je v redu...; naravnost povem, ne ovinkarim; kadar sem jezna, sploh ne gledam na to, kaj govorim; jest sebe ful skrivam, pičim pa tud, ko je treba; sem trmasta in moja trma mi dostikrat ni kej dobrga prnesla, ampak še vseen sem dosegla dost z njo; jest se sama seb zdim ful drugačna, kar je drugim bad je men dobr; edino, kar mi je všeč pri men, je to, da sem pripravljena ljudem pomagat; seb pa nočem pomagat, nisem pripravljena... pa tud noben ni za mene; jest dost velik prenesem, to se mi kar nalaga, včasih pa pol eksplodiram, pa je majhna stvar, pa se mi bi vse sesul, pa bom tisto pol enmu človeku vse vrgel naprej, kar sem čuvala v sebi; zadost znam potrpet, pa požrt stvari, ampak kako bi rekl temu, sem dost občutljiva, dost me prizadene; jest preveč negativno mislim; sem perfekcionistka; prekrivam sledi; če bi jaz povedal vse, bi blo tu mač za mene, po moje bi me...ne vem, ne bi se dobr počutla; rada imam svojo intimnost; se mi fajn zdi, da se nekaj ne ve, da ne ve noben, da je sam moje; ful hitr se razjezim, bom popenla al bom zadržala, ampak bom spet popenla; če bom popenla pol bo noro; dobr, znam se zadržat kolkr tolk; sem dost hitr lohk užaljena.; jest zmerej, ko kaj rečem, se mi bo uresničilo; najrajš sem sama; znam si skuhat, oprat,zlikat, vse kar rabim; znala bi si službo poiskat, za tisti kruh poskrbet, sploh ne bi bil problem;

Orientacija v prihodnosti

...nikol ne smem narest, da bi svoje otroke dala stran... Taka sem, najbrž se ne bom veliko spreminjala.

...za sebe mislim, da se bo dobro končalo, da se bom dobr znašla in poskrbela zase

Vzorec prikazuje le nekaj izsekov iz samoopisa. Sestavine pogovora - preteklost, sedanji samoopis in orientacija v prihodnost, pokažejo določene značilnosti prikazovanja časovne sheme. Tako je spomin mladostnice zelo fragmentaren, rdeča nit dogodkov teče v doživljanju in razmišljanju o sedanjosti, vizijo prihodnosti povezuje z dogajanjem v preteklosti. Pripoved je najbolj vsidrana v sedanjosti, rdečo nit v časovni shemi pa predstavlja opis, interpretacija, doživljanje in aktivno predelovanje osebnostne stiske v družini.

Tretje pravilo: Ovrednotenje pogovora mora biti tako teoretično vodeno, da izberemo teorije, ki so primerne za izbrani empirični material

Ko je pogovor opravljen in ga imamo pred seboj v obliki zapisa, pričnemo z metodičnimi operacijami *ovrednotenja*. Teorije morajo biti primerno izbrane za interpretacijo empiričnega gradiva. Če je empirično gradivo sestavljeno iz vsakodnevnih pogovornih besedil, to močno omejuje maneverski prostor za uporabo teorij, še posebej takrat, ko sporočila mladostnikov delujejo kot viri spoznanj in ne le kot ilustracije ali ponazoritveni teoretični stavki, ki jih lahko v skladu z neko teorijo podredimo kot veljavne ali zanesljive. Diagnosticiranje le na podlagi samoprezentacije ali na temelju "videza" socialnopedagoškega intervjuja bi bilo grob prekršek.

Sedaj bi lahko mislili, da omenjene teoretične pobude za diagnostiko niso zanesljivo povezane z našimi tekstovnimi materiali²⁶. Hitro sklepanje iz enega jezikovnega sporočila je v našem primeru nezanesljivo in ne izda nič zanesljivega o mladostniku, lahko pa veliko o nezadostni izobrazbi interpretira. Poleg tega socialni pedagog po svoji osnovni izobrazbi in usposobljenosti nima nikakršnih psihoterapevtskih pristojnosti; četudi je s psihoanalitično teorijo seznanjen, mu manjka bistvena vsakodnevna praksa razlage in interpretacij.

Katere možnosti potem sploh ostanejo za socialnopedagoško-hermenevtično diagnozo ob našem izvoru materiala, glede na teoretične zasnove? Hermenevtična socialnopedagoška diagnoza v nobenem primeru ne more nadomestiti profesionalno uporabljane diagnoze. Kako pa jo lahko dopolni? Ali za strokovnjake obstajajo možnosti za ovrednotenje, ki jih tradicionalni diagnostiki ne uporabljajo, pa vendar take, ki so za naše razumevanje mladostnikov bistvene?

Na začetku hermenevtičnega pristopa segamo po dejanskem stanju, ki se zdi elementarno in čisto trivialno; po *pomenu* jezikovnih izjav mladostnikov, v pogovoru, ki ga vodimo. Neodvisno od tega, kako se taki pomeni v skladu s to ali ono teorijo razlagajo oz. pojasnjujejo, dajejo te jezikovne izjave nekaj resnice o tem:

- kako se mladostnik sam vidi,

²⁶ Tudi v psihoanalitičnem pristopu je jezikovni material bistvenega pomena. Psihoanalitik ve, še posebno terapevti globinske psihologije, da potrebuje obsežen in v daljšem časovnem obdobju proizveden jezikovni in simbolični material, da lahko zanesljivo sklepa o skrivnih duševnih dejanskih stanjih posameznika. Zato trajajo terapije tako dolgo.

- kako občutke in razpoloženja lokalizira v sebi in v njegovih življenjskih dogodkih,
- s kakšnim vzorcem načrtovanja/samopredstavitve nastopa,
- kaj hoče,
- česa se spominja,
- kako gleda na odnose z drugimi,
- kaj je zanj bolj in kaj manj pomembno,
- ali sploh in kako povezuje različne, zanj pomembne dogodke življenjskih okoliščin itd.

V hermenevtičnem pristopu k diagnostiki začnemo tako, da poslušamo mladostnikovo pripoved o svojem življenju (ali beremo zapisano tako pripoved), nato pa začnemo interpretirati (osmišljati) njegovo interpretacijo (razumevanje) svoje življenjske tematike, vendar pri tem v začetku izhajamo iz njegovih besed. To seveda pomeni, da izhajamo le iz tega, kar je mladostnik zares povedal, pri čemer se zavedamo tudi tega, da mladostnik morda ni povedal vsega, česar se je takrat zavedal.

V takem pristopu pa vendarle ne ostajamo samo na subjektivnem oz. individualnem pomenu povedanega, ampak se poskušamo približevati tudi objektivnemu oz. splošnemu pomenu. To je seveda tudi eden od temeljnih namenov ovrednotenja jezikovnega materiala. Ta "objektivnost" je zelo krhka in fragmentarna, kot vsaka interpretacija avtobiografskih besedil. Razlog za to fragmentarnost je v večpomen-skosti jezikovnih znakov, metafor in simboliziranj. Prav v osebno naravnanih izjavah pogosto ni mogoče nedvoumno določiti, v kolikšni meri gre za "zasebne jezikovne" formulacije, katerih pomen opazovalcu ostane zakrit in nanj ni mogoče zadovoljivo sklepati tudi z upoštevanjem nadaljnjega pogovora.

Iskana "objektivnost" pa je lahko krhka še iz enega razloga. Opa-zovalec ali obdelovalec podatkov lahko projecira v obravnavani material (npr. zapisane izjave) svojo lastno željo, ali dopolni sporočilni delček s pomočjo svojega vsakodnevnega znanja ali pa si pomaga z neko teorijo, ki jo ima v glavi, da bi neki izjavi pripisal enoumnost, ki pa ne izhaja nujno iz samega besedila. Tovrstnim virom napak se lahko le poskušamo izogniti, v celoti pa to nikoli ni mogoče.

Pri tem nam je v pomoč teorija. Teorije nimajo le te prednosti, da z njihovo pomočjo do določene mere zanesljivo povežemo podatke iz

obravnawanega gradiva s pojasnitvami in napovedmi. Še bolj uporabna lastnost teorij je, da lahko z njihovo pomočjo interpretiramo isto jezikovno izjavo *različno, iz različnih zornih kotov*. V tem smislu *lahko* teorije ob pričujočem viru/izjavah na nek način tudi tekmujejo med seboj.

Tak pogovor ne vsebuje skoraj nikoli informacij, s katerimi bi utemeljili eno od diagnoz, ki izhaja iz ustrezne teorije (psihoanalitične, kognitivne, sociološke...). Iz povedanega sledi pravilo, da je treba teorije poznati, vendar ne smemo nobene uporabljati ortodoksno. Kdor želi oblikovati "socialnopedagoško-hermenevtične diagnoze", potrebuje dobro izobrazbo - tako kot drugi strokovnjaki diagnostiki na področju skrbi za mladino²⁷.

S temi predpostavkami in spoznanji posameznih teorij se v interpretaciji pogovorov lotimo naslednjih operacij:

1. Označimo vse izjave, ki se zdijo interpretu pomembne, med drugimi tudi tiste, ki bi lahko bile po eni ali drugi teoriji - pomembne.
2. V drugem koraku izjave razvrstimo. Pri tem sprejememo tvegano predpostavko, da obstaja omejeno število konflikte vsebujočih tem, ki se odražajo v izjavah mladostnikov in ki so strukturno soodvisne. Imenujemo jih "življenjske teme".
3. Ker gre za "pedagoško" diagnozo, poskušamo v tretjem koraku te teme navezati na dejavnosti ali naloge, za katere lahko domnevamo, da mladostnikom koristijo in so jim v pomoč pri obravnavi problemov, njihovi samostabilizaciji in socialni integraciji.

5. Prikaz uporabe hermenevtskega postopka

Uporabo hermenevtskega oz. interpretativnega dela bom prikazala na primeru mladostnice, katere izjave sem v članku že navajala. V interpretaciji usmerjam pozornost na značilnosti pomembnih interakcij v različnih življenjskih okoliščinah, ki jih opisuje mladostnica, ter na izstopajoče obremenilne in varovalne okoliščine v njenem življenju. Tako poudarjene značilnosti so podlaga za oblikovanje smernic pri načrtovanju operativnih vzgojnih ciljev in dejavnosti, ki naj slonijo na upoštevanju biografskih izjav mladostnice. Primer predstavljam

²⁷ Sem sodijo znanja, kot je npr. poznavanje Freudovih analiz otroških nevroz, interakcijsko teoretičnih osnovnih besedil (npr. G.H. Meada ali E. Goffmana), študije kognitivnega razvoja in fenomenoloških pristopov do doživljanja sebe in sveta pri otrocih in mladostnikih, idr.

v okrnjeni obliki, saj bralci nimajo vpogleda v izvorni material. Tako oris primera v prvi vrsti pokaže le koncept in shemo interpretacije, ki sem jo oblikovala v postopku analize jezikovnega materiala.

Tabela 3: V samoopisu mladostnice izpostavljeni rizični in varovalni dejavniki

Rizični dejavniki, zajeti v izjavah mladostnice:	Varovalni dejavniki, zajeti v izjavah mladostnice:
<ul style="list-style-type: none"> · <i>poskus samomora in razmišlja nje o tovrstni rešitvi</i> · <i>beganje od doma</i> · <i>bila v reji</i> · <i>z nobeno odraslo osebo ni v pozitivnem, čustveno globokem odnosu</i> · <i>agresivnost, avtoagresivnost</i> · <i>nezaupljivost</i> · <i>pesimizem, preveč negativno razmišlja</i> · <i>neupoštevanje pravil</i> · <i>ne zna izražati "negativnih" čustev</i> 	<ul style="list-style-type: none"> · <i>ne bega več</i> · <i>želi končati šolo</i> · <i>ima stalnega fanta, s katerim je v dobrem odnosu</i> · <i>dober odnos s prijateljico iz otroštva in drugimi prijatelji</i> · <i>interesi (šport, ples, petje, disco)</i> · <i>skrb za osebno higieno</i> · <i>želi normalizirati odnos z mamo</i> · <i>delovne navade, dela brez nadzora, je perfekcionistka</i> · <i>vztrajna pri svojih ciljih</i> · <i>ima stik z očimom</i> · <i>dober stik z rejniki in učitelji kasneje v šoli</i>

5.1. Prikaz in interpretacija pomembnih interakcij v različnih življenjskih okoliščinah

Izstopajoče oblike vedenja, ki jih mladostnica prepoznava kot razloge za prihod v zavod, so naslednje: begala je od doma, hud konflikt z mamo, pretepanje in fizično nasilje mame nad njo; opila se je in skušala narediti samomor; v šoli je povsem popustila.

Težave izpostavlja zlasti na družinskem področju, predvsem v odnosu z mamo (*...v bistvu med nama je en zid, ki se ga ne da prebit, ko prideva skup, jest v bistvu skrivam, ne pokažem, ker če bi pokazala, ne vem zgubila bi še tisto, kar je v redu...*). Sprva je konflikten odnos reševala tako, da je vikende preživljala pri prijateljih, kriza v odnosu pa je

dosegla vrhunec z opitjem in poskusom samomora.

Vedenjsko obliko pogojuje izredno slab odnos z materjo in že samo dejstvo, da ima mladostnica do nje zelo ambivalenten odnos (*...ja še vseeno je v redu, ker je pač moja mama..., po drugi strani pa jo sovražim, res jo sovražim, ne sprejemam je*) deloma že zaradi oddaje v rejo, kjer je preživela zgodnje otroštvo, fizičnega kaznovanja, vzkljivosti (*...ona ni znala problemov rešvat drugače kot da me je tepla, vsak dan je tisto jezo na mene stresala, da bi se olajšala...*); zdi se, da se zateka k idealiziranju moških likov v družini (oče, očim) in zvrčanjem krivde za vse na mamo. V njenih izjavah o družini, mami, starših, otrocih se zdi, da gre za nerazrešen objektni odnos med njo in mamo in da ambivalentnost njenih občutkov izvira od tu.

V življenju mladostnice ni odraslih oseb razen učiteljev v šoli, ki bi ji pomagali. Očim, s katerim pravi, da ima stike, je na nek način pozitiven lik, saj jo nanj vežejo lepi spomini, vendar se zdi, da ima sam s sabo dovolj težav.

Pove, da želi dokončati šolo, izraža pa tudi željo, da bi izboljšala odnos z materjo (*...pa da bi z mamo spet uspele en odnos vzpostaviti, en normalen odnos, četudi ne bi hodila domov, ...da ne bi bilo skoz tiste napetosti, da smo skoz na bojni nogi...*). Odnosa s starim socialnim okoljem ni prekinila, kar lahko razumemo kot varovalno okoliščino, poleg vsega z njim ni bila v konfliktu.

5.2. Smernice za načrtovanje socialno pedagoških intervencij, ki smo jih pridobili z analizo in interpretacijo samoopisa mladostnice

Izpostavljene življenjske teme in pomeni, ki jih mladostnica aktualizira, nas navajajo, da socialnopedagoške intervencije usmerjamo zlasti v gradnjo pozitivnega odnosa do nje same (*jest sem...jest sebe ful skrivam, jest preveč negativno mislim, ...znam pomagam drugim seb pa nočem*) in v njen odnos do mame, da jo podpremo v izražanju čustev (namesto "tiščanja v sebi", *...znam potrpet pa požrt stvari*). Podpiramo jo tudi pri vključevanju v skupino s pomočjo vrste "zabavnih" dejavnosti, da bi lahko izživela tudi nekatere bolj infantilne potrebe (socialne igre in tako učenje komunikacijskih tehnik izražanja čustev; svetovanje, situacijsko učenje, delo z mamo, pa tudi sprostivne tehnike).

Prav tako velja podpreti njena močna področja: urejenost (*vse si znam oprat pa zlikat, sem perfekcionista*), skrb za telo (*jest za svoje*

telo nardim vse), športni interesi, ples, petje, dober odnos s prijatelji (*mam dost dobrih prjatlov in prjatlč,...vsepovsod jih mam*), njena pripravljenost pomagati (*edino, kar mi je všeč pri meni je, da sem ljudem pripravljena pomagat...*), vztrajnost (*jest, če se ene stvari lotim, se je tako da jo tudi končam*). S preigravanjem konfliktov in reševanjem le teh jo podpiramo pri vsakršnem napredku; odobravamo prevzemanje odgovornosti za lastno življenje in njegovo kakovost, kar mladostnica v pogovoru osvetljuje kot pomembno vrednoto v življenju (*postavt se bom mogla na svoje noge, sej družga mi ne preostane, jest hočem vsak dan izkoristit, nekaj doživet, jest bom mogla najt neko stanovanje pa posl, bom mogla sama za vse poskrbet, enim pa starši pomagajo*).

V zvezi z mladostnico si lahko zastavimo konkreten cilj, da bo vzpostavila in izboljšala stik z materjo, da se bo naučila z njo komunicirati, ne da bi vsakič izgubila nadzor oz. pobegnila iz konfliktnih situacij. Drugi tak cilj, ki ga lahko zastavimo v sodelovanju z njo, je učenje izražanja in ozaveščanje vzrokov avtoagresivnega vedenja, prevzemanje odgovornost za lastno vedenje.

Ob upoštevanju optimalnih intervencij in sodelovanju z mladostnico, ob upoštevanju njene trenutne problemske situacije lahko ublažimo, morda celo odstranimo nezaželeno vedenje, delo na vzrokih pa bo morda veliko dolgotrajnejše, zato je morda prav tako potrebna psihoterapevtska ali psihiatrična (ambulantna) obravnava za odpravo samomorilnih teženj.

6. Zaključek

Vsebine, ki sem jih izpostavila v tem prispevku, nakazujejo teoretična izhodišča, možne usmeritve in metodične nastavke ter ilustracijo za hermenevtični pristop pri oblikovanju socialnopedagoške diagnoze. V kompleksnem razumevanju procesne socialnopedagoške diagnostike moramo imeti pred očmi vse življenjske okoliščine, v okviru katerih socialnopedagoška diagnostika poteka. Socialnopedagoška diagnoza je tesno povezana z načrtovanjem vzgojnega dela in obravnavo otrok - mladostnikov. Omenjeni hermenevtični pristop omogoča mladostnikovo dejavno udeležbo v vzgojnem procesu, na kar nas v vzgoji opozarja tudi eno od načel vzgojnega delovanja - načelo samouravnavanja in aktivne vloge otrok in mladostnikov, kar pomeni, da mladostnik soustvarja življenjski prostor, razmere za živ-

ljenje in delo v okolju, v katerem živi. Poleg tega, da vsakdanji pedagoški pogovor omogoča socialnemu pedagogu formativno in procesno ocenjevanje mladostnikovega položaja, pripomore tudi k dejavnemu vključevanju mladostnika v načrtovanje in pripravo vzgojnega načrta, v prepoznavanje izborov, spodbujanje motivacije za delo "na sebi" in razvijanje njegovega pogleda v prihodnost.

7. Literatura

Adam, F. (1982). Kvalitativna metodologija in akcijsko raziskovanje v sociologiji. Časopis za kritiko znanosti 53-54.

Andolšek, S. (1996). Uvod v zgodovino sociološke teorije. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Bečaj, J. (1984). Sodelovanje s starši v vzgojnih zavodih obravnavanih otrok. Ptički brez gnezda 9 (20), 123 - 130.

Dolinar, D. (1995). Hermenevtika v literarni vedi. Primerjalna književnost 18 (2), 59 - 68.

Kobolt, A. (1996). Socialno pedagoške diagnoze - samoprezentacija kot osnova za načrtovanje individualnih vzgojnih načrtov (neobjavljeno gradivo raziskovalne naloge). Ljubljana: Pedagoška fakulteta v Ljubljani.

Kobolt, A. (1998). Značilnosti socialno pedagoške diagnoze. Defektologica slovenica 6 (2), 41 - 48.

Koller Trbovič, N. (1996). Dijagnosticiranje kao predpostavka tretmana. Kriminologija & socijalna integracija 4.

Mollenhauer, K. in Uhlenhorff, U. (1992). Sozialpädagogische Diagnosen. Weinheim und München: Juventa Verlag.

Müller, B. (1994). Sozialpädagogische Können - Ein Lehrbuch zur multiperspektivischen Fallarbeit. Freiburg im Breisgau: Lambertus Verlag.

Rapuš Pavel J. (1998). Vzorčni material pri raziskavi Socialno pedagoške diagnoze (neobjavljeno gradivo). Ljubljana: Pedagoška fakulteta v Ljubljani.

Rutar, D. (1996). Psihologija skozi psihoanalizo. Ljubljana: Jutro.

Skalar, M. (1985). Procesna diagnostika kot perspektivno področje udejstvovanja šolskega psihologa. V Posvetovanje psihologov (s. 111 - 118). Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije.

Van der Doef, P. L. M. (1992). Four Features of Child Psychopathology - An interdisciplinary Model of Classification and Treatment. V Vulnerable Youth in residential care, II, Leuven/Apeldoorn: Garant.

Strokovni članek, prejet oktobra 1998.

Prvo steeanje in ogera
stopnje disocialne
motenosti pri otrocih in
mladostnikih

The first contact and the
diagnosis of the
behavioural disturbances
of children and young
people

Tomaz Vec

Patnikaleh

Članek opisuje naravno dimenzijno modelsko ser prvošne-
ga dela z otroci in mladostniki, ki kažejo znake vedenja.
Pri tem izhaja iz tega, da seveda umetnostni modelski be-
denje v socialnem okolju ser iz tega, da strokovnjak pred-
stavlja svojo nalogo raziskati točk na opredeljenih stajih. Glav-
na naloga pri raziskavi disocialnosti otrok in mladih je raz-
pustiti, kajli ta strokovnega dela voposredno prigan ali

Prvo srečanje in ocena stopnje disocialne motenosti pri otrocih in mladostnikih

The first contact and the diagnosis of the behavioural disturbances of children and young people

Tomaž Vec

Povzetek

Tomaž Vec, dipl. psih., Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kardeljeva pl. 16, 1000 Ljubljana. Članek opisuje naravo disocialne motenosti ter strokovnega dela z otroci in mladostniki, ki kažejo moteče vedenje. Pri tem izhaja iz teze o socialni umeščenosti motečega vedenja v socialnem sistemu ter iz teze, da strokovnjak predstavlja eno od referenčnih točk za opredelitev stanja. Glede na naravo problematike disocialnosti mora biti prvi in najpomembnejši cilj strokovnega dela vzpostavitev prvega sti-

ka in njegovo vzdrževanje. V skladu s tem ciljem morajo strokovnjaki tudi načrtovati svoje delo ter usmerjati odnos s svojimi strankami.

Ključne besede: disocialna motenost, otroci, mladostniki, prvi stik, diagnostika, cilji strokovnega dela

Abstract

This article describes the nature of behavioural disturbances and of professional work with children who display disturbing behaviour. The author's starting point are the suppositions that the disturbing behaviour is always embedded in the social system of individual, and that the professional worker represents one of the points of reference in the process of the definition of the disturbed behaviour. The first and foremost goal of the professional work must be establishing the first contact with young person and then maintaining it. Professional workers must both plan their work and align the relationship with their clients in accordance with that goal.

Key words: behavioural disturbances, children, adolescents, diagnosis, goals of professional work

1. Uvod

Večina "problematičnih" otrok in mladostnikov ne prihaja v "obravnavo" prostovoljno in praviloma tudi ne izraža želje po kakršnikoli spremembi. Enake značilnosti opazamo pri njihovih družinah. Po drugi strani pa so le-te kot celota (glede na skupinskodinamične zakonitosti) tisti agens, ki najodločilneje vpliva na spremembe ali na ohranjanje stanja. Tako si ocene in psihosocialne pomoči otroku ali mladostniku brez vključevanja družine (in ostalih pomembnih socialnih sistemov, s katerimi je v interakciji) ne moremo niti predstavljati.

Čeprav si v obravnavi kot strokovnjaki nujno zastavljamo določene cilje (predstavljamo nekakšno referenčno točko za opredelitev stanja), pa bi lahko bilo pravo vodilo pri prvi psihosocialni pomoči le "usmerjenost ne k idealnim, temveč k optimalnim ciljem" (k tistim, ki so v resnici še dosegljivi).

Že ob prvem srečanju bi morali staršem in otroku zagotoviti, da smo se resnično pripravljene pogovarjati z njimi in poslušati vse vpletene strani. To pomeni, da bomo prav ob disocialnih še posebej pozorno zasledovali načelo nevtralnosti (tudi ob upoštevanju lastnih kontratransfernih značilnosti).

Cilj začetne faze dela z otroki ali s celo družino je vzpostaviti ter ohraniti odprt komunikacijski prostor. Zavedamo se namreč, da je sama vsebina pogovorov v tej fazi šele drugotnega pomena, veliko pomembnejše je, da z vpletenimi vzpostavimo obliko (način) reševanja težav; šele ko se vzpostavi potrebna varnost in zaupanje, je mogoče odpirati tudi t.i. "neprijetne vsebine". V začetni fazi torej skrbimo predvsem za to, da otrok (in družina) pride v obravnavo tudi naslednjič.

Vzpostavljanje stika bo lažje, kadar se v svojem pristopu (npr. komunikaciji) približamo družini in kadar ji že v zgodnejših fazah lahko nudimo neke konkretne oporne točke delovanja z vidnimi, hitrimi učinki (zlasti z delovanjem na t.i. zaščitnih dejavnikih). Včasih lahko delujemo celo nekoliko širše in pomagamo družini kot celoti delovati na njenih varovalnih mehanizmi (disocialni družinski sindrom). Tako pri oceni kot pomoči pri spreminjanju nam pomaga tudi analiza delovanja simptomatike.

Te ocene in predvidevanja prispevajo pri opredelitvi začetnega dogovora glede ciljev obravnave (oz. v ožjem smislu pomoči), pri čemer naj bi sledili tistemu, ki pomoč potrebuje.

Seveda ob tem pogosto lovimo tisto "pravo" ravnotežje, ko skrbimo za ohranjanje zaupanja in stika, ter tem, ko člane družine že (terapevtsko) soočamo z nekaterimi njihovimi nefunkcionalnimi vedenji ali nerealnimi pričakovanji. Šele ocene vseh teh področij nas postopno vodijo h globalnemu cilju – odkrivanju etioloških značilnosti motnje, in kasneje, skladno s procesom, tudi v funkcionalne spremembe tako pri otroku (oz. mladostniku) kot pri družini.

2. Čigav problem je moteče vedenje in kdo naj ga spreminja?

Pri svetovalnem delu (tako v svetovalnem centru kot v šolah, centrih za socialno delo in v drugih svetovalnicah) se pogosto srečujemo s "problematičnimi" otroki in mladostniki. Najpogosteje jih pošljejo "v obravnavo" (vsaj v Svetovalni center) učitelji oz. svetovalne

službe v šoli, redkeje se za to odločijo znotraj družine. Pritožbe so usmerjene zlasti na vedenje, ki je moteče za socialno okolje. Tako jih označijo kot: agresivne (bodisi da to izražajo verbalno ali pa s pretepanjem, izsiljevanjem, poškodovanjem stvari ...), nemirne, nezbrane, moteče pri pouku, ne držijo se nobenih dogovorov, pravil, ne upoštevajo niti vrstnikov niti odraslih, pogosto nasprotujejo, izživajo, jezikajo, izostajajo od pouka, ne izpolnjujejo obveznosti, kadijo, se opijajo ali drugače omamljajo, kradejo, pohajkujejo, so brez pravih interesov itd.

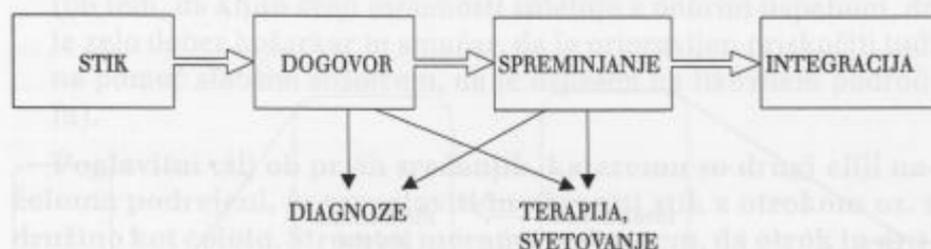
Ti otroci običajno ne prihajajo prostovoljno in praviloma tudi ne izražajo želja po kakršnikoli spremembi – če že, si želijo spremembe v lastno korist, saj imajo vtis, da je okolje do njih prezahtevno, preganjajoče in krivično.

Ko se prvič srečamo s takim otrokom ali mladostnikom, nas navajanje najrazličnejših problemov, ki jih otrok povzroča svojemu okolju in pretekla znanja (izhajajoča zlasti iz individualne psihologije) pogosto zapeljejo, da pričnemo iskati vzroke takšnega vedenja. Lete pa iščemo tam, kjer je videti simptome, to je v otroku. Pogosto pa je motnja pri otroku zgolj najvidneje izražena. Vzrok motnje pa ni le v posameznikovi psihodinamiki, ampak (kot pravi Bečaj, 1986, str. 29) obstaja in se vzdržuje v značilnih interakcijah otroka s skupino, v kateri je vzrok nastal (najpogosteje družina), in celo v dinamiki vseh socialnih podsistemov, v katerih se otrok nahaja.

Že samo odkrivanje izvorov motenj torej ne bi smelo potekati zgolj s posameznikom, pri katerem je motnja izražena, temveč na vseh tistih nivojih, ki so nam dostopni in ki nam omogočajo vpogled v razvoj in v značilnosti interakcije. **Posebno pomembna je ravno diagnostika v vseh tistih socialnih sistemih, ki so za otroka referenčne točke za njegovo ravnanje, ki sooblikujejo normativno zgradbo njegovega življenja: v družini, šoli, med vrstniki, pri interesnih aktivnostih, itd.** Glede na skupinsko dinamične zakonitosti je prav družina tisti agens, ki bo najodločilneje vplival na same spremembe ali pa na ohranjanje takega stanja, kakršno je.

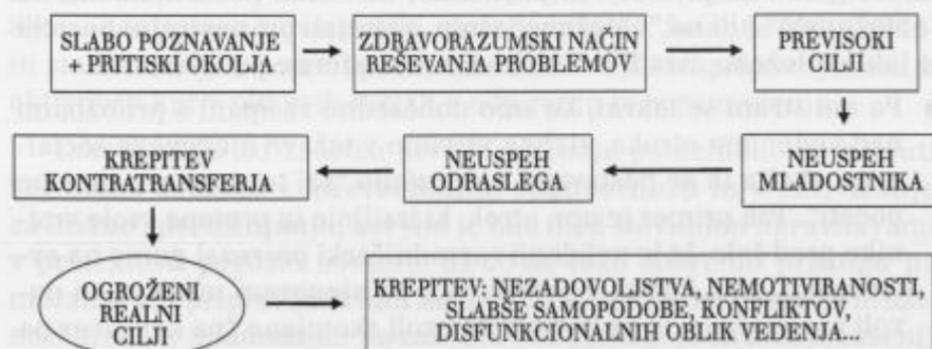
S tem uvodom sem želel le opozoriti, da si psihosocialne pomoči otroku ali mladostniku brez vključevanja vseh pomembnih socialnih sistemov, s katerimi je v interakciji, ne znam niti predstavljati. Sama psihosocialna pomoč naj bi imela podobno zaporedje kot načeloma velja za terapevtski pristop:

V okviru tega sestavka se bomo osredotočili predvsem na prvi dve fazi, čeprav bi rad že sedaj poudaril, da je takšno ločevanje umetno, saj elementi vseh faz nastopajo na vseh nivojih dela.

3. Pomen ciljev

Strokovnjak je tisti, ki je v stikih z iskalci pomoči odgovoren za opredelitev stanja oz. predstavlja vsaj referenčno točko ob njegovi opredelitvi (strokovno znanje, možnost odklonitve, preusmeritve, ...). To odgovornost včasih, zlasti pri otrocih in mladostnikih, uporabimo tako, da pričnemo nekaj delati "na njihovih problemih" ali celo "na njih samih", namesto da bi delali skupaj z njimi. Temeljni problem neuspešnih pomoči je slabo poznavanje značilnosti motnje (citirano v Bregantu, 1987, str. 60), ki povezano s pritiski okolja in težnjo po zdravorazumskem reševanju problemov navadno vodi v postavljanje previsokih ciljev:

Kadar cilje postavljamo idealizirano (pre)visoko in kadar niso v skladu s tistimi, ki pomoč iščejo, radi delujejo tako, da v končni fazi otrok ne doseže niti tistih ciljev, ki bi jih realno lahko (če ne bi bil obremenjen z našo idealizirano predstavo o "rezultatih"). Shematsko bi to lahko ponazorili tako:

Vodilo pri prvi psihosocialni pomoči bi torej moralo biti "usmerjenost ne k idealnim, temveč k optimalnim ciljem" (k tistim, ki so realno še dosegljivi)!

4. Srečanje oz. stik

Že ob prvem srečanju bi morali staršem in otroku zagotoviti, da smo se resnično pripravljani pogovarjati z njimi in poslušati vse vpletene strani. To pomeni, da bomo zasledovali **načelo nevtralnosti** in se, ne glede na pritožbe in povedano, ne bomo postavljali niti na "obtožujočo" niti na "obtoženo" stran. Vztrajati pri nevtralni poziciji je lahko oteženo zaradi lastne **kontratransferne problematike**:

- Po eni strani se takrat, ko smo dobesedno zasipani s pritožbami nad vedenjem otroka, zlahka vživimo v težave njegovega socialnega okolja in se postavimo na pozicijo "saj to se pa res ne sme početi". Tak primer je npr. otrok, ki izsiljuje in pretepa svoje vrstnike pred šolo, ki je nekdanji razredničarki prerezal gume na avtomobilu, zato ker ga v preteklosti, po njegovem mnenju, ni dovolj zagovarjala, in na vse očitke zgolj skomigne "pa kaj, sicer pa mi nihče nič ne more".
- Po drugi strani pa iz vživljanje v položaj otroka zlahka občutimo

njegove stiske, ko okolje z neprestanimi pritiski, zahtevami, kaznovanjem ipd., ne opazi več prav nobene njegove pozitivne lastnosti. Taka je npr. šola, ki ob otroku, ki je res nemiren in se neprimerno vede, deklarirano izjavi, da pri njem, kljub dolgotrajnemu razgovoru v zbornici, niso uspeli najti niti ene same pozitivne stvari (ob tem, da kljub svoji motenosti izdeluje z dobrim uspehom, da je zelo dober košarkar in smučar, da je pripravljen priskočiti tudi na pomoč slabšim sošolcem, da je uspešen na likovnem področju).

Poglavitni cilj ob prvih srečanjih, kateremu so drugi cilji načeloma podrejeni, je vzpostaviti in ohraniti stik z otrokom oz. z družino kot celoto. Stremeti moramo pač za tem, da otrok in družina prideta v obravnavo tudi naslednjič (in šele sekundarnega pomena je, da (p)ostaneta tudi v prihodnje aktivna v reševanju svojih težav). Seveda ob tem pogosto lovimo tisto "pravo" ravnotežje, ko skrbimo za ohranjanje zaupanja in stika, ter ko člane družine že (terapevtsko) soočamo z nekaterimi njihovimi nefunkcionalnimi vedenji ali nerealnimi pričakovanji.

Za eno najpomembnejših stvari se je **izkazalo predstaviti naše videnje sodelovanja na njim razumljiv način**. Že uporaba izrazov, ki jih obravnavani člani ne razumejo, je namreč del izgrajevanja hierarhično oblikovanih vlog. Izvedenci smo namreč tisti, ki moramo in zmoremo prilagoditi sporočanje, da bo zanje jasno, enoznačno, razumljivo in natančno, skratka tako, da bodo razumeli, kaj imajo lahko od svoje soudeležbe v teh procesih. V tej prvi fazi navezovanja stika jim moramo predvsem zagotoviti, da jih ne bomo silili v nobene spremembe, ki niso tudi zanje sprejemljive (izjema so seveda tiste, ki so povezane z varnostjo, zlorabami ipd.). Jasno je treba izraziti stališče, da jih bomo upoštevali - tako v njihovi pripravljenosti k aktivnosti kot v njihovih mejah v odpiranju in spreminjanju.

Tako postaja od začetka prvega srečanja pomembno **usmerjati vse člane družine v prevzemanje odgovornosti in v aktiviranje za lastno spreminjanje**, kar jim je bilo med številnimi obravnavami v preteklosti pogosto odvzeto. Kljub še tako dobremu pristopu pa moramo biti pripravljeni tudi na določen odpor pred posegi v družino. Otroci in mladostniki na začetku (na podlagi preteklih izkušenj) pogosto doživljajo obravnavo kot dokaz lastne neuspešnosti, kot nekaj, kar jim vsiljuje rešitve, ki so jih sami pogosto že preizkusili.

Cilj začetne faze dela z otroki ali s celo družino je vzpostaviti ter ohraniti komunikacijski prostor. Zavedamo se namreč, da je sama vsebina srečanj v tej fazi šele drugotnega pomena, veliko pomembnejše je, da z vpletenimi vzpostavimo obliko (način) reševanja težav; šele ko se vzpostavi potrebna varnost in zaupanje, je mogoče odpirati tudi t.i. "neprijetne vsebine".

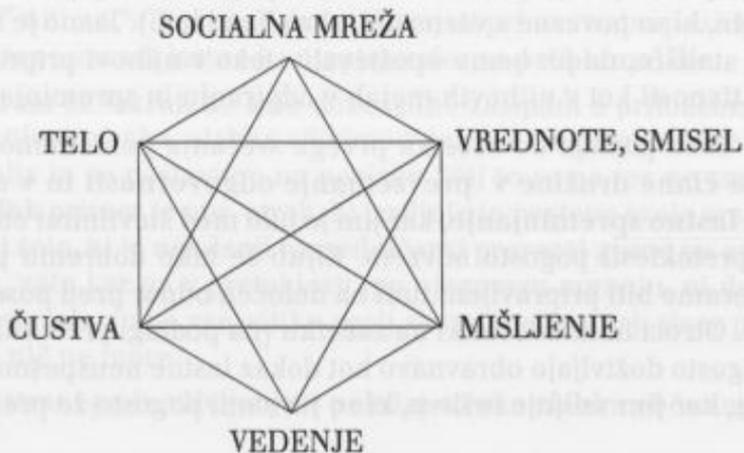
Pri obravnavi disocialnih niti ni redko, da v številnih srečanjih, ki jih imamo, sploh ne uspemo vzpostaviti "pravega kontakta" – družina sicer prihaja na obravnavo, vendar ne zaradi zaupanja, občutij varnosti, prepričanja v spreminjanje ipd., ampak zaradi nekih drugih, sekundarnih koristi (npr. manj negativistično ozračje v šoli ali pa vzdrževanje obiskov kot oblike kazni za otroka ipd.).

5. Faza dogovora in diagnostike

V tej fazi se soočamo s številnimi odprtimi problemi, kot so:

- otrokove oz. družinske predstave o naši pomoči,
- ločevanje težave ("motečnosti") od "dejanskega" problema
- splošne omejitve sprejemanja dogovora in postavljanje vrste dogovora (t.i. "mehki" ali "trdi" dogovor) itd.

Tako npr. načeloma z dogovorom opredelimo cilje obravnave (oz. v ožjem smislu pomoči), pri čemer naj bi sledili tistemu, ki pomoč išče (za razliko od t.i. "terapevtskega dogovora", ki ga lahko sklenemo šele, ko sta svetovalc in iskalec pomoči enotnega mnenja glede ciljev obravnave). Dogovor oz. cilji obravnave so lahko usmerjeni na temeljna, med seboj povezana področja – Gröderjev heksagonal (citirano v Milivojević Z., 1991):

Pomoč otrokom in mladostnikom naj bi bila bolj kot pri odraslih usmerjena v socialno mrežo. Tako njihove razvojne kot trenutne življenjske značilnosti so namreč take, da so v večji meri kot odrasli:

- pod vplivom vrstniških skupin (zlasti v obdobju pubertete), s katerimi soustvarjajo nove vrednostne orientacije in specifične socialne norme
- s procesom šolanja so vključeni v močno vplivno socialno mrežo (tako s strani vrstnikov kot odraslih),
- poleg tega pa so formalno (zakonsko, ekonomsko, ...) in neformalno (avtoriteta, vzpostavljeni odnosi, struktura, vloge ...) odvisni od družine kot sistema.

6. Ocena stopnje disocialne motenosti

V pomoč pri postavljanju prvih dogovorov in prvih orientacijskih točk glede stopnje oškodovanosti in globine motnje so nam lahko t.i. zaščitni dejavniki (citirano v Bečaj, neobj.):

- šolska uspešnost,
- aktivni interesi,
- delovne navade,
- stiki z "normalnimi" vrstniki,
- vsidranost v širše socialno okolje,
- dobri čustveni stiki z odraslimi.

Zakaj sploh ocenjevati stopnjo motenosti? Ocene disocialnosti prvenstveno ne bi smeli postavljati zgolj zato, da spoznamo, v kolikšni meri je disfunkcionalnost kot taka navzoča. Prednost bi kazalo dajati usmerjenosti v "pozitivne vidike" ocene, to je, ugotoviti tiste točke, ki so pri otroku ali družini kot celoti še "dobro delujoče" (oz. kateri od zaščitnih dejavnikov so še ohranjeni). Tako lahko zgoraj navedene zaščitne dejavnike uporabimo v smislu prvih spreminjanj (konkretnih vedenj! – kot opozarja Gallos, 1998, str.142), saj z njihovim razvijanjem in spodbujanjem delujemo tako terapevtsko kot tudi preventivno.

Delovanje na posameznih področjih zaščitnih dejavnikov pa nam lahko nudi tudi motivacijsko podlago za samo družino (oz. otroka). **Sistematično razvijanje ali pa korekcija določenega področja pogosto nudi dovolj hitre in vidne učinke – s čimer "pridobimo",**

vsaj za začetno sodelovanje, te (najpogosteje za spreminjanje manj motivirane) družine. Iz navedenega sledi, da nam usmerjenost na vzpostavljanje in vzdrževanje posameznih zaščitnih dejavnikov pomaga vzdrževati tudi tisto, kar je pri obravnavi disocialnih še pomembnejše, to je *stik*.

Naša opažanja (v vzgojnem zavodu v Smledniku; Bogataj, Vec, 1995) potrjujejo Bečajevo tezo, da *bi lahko, ekvivalentno z "disocialnim vedenjskim sindromom" pri otroku, govorili tudi o disocialnem sindromu staršev in celotne družine (Vec, 1998, str. 152):*

- starši otrok, ki so v vzgojnem zavodu, so v veliki meri **poklicno neuspešni**, pogosto nezaposleni, menjavajo zaposlitev, delajo zgolj priložnostno ipd.,
- pri mnogih je **opazen alkoholizem, različne bolezni, velike medgeneracijske razlike**,
- pogosto je pri celotni družini **opaziti pomanjkanje aktivnih interesov, zatekanje v pasivnost in lagodnost** (običajna skupna aktivnost je npr. gledanje televizije),
- družine so velikokrat **ne vključene ali celo v konfliktu s socialnim okoljem**, v katerem živijo (najpogosteje zaradi jezikovnih in kulturnih razlik in barier, kar se močno odraža zlasti v vzgojnem smislu prevzemanja socialnih vlog; bolj izrazita hierarhična struktura, večja diferenciacija med moško in žensko vlogo ter vlogo otrok v družinah itd.)
- v veliki meri **zasledimo v preteklosti in sedanjosti staršev, da se ne razumejo, kar se odraža v ločitvah, nestalnih odnosih** itd.,
- pri nekaterih starših opazimo, da **vzgajajo otroke, zaradi lastnih nerazrešenih stisk in težav, na način, ki bi ga lahko označili kot kaotičen**. kaotičen v tem pomenu, da vzgoja ni niti predvidljivo avtoritarna niti predvidljivo razvajajoča, ampak se nepredvidljivo menja. zaradi tega otroci pogosto nimajo orientacije glede tega, kaj je v njihovem vedenju resnično sprejemljivega in kaj ne, kaj je zaželeno in kaj ne, s čim si lahko pridobijo pohvalo, naklonjenost, ljubezen in s čim lahko vse to ogrozijo.

Iz danih shem sledi logična povezava tudi z oceno stopnje motenosti: čim večje število "individualnih dejavnikov" je oškodovanih pri otroku in večje ko je število oškodovalnih dejavnikov pri družini

kot celoti, z večjo verjetnostjo lahko sklepamo na stopnjo (utrjenost, motenost, trajanje, ...) disocialnosti (tako otroka kot družine kot celote).

Pozabiti ne kaže tudi na "zgovornost" simptoma – tam, kjer že je. Diagnostiko si pogosto predstavljamo kot sklop standardiziranih preizkusov sposobnosti, osebnostne strukture, poklicnih interesov itd. Vendar nam pogosto daje pomembnejše informacije **vpogled v način vsakodnevnega funkcioniranja** otroka in družine kot celote. Tako individualni kot skupinski pristop bosta v določeni meri povezana z ugotavljanjem oz. osvetlitvijo določenih področij otrokove ali mladostnikove osebnosti in njegovega funkcioniranja, pri čemer je pomembno glede samega izražanja simptoma dobiti vpogled v:

- POGOSTOST pojavljanja
- ZAČETEK pojavljanja, oz. historični razvoj
- NAMEN (korist in vrsta koristi, boj, preživetje,...)
- NAČIN izražanja
- OSMISLITEV (zakaj ravno ta motnja in ne kakšna druga oblika disfunkcionalnega ali funkcionalnega vedenja in zakaj se je pojavilo ravno takrat, ko se je, zakaj ravno na tak način, z ravno določenimi akterji, v ravno določenih okoliščinah...)

Pri tem kaže omeniti, da pogosteje ko se nek disocialni simptom pojavlja, prej ko je opazen, bolj ko ima vlogo preživetja, bolj nesocialno ko se izraža in večja ko je osmislitev (oz. boljša ko je njegova "psihologika"), večja verjetnost je, da je disocialna oškodovanost pri otroku ali družini večja.

Šele ocene vseh teh področij nas postopno(!) vodijo h globalnemu cilju – odkrivanju (in kasneje, skladno s procesom, tudi delovanju – Dallos, 1998, str. 122 to imenuje "terapija kot raziskava") psihodinamičnih etioloških značilnosti motnje, pri čemer je najbolje razdelana in uporabna še vedno Bregantova klasifikacija (Bregant; 1987, str.19) na:

- Situacijske oziroma reaktivne motnje
- Sekundarno peristatične motnje kot posledica motenega čustvenega razvoja:
 1. nevrotična
 2. disocialna osebnostna struktura
- Primarno peristatične motnje kot posledica neposredne okvarje-

nosti okolja in zavajanja

- Primarno biološko pogojene motnje kot posledica okvar centralnega živčnega sistema in psihoz.

Čeprav je res, da je prav stopnja motenosti najpogosteje tesno povezana z etiologijo, naj bo tukaj navedeno zgolj kot prikaz nekakšnega procesa stalnega hipotetičnega preverjanja oz. nekakšen cilj, h kateremu bomo ves čas obravnave usmerjeni. Vendar pa je diagnostika etiologije in delovanje (svetovanje, terapija, ...), ki sledi iz nje, pravzaprav že stvar kakšnega drugega članka, saj ne zadeva več neposredno prvega stika in ocene stopnje motenosti.

V zaključku naj poudarim zgolj tisto, kar je bil namen celotnega pisanja; uspešnost obravnave disocialnosti se pričinja že pred srečanjem z ljudmi – s postavitvijo naših lastnih ciljev. Skladno z njimi sooblikujemo tako prvi stik, svetovalno-terapevtske dogovore, kot tudi usmerjenost vseh nadaljnjih srečanj. Za razliko od obravnave drugih motenj pa je pri disocialnem vedenjskem sindromu prav od zastavljenih ciljev in prvega srečanja odvisna ne le t.i. uspešnost obravnave, ampak tudi, ali bo do kakršnihkoli nadaljnjih srečanj sploh prišlo!

7. Literatura:

Bečaj, J. (1987). Potrebe in možnosti posebne obravnave otrok v OŠ. V Drugačnost otrok v naši osnovni šoli (zbornik posvetovanja v Cankarjevem domu), 22-38. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike, in starše.

Bečaj, J. (1984). Sodelovanje s starši obravnavanih otrok v vzgojnih zavodih. Ptički brez gnezda, 9 (20), 123-131.

Bečaj, J. (brez datuma). Zaščitni faktorji v šolskem prostoru (neobjavljeno gradivo).

Bogataj, B. in Vec, T. (1995). Pregled pojavnosti in nekaterih značilnosti motenj vedenja in osebnosti. Obvestila zavodom za usposabljanje. ZRSŠŠ. Ljubljana.

Bregant, L. (1987). Disocialnost pri otrocih. Psihoterapija 15, 9-70.

Dallos, R. (1994). Family belief systems, therapy and change. Philadelphia: Open University Press.

Vec, T. (1992). Sistemsko - psihodinamični pogled na etiologijo disocialnosti. Psihološka obzorja 1 (1), 84-86.

Vec, T. (1998). Sodelovanje s starši otrok z motnjami vedenja in osebnosti. *Zbornik simpozija, "Družina - šola"*, 150-163. Družina in Pedagoški inštitut, Ljubljana.

Strokovni članek, prejet decembra 1998.

Vklop

V rubriki internet in elektronski mediji bomo v nekaj naslednjih letih pisali o zanimivostih in novostih v tega področja, ki nam lahko na različne načine pomagajo iskati, pisati in pridobivati informacije v področju socialnopedagoškega dela. Na tem mestu ne bomo regulirali besed o zgodovini in likovni internetu na vsa področja človekovega delovanja in bivanja. Samo tujak in zdi, da svet je imuzen, da se počemo ali tučemo. Najprej je, da je življenjski interakcijski prostor tudi virtualno-izkušnje-ovestja, saj so virtualne vrednote vstopile (in se vstopajo) ogrožene kolektivne informacije o posameznikih in njihovih konfliktih, ki pa niso na vsi znanstveni in ne tvorijo smiselnega polja vrednosti, so pa največje v umreženem vesolju elektronske. Govorili bomo predvsem o WWW protokolu, ureni grafičnem načinu dostopa do podatkov in statičnih podatkovnih baz. Običajno bomo omenili nekaj besed tudi drugemu akademskemu načinu izražanja – internet konferencah.

Grafični dostop je to, kar vidimo v slikah grafični in zvokih. Tu bomo zares, saj je internet že dolgo časa predvsem grafičen, kako pa to zares deluje, povprečnemu uporabniku sploh ni treba vedeti. Vec bolj zapletene stvari, ki omogočajo, da internet čitajo, potekajo v – uporabniku – dobrih skriptah svojih.

Delo z internetom: vklop in iskanje

Matej Sande

Vklop

*Matej Sande,
dipl. soc. ped.,
Pedagoška
fakulteta v
Ljubljani,
Kardeljeva pl.
16, 1000
Ljubljana.*

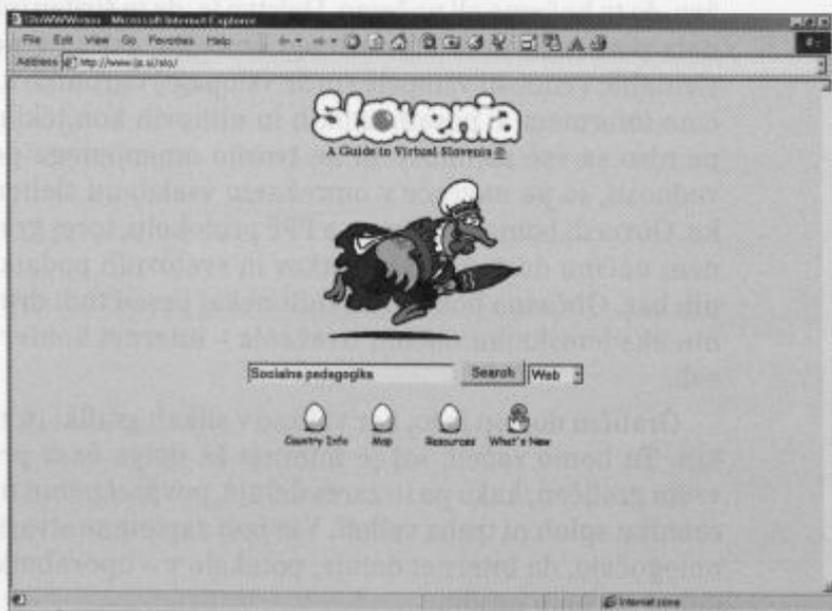
V rubriki Internet in elektronski mediji bomo v nekaj nadaljevanjih pisali o zanimivostih in novostih s tega področja, ki nam lahko na različne načine pomagajo iskati, pisati in pridobivati informacije s področij socialnopedagoškega dela. Na tem mestu ne bomo izgubljali besed o zgodovini in širitvi interneta na vsa področja človekovega delovanja in bivanja. Smo tukaj in zdaj in svet je omrežen, če to hočemo ali nočemo. Dejstvo je, da je širitev interneta pomenila tudi onesnaženje omrežja, saj so v polje virtualne vednosti vstopale (in še vstopajo) ogromne količine informacij o posameznikih in njihovih konjičkih, ki pa niso za vse zanimive in ne tvorijo omenjenega polja vednosti, so pa navzoče v omrežnem vsakdanu slehernika. Govorili bomo predvsem o PPP protokolu, torej grafičnem načinu dostopa do podatkov in svetovnih podatkovnih baz. Občasno bomo namenili nekaj besed tudi drugemu akademskemu načinu izražanja – internet konferencah.

Grafični dostop je to, kar vidimo v slikah grafiki in zvokih. Tu bomo začeli, saj je internet že dolgo časa predvsem grafičen, kako pa to zares deluje, povprečnemu uporabniku sploh ni treba vedeti. Vse bolj zapletene stvari, ki omogočajo, da internet deluje, potekajo v – uporabniku – dobro skritem ozadju.

Kako do informacij?

To je bistveno vprašanje interneta. Kako iskati med gigabajti informacij in ohraniti trezno glavo? Ker je to uvodni prispevek, namenjen uvajanju v tovrstni način komuniciranja, se bomo na začetku pomudili pri *search engines* ali spletnih iskalnikih. Iskalnikov je več vrst, med sabo pa se razlikujejo tudi po kakovosti, torej po vrstah iskanja, globalnosti in načinu predstavitve rezultatov. Prvi so takšni, ki iščejo samo v svoji bazi in se ne vključujejo v tuje baze podatkov, drugi so t.i. metaiskalniki, katerih iskanje poteka po več iskalnikih prvega reda. Ne nazadnje pa obstajajo tudi iskalniki, ki jih lahko namestimo kot programsko opremo na svojem osebem računalniku. Ko se priklopimo na internet, ti programi sami iščejo iz različnih virov (oziroma s pomočjo drugih iskalnikov na internetu).

Kaj je pri vsem tem optimalna rešitev informacijske zmede? Nekateri prisegajo na eno, drugi na drugo, mi pa bomo poskušali objektivno oceniti kakovost nekaterih internetnih iskal. V Sloveniji je še vedno zakon *www.ijs.si/slo/*, kjer lahko iščete znotraj države in sicer po skupinah (*science, education, ...*) ali po ključnih besedah (*socialna pedagogika, vzgojni zavod, ...*).

Če naredimo korak v svet, je nekakšna klasika AltaVista www.altavista.com, ki omogoča precej natančno iskanje po domenah in ključnih besedah. V zadnjem času so vključili tudi odgovore na vprašanja, ki se od daleč ali od blizu dotikajo naše iskane besede. In kakšne kakovosti je Alta Vista? Glede na to, da podpira slovenski jezik različne načine iskanja in izbire informacij, je nedvomno kakovostna in izhodiščno mesto za večino domačih kiberščakov.

Kako si lahko olajšamo iskanje? Če iščemo posamezno frazo ali naslov, ki jo mora vsebovati iskani dokument, označimo izraz z narekovaji... npr. "*Discipline and punishment*". Nadaljujemo lahko tako, da iskani besedi z znakom "+" dodamo novo besedo ali z znakom "-" odzhamemo besedo. Tako bo vnos *Behaviorism + Skinner + Dog - Pavlov* izmed vseh dokumentov poiskal tistega, ki vsebuje gesla behaviorizem, Skinner in Dog, ne pa tudi Pavlova. AltaVista ponuja še mnogo dodatnih možnosti iskanja, ki jih najdemo pod oznako *Advanced* in se o njih poučimo z uporabo tipke *Help*. Naj vas ne zmede množica zadetkov, saj vam ne bo treba izbirati med stotisoči odgovorov. Dokumenti, ki najbolj točno ustrezajo vaši definiciji, bodo napisani prvi.

Izmed iskalnikov je koristen tudi www.lvcos.com, drugim omogo-

AltaVista Main Page: Microsoft Internet Explorer

File Edit View Go Favorites Help

Address <http://www.altavista.com/>

AltaVista™ The most powerful and useful guide to the Net

Ask AltaVista™ a question. Or enter a few words in [Web - Advanced](#)

What's the biggest news on the Internet today? [Answer](#)

Specialty Searches

[AV Family Filter](#) - [AV Photo Finder](#) - [AV Tools & Utilities](#)
[Entertainment](#) - [Health](#) - [Online Shopping](#) - [Camera](#) - [Music](#)
[People Finder](#) - [Stock Quotes](#) - [Travel](#) - [Weather](#) - [Yellow Pages](#)

CATEGORIES

[Automotive](#)
[Business & Finance](#)
[Computers & Internet](#)
[Health & Fitness](#)
[Hobbies & Interests](#)
[Home & Family](#)
[Media & Amusement](#)
[People & Chat](#)
[Reference & Education](#)
[Shopping & Services](#)
[Society & Politics](#)
[Sports & Recreation](#)
[Travel & Vacations](#)

NEWS BY ABCNEWS.com

- Senators to Vote on Live Witnesses
- Alphabet to Address Privacy Policy
- Papa Hearst, 25 Years Later
- Online Investors Buyout Citicorp

ALTAVISTA HIGHLIGHTS

What's the biggest news on the Internet today?
 ▶ Compare to spin off AltaVista. For complete info click here.

Search Clixen Video Footage:
 ▶ [Attachment Trial](#)
 Video courtesy of C-SPAN

OTHER SERVICES

[AltaVista Discovery](#) - [Video Search](#)
[Demos](#)
[FREE Email](#) - [AV Translation Services](#)

Special Offer

Send Us Your
 Favorite
 Valentine

[Send Us Your Favorite Valentine](#)

Featured Sponsors

[Valentine's Shopping is now at AltaVista](#)
[Find books fast at Amazon.com](#)
[Send a Valentine Valentine](#)
[Find today's best travel bargains!](#)

Internet 2000

ča tudi iskanje med slikami, zvoki in animacijami. Za lanskoletni iskalnik leta je bil razglašen Yahoo www.yahoo.com, ki med drugim omogoča tudi iskanje po AltaVisti. Kaj boste uporabljali, oziroma kaj uporabljate, pa je povsem vaša stvar.

Združenje za socialno pedagogiko na internetu

Ena izmed prvih strani, ki si jih bomo skupaj ogledali, je stran Združenja za socialno pedagogiko www.uni-lj.si/~pefzzsp/, kjer so zbrani in predstavljeni podatki o združenju in reviji Socialna pedagogika. V rubriki *revija* so podrobneje predstavljene posamezne številke z povzetki člankov v slovenščini in angleščini.

Na straneh so predstavljena tudi naša študijska *srečanja* (študijski dnevi in kongres socialne pedagogike), katerih program, evalvacijo in povzetke si lahko ogledate ali posnamete na poljuben elektronski medij. Pod rubriko *projekti* je zaenkrat predstavljen projekt Glas gojencev. Na straneh bodo v kratkem objavljene tudi povezave s pomembnimi tujimi in domačimi stranmi in program, ki bo omogočal iskanje po straneh ZZSP.

Razmislek

Na internetu najdemo neskončno informacij, ki pa so zelo različne kakovosti. Zato se za zaključek pomudimo še pri vprašanju, kako ločiti zrnje od plev. Katere so lastnosti, ki jih mora imeti dobra stran na internetu? Prva stvar je preglednost (usklajenost barv, hitra dostopnost vseh povezav in predvsem delovanje vseh povezav, racionalna in nevsiljiva razporeditev reklam...), druga pa je sprotno dopolnjevanje podatkov, saj je stran, ki se ne obnavlja v rednih časovnih presledkih, dobesedno mrtva (oziroma je sama sebi namen) in nezanimiva za rednega obiskovalca. Na internetu so tako skoraj praviloma najboljše in najbolj obiskane strani ažurirane vsak dan. Predvsem take strani imajo v virtualnem prostoru svojo ceno (sponzorji) in veljavo (za uporabnike).

Pri informacijah, ki naj bi bile preverjene in naj bi imele tudi strokovno oz. znanstveno težo, je pomembno, da so podpisane ter da so povezane z drugimi, bolj klasičnimi viri, kot so revije in knjige. Taki viri so namreč podvrženi mnogo ostrejšim merilom publiciranja kot informacije na internetu, ki jih lahko nanj postavi kdorkoli in kadar koli.

Demokracija in možnost anonimnosti informacij na Internetu pa ima tudi svoje prednosti. Te se pokažejo pri informacijah, ki so sicer tako ali drugače cenzurirane in samocenzurirane.

V prihodnje bomo izmed množice strani poizkusili izbrati tiste, ki se dotikajo področij dela socialne pedagogike ali pa so kako drugače zanimive za objavo v reviji. Če ste se na svoji virtualni poti ustavili ob kakšni takšni strani in našli informacije, ki bi utegnile biti zanimive za druge bralce Socialne pedagogike, nam to nemudoma sporočite na naslov

info.zzsp@uni-lj.si.

Mladi, ulica, prihodnost, (zbornik predavanj).

*Urednik mag. Andrej Baligač,
Založba Salve d.o.o., Ljubljana
1998.*

Gorazd Meško

*Gorazd Meško,
dr. soc. ped.,
Visoka
policijsko
varnostna šola,
Kotnikova 8,
1000 Ljubljana.*

Zbornik vsebuje devet obsežnih prispevkov, ki predstavljajo začetek "uličnega" preventivnega dela, kar bi kriminologi imenovali "kriminologija vsakdanjega življenja" ali "ukvarjanje z rizično populacijo na kraju samem."

Preprečevanju kriminalitete pripisujejo pomembno vlogo. Predvsem v drugi polovici 20. stoletja se je pokazalo, da (represivni) ukrepi kazenskega pravosodja nimajo pričakovanega učinka. Uvajanje kriminalne prevencije kot strategije boja proti kriminaliteti pa pomeni tudi spremembo filozofije in paradigmatške spremembe v odnosu države do državljanov.

Kriminalna prevencija je šele na začetku svojega pohoda, saj jo bremenijo tegobe strokovne narave, teoretske zasnovanosti in podobno. To pomeni, da je razmeroma novo področje in ga bo treba še preizkušati. Številni tuji avtorji ugotavljajo, da je večina literature s področja kriminalne prevencije takšne, da išče odgovore na vprašanje, kateri ukrepi so pravzaprav kriminalnopreventivno učinkoviti.

Takšno branje je tudi delo *Mladi, ulica, prihodnost*, saj odpira nove možnosti za preprečevalno delo z mladimi v

spreminjajočih se družbenih razmerah in išče nove rešitve za delo z rizičnimi, pa tudi z ostalimi, "normalnimi" mladimi ljudmi v družbi.

Delo obravnava številne socialno-pedagoške in kriminološke probleme. Naj samo omenim sociološko analizo in vizijo dr. Vinka Potočnika o mladih na prelomnici stoletja oz. tisočletja. Temu prispevku sledi razmišljanje dr. Christiana Gostečnika, ki razglablja o morebitni bipolarnosti družine in ulice, ob tem pa organizira misli v podglavlja o družini kot sistemu, temeljni dinamiki družinskega sistema ter predstavi psihološke raziskave mladostniškega vedenja. Poleg tega se ukvarja še z družinsko tipologijo in kakovostno ter ustvarjalno razpravlja o omenjenih problemih. Opirajoč se na sistemsko analizo družine predstavi nekatere pomembne razsežnosti vloge staršev pri socializaciji otrok.

Sledi prispevek prof. dr. Jožeta Bajzka z naslovom "Teritorialna preventiva", ki bi jo lahko umestili v področje preprečevanja kriminalitete v okviru strategij kriminalne prevencije, ki jih Graham in Bennett (1995) delita na preprečevanje kriminalnosti, situacijsko prevencijo in v skupnost usmerjeno prevencijo. Seveda se piščeva razmišljanja vežejo tudi na področje situacijske in skupnostne prevencije, vendar le delno. Sicer pa je oblike prevencij nemogoče strogo ločiti na eno ali drugo obliko, saj ukrepi vedno posegajo na več področij hkrati. Avtor opozarja na odpore do preventivnega dela, kot to opozarjajo tudi številni pisci s tega področja.

Prispevek dr. Geralda Calimana z naslovom "Ulica kot izodiščna točka" je po moji oceni temeljni prispevek za izgradnjo "filozofije" uličnega preventivnega oz. vzgojnega dela z mladimi. Avtor poudarja pomen dejavnikov, ki so znani iz socialnopedagoške znanosti kot pomembni za delo z rizičnimi populacijami. Ti dejavniki so: opredelitev rizičnih položajev, občutki nelagodja in nemir, usmerjanje k vrednotam in (ponovno) k družini. Predstavljeni prispevek je mogoče uporabiti kot temeljno izhodišče za preventivno delo na ulici, saj ponuja celotni spekter značilnosti takšnega dela.

Dr. Bernard Stritih je napisal prispevek z naslovom "Pomoč mladim za odnose, v katerih se lahko potrjuje oseba in človeške vrednote." V prispevku problematizira narcistično kulturo, razlike med dejansko in namišljeno svobodo, pomen dialoga. Naniza tudi nekatere zakone terapevtske kolonije, zakonitosti oblikovanja skupine in povezanosti skupine s širšim družbenim prostorom.

Prispevek teologa in socialnega pedagoga Franza-Ulricha Otta je namenjen predstavitvi modela za delo z mladimi v Nemčiji. Prav tako tudi prispevek Lutza Huebnerja, teologa in socialnega pedagoga, ki predstavlja ulično socialnopedagoško (preventivno) terapevtsko intervencijo ob upoštevanju samopodobe in samovrednotenja mladih. Razbrati je mogoče nekatere temeljne prvine socialnopedagoškega dela z mladimi.

Geraldo Caliman se predstavlja že z drugim prispevkom, v katerem govori o družbah za zaposlovanje mladoletnih in sprejemnih centrih za otroke z ulice v Braziliji, kjer je tudi sam zelo dejaven.

Zadnji prispevek predstavlja Projekt skala: preventivna vzgojna dejavnost za mlade. Vsebina prispevka se nanaša na opredelitev smotrov, ciljne skupine in vse druge prvine (predpisane) strukture za kakovostno preventivno delo (z mladimi).

Če naj strnem ugotovitve zbornika, bi lahko dejal, da je zbornik kakovostno in zelo poučno branje za vsakega študenta socialne pedagogike kot tudi za socialne pedagoge, pa tudi za druge strokovnjake, ki se ukvarjajo z mladimi ljudmi, predvsem z rizičnimi skupinami. Delo ponuja tudi možnosti za spremembo filozofije obravnave odklon-skosti v smislu preusmeritve od klinične obravnave proti akcijskemu delu na ulici in učenju v praksi. Delo udejanja besede zagrebškega strokovnjaka za socialno pedagogiko, dr. Uzelca, ki je na prvem slovenskem kongresu socialne pedagogike na Bledu dejal, da socialna pedagogika nikakor ne sme biti klinična socialna pedagogika. Usmeritve zbornika za kakovostno delo na socialnopedagoškem in na (kriminalno)preventivnem področju pa so zelo očitne, saj predstavljajo temelj akcijskega socialnopedagoškega dela ob upoštevanju spoznanj temeljnih ved, kot so sociologija, psihologija, pedagogika idr.

Prispevek prejet januarja 1999.

Če nesreča poseže v življenje šolarja

Jana Martinšek

*Jana Martinšek,
spec. pedagog,
Osnovna šola
Tabor Logatec,
Tržaška cesta
150, 1370
Logatec.*

Navaden sončen dan je bil, ko je trenutek nepazljivosti voznice prekinil otroško igro na dvorišču. Tomija so odpeljali v bolnišnico. Mukotrpana, neopisljiva pot bolečine, občutkov krivde, vprašanj in nenazadnje neomajanega upanja, se je začela. Za Tomija in starše. Po več tednih se je zbudil iz kome. Poškodba možgan je narekovala učenje in razvijanje vseh bistvenih psihomotoričnih sposobnosti od začetka. Vključno s hojo. Mati in deček se teh dni nerada spominjata, ker pravita, da izzove spomin še preveč bolečine.

Tomi je s pomočjo matere in odličnih strokovnjakov rehabilitacijskega centra SOČA v Ljubljani uspel dohiteti vrstnike in skupaj z njimi je začel septembra 1997 hoditi v vaško osnovno šolo.

Želja staršev, da otroka ne izločita iz vrstniške sredine in realne možnosti, da je otrok redno strokovno obravnavan, sta narekovali odločitev, da Tomi ostane v matični OŠ. Rehabilitacijski center je imel več povsem stvarnih strokovnih pomislekov v zvezi z dečkovo integracijo. Strokovni delavci na šoli, ki naj bi dečka obravnavali, smo zaprosili, da skupaj s starši in strokovnjaki SOČE premislimo argumente, ki govorijo v prid vključitvi v OŠ in argumente proti. Več tovrstnih sestankov je bilo in več posamičnih srečanj med mano, specialnim pedagogom in učiteljico, da smo načrtovali metode in postopke dela v raz-

redu. Medtem sem intenzivno iskala vso dostopno literaturo, ki govori o poškodbi glave. Vse dosedanje izkušnje so mi bile še kako resen pomnik, da je vsak primer poseben oz. drugačen. Sestavila sem načrt dela, ki je bil razpršen v male korake in na vsa področja dečkovega dela in življenja. Ponovno srečanje v RC SOČA in prva potrditev, da smo tako strokovno kot tudi splošno človeško na pravi poti, je bil predvsem učiteljici in meni neverjetno bogato plačilo za delo. Tudi starši, ki so ogromno časa in truda še vedno morali vlagati v dečkovo fizično rehabilitacijo, so bili še kako zadovoljni, da imajo lahko Tomija doma in da je njegova socialno emocionalna rast opazna.

Do tu vse tako, kot bi si človek predstavljal črke zakona, ki govorijo o možnosti oz. pravici staršev, da integrirajo otraka s posebnimi potrebami v OŠ. Strokovno je bilo narejeno vse tako, kot govorita zakon in stroka. Prav tako je Ministrstvo za šolstvo in šport prejelo vso potrebno dokumentacijo skupaj s priporočilom strokovnjakov RC SOČA, da se dečka integrira v OŠ. Še pred sprejetjem Tomija v prvi razred sem dobila telefonsko zagotovilo uslužbenke, da v skladu s pravilno izpeljanim postopkom, učencu v dani situaciji pripada nekaj ur dodatne specialno pedagoške pomoči na teden. Vse do danes pa so se vsi pogovori z ustrežno službo na ministrstvu končali pri denarju in besedah, da do nadaljnjega velja za vse posebne izdatke v šolstvu moratorij. Sklicujejo se tudi na sprejetje zakona o otrocih z posebnimi potrebami in red, ki naj bi ga ta v šolstvo vnesel. Žal pa ta zakon že več let čaka na proceduralne postopke parlamenta. Do kdaj še?

Razumevanje in prilagodljivost ravnatelja imata za posledico, da s Tomijem delam več kot zakonsko določene pol ure na teden. Dejstvo je, da je vsega časa za pomoč pri specifičnih primerih OŠ tako malo, da bi komaj zadovoljili potrebe dveh otrok. Potrebe pa so mnogo mnogo večje, saj se vse več staršev upira všolanju otroka v OŠ s prilagojenim programom (in nered na zakonskem področju jim to omogoča).

V šoli imamo tudi otroke s specifičnimi učnimi težavami, trajno bolne, zaradi bolezni dalj časa odsotne, socialno emocionalno šibke, otroke z epilepsijo, motorično nemirne, in vsi ti otroci so prav tako strokovno in moralno etično upravičeni do dodatne pomoči, ki bi jim omogočala uspeh, sklادن z njihovimi stvarnimi sposobnostmi. Količina pomoči so v resnici lahko deležni?

Pedagoški optimizem nas vodi po poti prepričanja, da je vsaka delovna minuta posvečena otroku in z otrokom vedno obrestovana. Druga

plat strokovne resnice pa uči, da so optimalne možnosti razvijanja otrokovih kompenzatornih sposobnosti največje prav prvo leto po poškodbi, oziroma če gre za otroka s posebnimi potrebami v izobraževalnem procesu, prvi dve šolski leti.

Ne morem niti mimo dejstva, da vse študije kažejo na možno povezanost med učnimi težavami, ki imajo zelo različno etiologijo - in niso strokovno obravnavane, in nacepljeno sekundarno vzgojno in osebnostno motenostjo kasneje. Manipuliranje z vsoto denarja, ki bi ga potreboval otrok za specialno pedagoško korekcijo na začetku šolanja in vsoto, ki jo da država kasneje za bivanje v domu ali celo zavodu, je seveda nedopustno in nestrokovno... S kančkom razuma, pa vendar v razmislek.

Prispevek prejet marca 1999.

Prosimo vas, da pri pripravi znanstvenih in strokovnih prispevkov za revijo upoštevate naslednje navodila:

1. Prva stran članka naj vsebuje strokovni naslov dela, avtorski naslov dela, ime in priimek avtorja (ali več avtorjev), avtorski ali domski in strokovni naslov ustanove, ki avtorja zaposluje (kjer so avtorji iz tujine navedite tudi državo, kjer ste zaposleni ali pisali).
2. Naslov naj kratek in jedrnat, avtorski naslov pa naj vsebuje prispevek. Vsebuje naj po možnosti tudi ključne besede.
3. Druga stran naj vsebuje kratek povzetek članka v slovenskem in angleščini, ki naj zajame v 5% besedila vsebino avtorskega in le najbiva bistveno vsebinsko delo. Povzetek vsebinsko povzema člana naj povzema nameni, cilje, metodologijo, rezultate, pomen in izsledke ter gospodarske vidike.
4. Izvodi članka naj bodo kratek povzetek članka v slovenskem in angleščini.
5. Od tretje strani dalje naj bodo vsebina prispevka. Tekst naj bo nastanjen na belim papirju, pisava naj bo črna, tiskana s standardno razmikom s priloženo število vrstic na vsaki strani in predpisno 82 znak; v eni vrstici, hrupa naj bo vsaj šest vrstic na vsaki strani.

Navodila sodelavkam in sodelavcem revije Socialna pedagogika

Revija Socialna pedagogika objavlja izvirne znanstvene (teoretsko-primerjalne oz. raziskovalne/empirične) in strokovne članke, prevode v tujih jezikih že objavljenih člankov, prikaze, poročila in recenzije, vse iz področja socialno pedagoškega raziskovanja, razvoja in prakse.

Prosimo vas, da pri pripravi **znanstvenih in strokovnih prispevkov** za revijo upoštevate naslednja navodila:

1. Prva stran članka naj obsega: slovenski naslov dela, angleški naslov dela, ime in priimek avtorja (ali več avtorjev), natančen akademski in strokovni naziv avtorjev/ic in popoln naslov ustanove, kjer so avtorji/ce zaposlen (oziroma kamor je mogoče avtorju/em pisati).
2. Naslov naj kratko in jedrnato označi bistvene elemente vsebine prispevka. Vsebuje naj po možnosti največ do 80 znakov.
3. Druga stran naj vsebuje jedrnat povzetek članka v slovenščini in angleščini, ki naj največ v 150 besedah vsebinsko povzema in ne le našteva bistvene vsebine dela. Povzetek raziskovalnega poročila naj povzema namen dela, osnovne značilnosti raziskave, glavne izsledke ter pomembne sklepe.
4. Izvlečkoma naj slede ključne besede (v slovenskem in tujem jeziku).
5. Od tretje strani dalje naj teče tekst prispevka. Tekst naj bo natisnjen na belem pisarniškem papirju formata A4 s širokim dvojnimi razmikom s približno 30 vrsticami na vsaki strani in približno 65 znaki v eni vrstici. Prispevki naj bodo dolgi največ do 20 strani

(oz. do 35.000 znakov). Avtorji naj morebitne daljše prispevke pripravijo v dveh ali več nadaljevanjih oziroma se o dolžini prispevka posvetujejo z urednikom revije.

6. Razdelitev snovi v prispevku naj bo logična in razvidna. Priporočamo, da razmeroma pogosto uporabljate mednaslove, ki pa naj bodo samo na eni ravni (posamezen podnaslov naj torej nima še nadaljnjih podnaslovov). Podnaslovi naj bodo napisani z malimi črkami (vendar z velikimi začetnicami) in krepko (**bold**). Raziskovalni prispevki naj praviloma obsegajo poglavja: uvod, namen dela, metode, izsledke in zaključke.
7. Tabele naj bodo natisnjene v besedilu na mestih, kamor sodijo. Vsaka tabela naj bo razumljiva in pregledna, ne da bi jo morali še kaj dodatno pojasnjevati in opisovati. V naslovu tebele naj bo pojasnjeno, kaj prikazuje, lahko so dodana pojasnila za razumevanje tako, da bo razumljena brez branja ostalega teksta. V legendi je potrebno pojasniti, od kod so podatki, enote mer in pojasniti morebitne okrajšave. Vsa polja tabele morajo biti izpolnjena. Jasno je treba označiti, če je podatek enak nič, če je podatek zamenljivo majhen ali podatka ni. Če so podatki v %, mora biti jasno naznačena njihova osnova (kaj predstavlja 100%).
8. Narisane sheme, diagrami in fotografije naj bodo vsaka na samostojnem listu, ki so na hrbtni strani označeni z zaporedno številko, kot si slede v tekstu. V tekstu naj mesto označuje vodoravna puščica ob levem robu z zaporedno številko na njej. V dvomljivih zadevah naj bo označeno, kaj je spodaj in kaj zgoraj, poleg tega pa tudi naslov članka, kamor sodi. Velikost prikazov naj bo vsaj tolikšna, kot bo objavljena. Risbe naj bodo čim bolj kontrastne. Grafikoni naj imajo absciso in ordinato, ob vrhu naznako, kateri podatek je prikazan, in v oklepaju enoto mere.
9. Avtorjem/icam priporočamo, da posebno označevanje teksta s poševno (*italic*) ali krepko (**bold**) pisavo ter z VELIKIMI ČRKAMI uporabljajo čim redkeje ali pa sploh ne. Poševna pisava naj se uporablja npr. za označevanje dobesednih izjav raziskovanih oseb, za označevanje morebitnih slengovskih ali posebnih tehničnih izrazov, itd.
10. Od leta 1999 dalje v reviji Socialna pedagogika upoštevamo APA stil (za podrobnosti glej čim kasnejšo izdajo priročnika: Publication manual of the American Psychological Association. APA,

- Washington.) pri citiranju, označevanju referenc in pripravi spiska literature. Literatura naj bo razvrščena po abecednem redu priimkov avtorjev/ic oziroma urednikov/ic (oz. naslovov publikacij, kjer avtorji ali uredniki niso navedeni), urejena pa naj bo tako:
- primer za knjigo:
Miller, A. (1992). Drama je biti otrok. Ljubljana: Tangram.
 - primer za sestavek v zborniku ali knjigi:
Diez-Ripolles, J.L. (1993). Politika do drog v zahodni Evropi. V Taradash, M. (ur.), Cena prohibicije drog. Ljubljana: Taxus.
 - primer za članek v reviji:
Meško, G. (1998). Strategije preprečevanja kriminalitete v zahodnem svetu. Socialna pedagogika, 2 (4), 37-56.
 - primer za zbornik:
Gottesman, M. (ur.). (1991). Residential child care: An international reader. Exeter: Whiting & Birch in association with FICE.
11. Vključevanje reference v tekst naj bo označeno na enega od dveh načinov. Če gre za dobesedno navajanje (citiranje), naj bo navedek označen z narekovaji (npr. "to je dobeseden navedek"), v oklepaju pa napisan priimek avtorja/ev, letnica izdaje citiranega dela ter stran citata, npr. (Miller, 1992, s. 43). Če pa gre za vsebinsko povzemanje oz. splošnejše navajanje, v oznaki navedbe izpustimo stran, npr. (Miller, 1992). Avtorjem priporočamo, da ne uporabljajo opomb pod črto.
12. Avtorji/ice naj oddajo svoje prispevke stiskane na papirju ter shranjene na računalniški disketi. Tekst na disketi je lahko napisan s katerimkoli izmed bolj razširjenih urejevalnikov besedil. Če članek vsebuje tudi računalniško obdelane slike, grafikone ali risbe, naj bodo te v posebnih datotekah in ne vključene v datoteke s tekstom.
13. Avtorji/ice se s tem, ko oddajo prispevek uredništvu v objavo obvežejo, da rokopis še ni bil objavljen na drugem mestu, ter izrazijo svoje strinjanje s tem, da se njihov prispevek objavi v reviji *Socialna pedagogika*.
14. Vse raziskovalne in teoretične članke dajemo v dve slepi (anoni) recenziji, domačim ali tujim recenzentom. Recenzente neodvisno izbere uredniški odbor. O objavi prispevka odloča ure-

- dniški odbor revije po sprejetju recenzij. Prispevkov, ki imajo naravo prikaza, ocene knjige ali poročila s kongresa ne dajemo v recenzije.
15. Rokopisov in disket uredništvo ne vrača. O objavi ali neobjavi prispevkov bodo avtorji/ice obveščeni. Lahko se zgodi, da bo uredništvo na osnovi mnenj recenzentov avtorjem/icam predlagalo, da svoje prispevke pred objavo dodatno spremenijo oz. dopolnijo. Uredništvo si pridržuje pravico spremeniti, izpustiti ali dopolniti manjše dele besedila, da postane tako prispevek bolj razumljiv, ne da bi prej obvestilo avtorje/ice.
 16. Avtorske pravice za prispevke, ki jih avtorji/ice pošljejo uredništvu in se objavijo v reviji, pripadajo reviji Socialna pedagogika, razen če ni izrecno dogovorjeno drugače.
 17. Vsakemu avtorju/ici objavljenega prispevka pripada brezplačnih pet izvodov revije.

Prispevke pošljite na naslov:

Uredništvo revije Socialna pedagogika,

Združenje za socialno pedagogiko,

Kardeljeva pl. 16,

1000 Ljubljana

ali na E-mail bojan.dekleva@guest.arnes.si

- dniski odbor revije po sprejetju recenzij. Prispevkov, ki imajo naravo priklade,ocene knjige ali poročila s kongresa ne dajemo v recenzije.
15. Kokopisov in disket uredništvo ne vrača. O objavi ali neobjavi prispevkov bodo avtorje/ice obveščeni. Lahko se zgodi, da bo uredništvo na osnovi mnenj recenzentov avtorjem/icam predlagalo, da svoje prispevke pred objavo dodatno sprevidajo oz. dopolnijo. Uredništvo si pridržuje pravico sprejemati, izpuščati ali dopolniti manjše dele besedila, da postane tekst prispevek bolj razumljiv, ne da bi prej obveščile avtorje/ice.
16. Avtorske pravice za prispevke, ki jih avtorje/ice pošljejo uredništvu in se objavijo v reviji, pripadajo reviji Socialna pedagogika, razen če ni izrecno dogovorjeno drugače.
17. Vsakemu avtorju/ici objavljenega prispevka pripada brezplačnih pet izvodov revije:

Prispevke pošljite na naslov:

Uredništvo revije Socialna pedagogika,

Združenje za socialno pedagogiko,

Kardeljeva pl. 18,

1000 Ljubljana

ali na e-mail bojan.dehler@quest.orca.si

Kazalo/Contents

Izvirni znanstveni članek	Research/Empirical article
<i>Matej Sande</i>	<i>Matej Sande</i>
Metafizika ekstazija 1	The metaphysics of ecstasy
Strokovni članki	Professional articles
<i>Christiane Kluge</i>	<i>Christiane Kluge</i>
Načrtovanje individualne pomoči kot participativni postopek na področju pomoči mladim 95	Planning individual assistance as a participatory process in the field of care work with young people
<i>Jana Rapuš Pavel</i>	<i>Jana Rapuš Pavel</i>
Hermenevtični pristop k socialnopedagoški diagnostiki 95	Hermeneutic approach to the social pedagogic diagnosis
<i>Tomaž Vec</i>	<i>Tomaž Vec</i>
Prvo srečanje in ocena stopnje disocialne motenosti pri otrocih in mladostnikih 95	The first contact and the diagnosis of the behavioural disturbances of children and young people
Internet	Internet
<i>Matej Sande</i>	<i>Matej Sande</i>
Delo z internetom: vklop in iskanje 95	Work with Internet: Logging in and searching for information
Prikaz knjige	Book review
<i>Gorazd Meško</i>	<i>Gorazd Meško</i>
Mladi, ulica, prihodnost (zbornik predavanj) 95	Youth, street, future (A reader of lectures)
Pismo bralcev	Letter to the editor
<i>Jana Martinšek</i>	<i>Jana Martinšek</i>
Če nesreča poseže v življenje šolarja 95	If an accident happens in a schoolboy's life
Navodila avtorjem 95	Instructions to authors